ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ἐποπτεία
ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ — ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΥ
Καθηγητῶν Πανεπιστημίου

Ἐπιμέλεια
ΒΑΣ. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑ — ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗ
Διδακτόρων τῆς Θεολογίας

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 25

1. ΟΤΙ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟΝ ΜΗ ΑΔΙΚΟΥΝΤΑ
2. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΚΑΝΔΑΛΙΣΘΕΝΤΑΣ

Εἰσαγωγὴ—Μετάφρασις—Σχόλια
ΣΤΕΡΓΙΟΥ Ι. ΤΣΙΑΜΗ
Κείμενον: B. Montfaucon



ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

Γραμματεὺς Συντάξεως
Ἱερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ
Ἐφημέριος Ἱ. Ν. Ἁγ. Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Τὸ ἔργον τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου «ὅτι τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς παραβλάψαι δύναται» προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς δευτέρας ἐξορίας τοῦ συγγραφέως (404 - 407) ἤτοι ἐγράφη περὶ τὸ 406 ἐν Κουκουσῷ τῆς Ἀρμενίας. Πρόκειται περὶ πραγματείας. Κατὰ τὸν Χρυσόστομον ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία, ἡ ζημία ἢ ἡ ὠφέλεια δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι μᾶς περιβάλλουν, ἀλλ' εἶναι τελείως ὑποκειμενικαὶ καταστάσεις. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ καὶ ἡ εὐτυχία του ἢ ἡ δυστυχία του ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον, ἀρκεῖ οὗτος νὰ συμμορφώνεται πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Πρὸς κατοχύρωσιν αὐτῆς τῆς θέσεώς του φέρει ἄφθονα παραδείγματα ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκην καὶ ἰδιαιτέρως τὸν Ἰώβ, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ἐδοκίμασε τόσας θλίψεις, τόσον μεγάλας συμφορὰς οὐδέποτε ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὰς προτροπὰς τῆς συζύγου καὶ τῶν φίλων του ἀλλὰ συνεμορφοῦτο πάντοτε πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξετέλει πιστῶς τοῦτο.

Παρεμπιπτόντως ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος καὶ ἐν σχέσει πάντοτε πρὸς τὴν θέσιν του αὐτὴν ὁμιλεῖ περὶ θλίψεων ἐν τῇ ζωῇ, περὶ ἀσφυκτικῶν πιέσεων ἀσκουμένων ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, περὶ πίστεως, περὶ πλούτου καὶ πενίας, περὶ ἐπιβουλῶν διαφόρων προσώπων, περὶ τῶν δοκιμασιῶν τοῦ Ἰώβ, περὶ τοῦ παγκάλου Ἰωσήφ, τῶν τριῶν νέων παίδων ἐν τῇ καμίνῳ, τῶν προφητῶν καὶ λοιπῶν δικαίων τῆς Π. Διαθήκης καὶ περὶ τῆς στάσεως τούτων ἔναντι τῶν ἀσκηθεισῶν πιέσεων. Πάντα ταῦτα καθιστοῦν τὴν πραγματείαν ταύτην συναρπαστικὸν ἀνάγνωσμα καὶ δεικνύουν τὴν διὰ τῶν περιστάσεων διήκουσαν βουλὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἣν δέον ὅπως ὁ ἄνθρωπος συμμορφώνεται.

2. Τὸ ἕτερον σπουδαῖον καὶ ἐνδιαφέρον ἀνάγνωσμα «Πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας ἐπὶ ταῖς δυσημερίαις» ἐγράφη κατὰ τὸν αὐτὸν πρὸς τὸ προηγούμενον ἔργον χρόνον, ἀποτελεῖ πραγματείαν καὶ διακρίνεται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ διὰ τὴν ὑψηλὴν ποιητικήν του πνοήν. Πρόκειται περὶ ἐργασίας τὴν ὁποίαν συνέγραψε ὁ Χρυσόστομος διὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ καταπτοημένον ἠθικὸν τῶν πιστῶν τῆς βασιλευούσης, οἱ ὁποῖοι ἐδοκίμασαν μεγάλην θλῖψιν καὶ ἀπογοήτευσιν ἀπὸ τὸν διωγμὸν καὶ τὴν ἐξορίαν τοῦ ποιμενάρχου καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν τὴν ἄδικον τιμωρίαν του, τὴν βαρεῖαν δοκιμασίαν τοῦ ποιμνίου καὶ τὸν θρίαμβον τῶν ἐχθρῶν

τῆς πίστεως, τῶν φανατικῶν καὶ τετυφλωμένων ἀπὸ τὸ μῖσος ἀντιπάλων του. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος δράττεται τῆς εὐκαιρίας διὰ νὰ ἀπευθυνθῇ πρὸς ὅσους ἐσκανδαλίσθησαν ἀπὸ τὰς μεγάλας δοκιμασίας, αἱ ὁποῖαι συνεκλόνισαν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μὲ θαυμασίας σκέψεις, μὲ ζωηρὰ καὶ πλούσια παραδείγματα ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, μὲ ἀπαράμιλλον ἐκφραστικότητα δεικνύει εἰς ὅλους, ὅτι ὁ Θεὸς προνοεῖ περὶ ὅλων αὐτῶν καὶ ὅτι τελικῶς ἡ δοκιμασία τῶν δικαίων καὶ τῶν ἁγίων ὁδηγεῖ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν θρίαμβόν των. Οὕτω κατορθώνει νὰ στηρίξῃ τὴν κλονισθεῖσαν πίστιν τοῦ πληρώματος. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποκαλεῖ τὸ ἔργον του αὐτὸ φ ά ρ μ α κ ο ν τὸ ὁποῖον τρέφει περισσότερον καὶ ἀπὸ τοὺς ἄρτους, θεραπεύει καλλίτερον ἀπὸ φάρμακον, καίει δυνατώτερον ἀπὸ τὸ πῦρ, δὲν παρέχει κανένα σωματικὸν πόνον, σταματᾷ τὰ βρώμικα ὑγρὰ τῶν πονηρῶν λογισμῶν καὶ κόπτει εὐκολώτερον ἀπὸ χειρουργικὸν ἐργαλεῖον τὰ σάπια μέλη χωρὶς πόνον.

Μὲ ἀνεπανάληπτον γλαφυρότητα καὶ ὡραιότητα καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ θεία πρόνοια διέπει τὰ πάντα. Τὴν περὶ τῆς θείας προνοίας ἀπόδειξιν λαμβάνομεν ἐκ τῶν θείων δημιουργημάτων. Ἐν συνεχείᾳ γίνεται παράθεσις καὶ ἄλλων ἀποδείξεων περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ (ἔμφυτος καὶ γραπτὸς νόμος, ἀποστολὴ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων εἰς τὸν κόσμον καὶ ἐν κατακλεῖδι ἡ ἔλευσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ). Ἐν τῷ τέλει τῆς πραγματείας ἀσχολεῖται περὶ τὸ κακὸν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ διατί ἐπιτρέπονται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὰ σκάνδαλα, περὶ τὸ νόημα τοῦ σκανδάλου καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πιστοῦ, περὶ τὸ ἀληθινὸν νόημα τῶν θλίψεων τῶν προερχομένων ἐκ τοῦ σκανδαλισμοῦ.

Οὕτως ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος παρέχει εἰς ἡμᾶς ἀφθόνους δυνατότητας ἀντιμετωπίσεως τῶν δυσχερειῶν τῆς ζωῆς καὶ τρόπους προστασίας τοῦ πολυτίμου μαργαρίτου τῆς πίστεως.

ΣΤΕΡΓΙΟΣ Ι. ΤΣΙΑΜΗΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟΝ ΜΗ ΑΔΙΚΟΥΝΤΑ

A ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΚΑΝΕΙΣ ΔΕΝ ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΒΛΑΨΗ ΕΚΕΙΝΟΝ, Ο ΟΠΟΙΟΣ ΔΕΝ ΑΔΙΚΕΙ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟΝ ΤΟΥ.

1. Γνωρίζω βεβαίως ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς θὰ φανῇ καινούργιος καὶ παράδοξος εἰς τοὺς παχυλοτέρους, οἱ ὁποῖοι ἐστραμμένοι πρὸς τὴν γῆν μένουν μὲ τὸ στόμα ἀνοικτὸν ἐνώπιον τῶν παρόντων, καὶ εἶναι δοῦλοι τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, ἐνῷ διὰ τὰς πνευματικὰς δὲν ἐνδιαφέρονται πολύ. Καὶ θὰ γελάσουν πολὺ καὶ θὰ μὲ κατηγορήσουν ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαγγελίας μου λέγω πράγματα ἀπίθανα. Αὐτὸ ὅμως δὲν θὰ γίνῃ αἰτία νὰ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσίν μου, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς θὰ βαδίσω μὲ πολλὴν προθυμίαν εἰς τὰς ἀποδείξεις τὰς ὁποίας ὑπεσχέθην. **B** Διότι ἂν θελήσουν οἱ οὕτω διακείμενοι νὰ μὴ θορυβοῦν, νὰ μὴ ἀτακτοῦν, ἀλλὰ νὰ περιμένουν τὸ τέλος τοῦ λόγου, γνωρίζω καλῶς, ὅτι θὰ συμφωνήσουν μαζί μου, καὶ θὰ κατηγορήσουν τοὺς ἑαυτούς των, ὅτι ἠπατήθησαν τὸν προηγούμενον καιρόν, καὶ θὰ ἀλλάξουν γνώμην, καὶ θὰ ἀπολογηθοῦν, καὶ θὰ ζητήσουν συγγνώμην διὰ τὴν ἐσφαλμένην περὶ τῶν πραγμάτων γνώμην, καὶ θὰ μοῦ ὀφείλουν πολλὴν εὐγνωμοσύνην, ὅπως οἱ ἀσθενεῖς εἰς τοὺς ἰατρούς, ὅταν ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ νοσήματα, τὰ ὁποῖα πολιορκοῦν τὸ σῶμα των. **C** Διότι μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τὴν γνώμην ποὺ τώρα ἔχεις, ἀλλὰ περίμενε νὰ ἀκούσῃς τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τῶν λόγων μου καὶ τότε θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἐκφέρῃς ἀμερόληπτον γνώμην καὶ καθόλου δὲν θὰ σφάλῃς ἀπὸ ἄγνοιαν εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἀληθείας. Ἐπειδὴ καὶ ὅσοι ἔχουν τοποθετηθῆ δικασταὶ αὐτῶν τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, δὲν ἀνέχονται, ἀκόμη καὶ ἂν ἴδουν τὸν πρῶτον ρήτορα νὰ ὁμιλῇ ὁρμητικῶς καὶ νὰ γεμίζῃ τὰ πάντα μὲ τὴν εὐφράδειάν του, νὰ ἐκφέρουν γνώμην, πρὶν ἀκούσουν μὲ ὑπομονὴν καὶ τὸν ἄλλον ποὺ ἵσταται πλησίον του· **445 A** ἀλλὰ καὶ ἂν μυρίας φορὰς ὁ πρῶτος φαίνεται νὰ λέγῃ δίκαια, διατηροῦν τὴν ἀκοήν των ἀνέπαφον καὶ διὰ τὸν δεύτερον. Διότι αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν δικαστῶν, ἀφοῦ μάθουν μὲ πᾶσαν ἀκρίβειαν τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν διαδίκων, τότε νὰ ἐκφέρουν τὴν γνώμην των. Ἐ-

πειδή λοιπόν καὶ τώρα ἀντὶ ρήτορος ὑπάρχει ἡ κοινὴ τῶν πολλῶν γνώμη ἀπὸ πρίν, ἡ ὁποία διὰ μακροῦ χρόνου ἐρριζώθη εἰς τὰς διανοίας τῶν πολλῶν, ἡ ὁποία ὡσὰν ρήτωρ ρητορεύει εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην καὶ λέγει, ὅτι ὅλα ἔχουν γίνει ἄνω κάτω, ὅτι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ πολλὴν σύγχυσιν, καὶ ὅτι πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ κάθε ἡμέραν ἀδικοῦνται, ὑβρίζονται, ἐκβιάζονται, βλάπτονται, οἱ ἀδύνατοι ἀπὸ τοὺς δυνατωτέρους καὶ οἱ πτωχοὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους· **B** καὶ ὅπως δὲν ἠμποροῦμε νὰ μετρήσωμεν τὰ κύματα τῆς θαλάσσης, ἔτσι δὲν ἠμποροῦμε καὶ νὰ μετρήσωμεν τὸ πλῆθος τῶν κατατρεγμένων, τῶν ὑβριζομένων, τῶν ἀδικουμένων· καὶ οὔτε ἡ ἀπειλὴ τῶν νόμων, οὔτε ὁ φόβος τῶν δικαστηρίων, οὔτε τίποτε ἄλλο σταματᾶ αὐτὸν τὸν ὄλεθρον καὶ αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ καθημερινῶς αὐξάνεται τὸ κακόν, καὶ ἀπὸ παντοῦ πληθύνονται οἱ ἀναστεναγμοί, καὶ οἱ θρῆνοι, καὶ τὰ δάκρυα τῶν ἀδικουμένων. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη ποὺ ἐτάχθησαν δικασταὶ διὰ νὰ διορθώνουν τὰ τοιούτου εἴδους πράγματα, αὐτοὶ ἐπαυξάνουν τὴν συμφορὰν καὶ ἐπιδεινώνουν τὴν ἀσθένειαν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πλέον ἀνοήτους καὶ πλέον δυστυχισμένους, καταλαμβανόμενοι ἀπὸ κάποιαν καινούργιαν παραφροσύνην, **C** κατηγοροῦν τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, καθὼς βλέπουν τὸν μὲν σώφρονα ἄνθρωπον πολλάκις νὰ τὸν σύρουν, νὰ τὸν προσβάλλουν, νὰ τὸν ἐξουσιάζουν, τὸν δὲ θρασύν, καὶ ἀδιάντροπον, καὶ ἄτιμον, καὶ ἀτίμων γόνον, νὰ πλουτίζῃ, καὶ νὰ περιβάλλεται μὲ δύναμιν, καὶ νὰ γίνεται ἐπίφοβος εἰς πολλούς, καὶ νὰ προξενῇ ἀναρίθμητα δεινὰ εἰς τοὺς δικαίους, καὶ αὐτὰ νὰ γίνωνται καὶ εἰς τὰς πόλεις, καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς, καὶ εἰς τὰς ἐρημίας, καὶ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ λόγος ὁ ἰδικός μου ἔρχεται κατ' ἀνάγκην, διὰ νὰ σταθῇ ἀντίθετος πρὸς ὅσα ἐλέχθησαν, καὶ ἐπιχειρεῖ ἀγῶνα καινούργιον βεβαίως, ὅπως εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου μου, καὶ παράδοξον, χρήσιμον ὅμως καὶ ἀληθινόν, καὶ πρὸς ὅσους θέλουν νὰ προσέχουν καὶ νὰ πείθωνται ὠφέλιμον· **D** διότι ὑπόσχεται νὰ δείξῃ (ἀλλὰ μὴ θορυβῆσθε) ὅτι κανεὶς ἐκ τῶν ἀδικουμένων δὲν ἀδικεῖται ἀπὸ κάποιον ἄλλον, παρὰ μόνον ἀπὸ τὸν ἴδιον του τὸν ἑαυτόν.

2. Καὶ διὰ νὰ γίνῃ ὁ λόγος σαφέστερος, ἐμπρὸς ἂς ἐξετάσωμεν τί εἶναι ἀδικία, καὶ ἐκ ποίου εἴδους πραγμάτων συνίσταται, καὶ τί εἶναι ἀνθρωπίνη ἀρετή, καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον βλάπτει αὐτήν· καὶ τί φαίνεται ὅτι τὴν βλάπτει, ἐνῷ δὲν τὴν βλάπτει. Παραδείγματος χάριν (διότι μὲ παραδείγματα πρέπει νὰ διασαφηνίσω τὸν λόγον), ἕκαστον πρᾶγμα ἔχει

κάτι ποὺ τὸ βλάπτει· ὁ σίδηρος τὴν σκωρίαν, τὸ μαλλὶ τὸν σκόρον, αἱ ἀγέλαι τῶν προβάτων τοὺς λύκους. **E** Καὶ βλάβη τοῦ καλοῦ οἴνου εἶναι τὸ νὰ ἀλλοιωθῇ καὶ νὰ καταστῇ ὄξινος· τοῦ μέλιτος δὲ τὸ νὰ ἀπολέσῃ τὴν σύμφυτον γλυκύτητά του καὶ νὰ καταντήσῃ πικρὸς χυμός. Βλάπτουν δὲ καὶ τὰ σπαρτὰ ἡ ἐ ρ υ σ ί β η καὶ ἡ ξηρασία, καὶ τὰ φοβερὰ σμήνη τῶν ἀκρίδων βλάπτουν τὸν καρπὸν τῶν ἀμπέλων, καὶ τὰ φύλλα, καὶ τὰ κλήματα, καὶ ἄλλα δένδρα ἡ κάμπη, καὶ τὰ σώματα τῶν ἀλόγων ζώων αἱ διάφοροι ἀσθένειαι· καὶ διὰ νὰ μὴ μακρολογήσωμεν ἀναφέροντες ὅλα, καὶ τὴν σάρκα τὴν ἰδικήν μας τὴν βλάπτουν πυρετοὶ καὶ παραλύσεις καὶ πλῆθος ἄλλων νοσημάτων.

446 A Ὅπως λοιπὸν ἕκαστον τούτων ἔχει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον βλάπτει τὴν ἀρετήν του, ἐμπρὸς ἂς ἐξετάσωμεν τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον βλάπτει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον βλάπτει τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ πολλοὶ νομίζουν κάποια ἄλλα, πολλά. Διότι πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὰς πεπλανημένας γνώμας, καὶ ἀφοῦ τὰς ἀναιρέσωμεν, κατόπιν νὰ παρουσιάσωμεν ἐκείνην ποὺ πραγματικῶς βλάπτει τὰς ἀρετάς μας, καὶ νὰ δείξωμεν σαφῶς, ὅτι αὐτὴν τὴν ἀδικίαν κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς τὴν προξενήσῃ, οὔτε νὰ μᾶς φέρῃ αὐτὴν τὴν βλάβην, ἂν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι δὲν προδώσωμεν τοὺς ἑαυτούς μας. Οἱ πολλοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν πεπλανημένας γνώμας, ἄλλα νομίζουν ὅτι εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα βλάπτουν τὴν ἀρετήν μας, οἱ μὲν νομίζουν ὅτι εἶναι ἡ πενία, οἱ δὲ ἡ σωματικὴ ἀσθένεια, ἄλλοι ἡ χρηματικὴ ζημία, ἄλλοι ἡ συκοφαντία, ἄλλοι ὁ θάνατος, **B** καὶ δι' αὐτὰ διαρκῶς ὀδύρονται καὶ θρηνοῦν· καὶ λυποῦνται δι' ὅσους ὑφίστανται ταῦτα, δακρύζουν, καὶ λέγουν μεταξύ των ἔκπληκτοι· Τί ἔπαθε ὁ τάδε; Διὰ μιᾶς ἔχασε ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν του. Ἄλλος πάλιν περὶ ἄλλου· ὁ τάδε ἠσθένησε βαρέως καὶ τὸν ἔχουν ξεγράψει οἱ ἰατροὶ ποὺ τὸν ἐπισκέπτονται. Καὶ ἕνας μὲν θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται διὰ τοὺς φυλακισμένους, ἄλλους πάλιν δι' ὅσους ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ ἐξωρίσθησαν, ἄλλος δι' ἐκείνους ποὺ ἐστερήθησαν τὴν ἐλευθερίαν των, ἄλλος δι' ἐκείνους ποὺ συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἔγιναν αἰχμάλωτοι, ἄλλος δι' αὐτὸν ποὺ ἐπνίγη **C** ἢ ποὺ ἐκάη ἄλλος δι' αὐτὸν ποὺ ἐτάφη κάτω ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, κανεὶς ὅμως δὲν θρηνεῖ δι' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ. Ἐμπρὸς λοιπὸν (ἀλλ' ὅπως σᾶς παρεκάλεσα ἐξ ἀρχῆς μὴ θορυβεῖτε) ἂς δείξωμεν ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων δὲν ἀδικεῖ τὸν προσεκτικὸν ἄνθρωπον, οὔτε ἠμπορεῖ νὰ βλάψῃ τὴν ἀρετήν του. Διότι, πές μου, αὐτὸν ὁ

ὁποῖος ἔχασε ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀφηρέθησαν τὰ πάντα ἢ ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν ἢ ὑπὸ τῶν ληστῶν ἢ καὶ ὑπὸ κακούργων ὑπηρετῶν, εἰς τί ἔβλαψεν αὐτὴ ἡ ζημία τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου; **D** Μᾶλλον δὲ ἂν θέλετε, πρῶτον ἂς περιγράψωμεν τί εἶναι ἄρά γε ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ ἀσχοληθῶμεν προηγουμένως μὲ ἄλλα ζητήματα, διὰ νὰ καταστήσωμεν τὸν λόγον μας πλέον εὔληπτον καὶ σαφέστερον εἰς τοὺς πολλούς.

3. Τί λοιπὸν εἶναι ἀρετὴ τοῦ ἵππου; Μήπως τὸ νὰ ἔχη χρυσοῦν χαλινόν, καὶ λωρία τοιαῦτα, καὶ σέλλα καμωμένην ἀπὸ μεταξωτὰ ὑφάσματα, καὶ τάπητας ποικίλους καὶ χρυσοϋφάντους, καὶ φάλαρα στολισμένα μὲ πολυτίμους λίθους, καὶ χαίτην πλεγμένην μὲ χρυσᾶ σχοινία, ἢ τὸ νὰ εἶναι γρήγορος καὶ σταθερός, καὶ νὰ βαδίζη κανονικά, καὶ νὰ ἔχη ὄνυχας ἁρμόζοντας εἰς ἵππον γενναῖον, **E** καὶ νὰ ἔχη δύναμιν ἀπαιτουμένην διὰ μακρὰς ἀποδημίας, διὰ πολέμους, καὶ νὰ ἠμπορῇ καὶ ἐν τῇ παρατάξει νὰ δεικνύη ἐπιβλητικὸν παράστημα καὶ ἐν τῇ φυγῇ νὰ σώζη τὸν ἱππέα; Δέν εἶναι φανερὸν ὅτι ταῦτα εἶναι ἀρετὴ τοῦ ἵππου καὶ ὄχι ἐκεῖνα; Ἀλλ' ἀκόμη, τῶν ὄνων καὶ τῶν ἡμιόνων, ποία θὰ ἔλεγες ὅτι εἶναι ἡ ἀρετή των; Ὄχι τὸ νὰ ἠμποροῦν μὲ εὐκολίαν νὰ σηκώνουν βάρη, καὶ μὲ εὐκολίαν νὰ διαβαίνουν τοὺς δρόμους, καὶ νὰ ἔχουν πόδια στερεὰ ὡσὰν τὴν πέτραν; Μήπως θὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς αὐτῶν στολισμὸς συμβάλλει κατά τι πρὸς τὴν ἀρετήν των; Καθόλου. Ποίαν δὲ ἄμπελον νὰ θαυμάσωμεν; Ἐκείνην τῆς ὁποίας κυματίζουν τὰ φύλλα καὶ τὰ κλήματα ἢ ἐκείνην ποὺ εἶναι κατάφορτος ἀπὸ καρπούς; **447 A** Καὶ ποία θὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι ἡ ἀρετὴ τῆς ἐλαίας; Ὅταν ἔχη μεγάλους κλάδους καὶ πυκνὸν τὸ φύλλωμα ἢ ὅταν παρουσιάζει ἄφθονον τὸν καρπόν της καὶ παντοῦ διεσκορπισμένον;

Ἔτσι λοιπὸν ἂς κάνωμεν καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων· ἂς ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βλάβην ἂς θεωρήσωμεν μόνον ἐκείνην, ἡ ὁποία βλάπτει αὐτήν. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου; Ὄχι τὰ χρήματα, διὰ νὰ φοβηθῇς τὴν πτωχείαν, οὔτε ἡ ὑγεία τοῦ σώματος διὰ νὰ φοβηθῇς τὴν ἀσθένειαν, οὔτε ἡ ἐκτίμησις τῶν πολλῶν, διὰ νὰ ἀποφύγῃς τὴν κακὴν φήμην, **B** οὔτε ἁπλῶς τὸ νὰ ζῇ κανεὶς ὅπως τύχη, διὰ νὰ σοῦ προξενῇ φόβον ὁ θάνατος, οὔτε ἡ ἐλευθερία, διὰ νὰ ἀποφεύγῃς τὴν δουλείαν, ἀλλὰ ἡ ἀκριβὴς ἐμμονὴ εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ ὁ ὀρθὸς τρόπος ζωῆς. Αὐτὰ δὲ οὔτε ὁ διάβολος ἠμπορεῖ νὰ τὰ ἀφαιρέση, ἐὰν αὐτὸς ποὺ τὰ κατέχη τὰ διαφυλάσση μὲ τὴν προσοχὴν ποὺ πρέπει· καὶ αὐτὰ τὰ γνωρίζει ὁ πονηρότατος καὶ ἄγριος ἐκεῖνος δαίμων

Διότι δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἀφήρει καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ Ἰώβ, ὄχι διὰ νὰ τὸν κάμη πτωχόν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν ἀναγκάση νὰ εἴπη κάποιαν βλασφημίαν· καὶ κατέκοπτε τὸ σῶμα του, ὄχι διὰ νὰ τὸ καταστήση ἀσθενές, ἀλλὰ διὰ νὰ καταβάλη τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς. **C** Ἀλλ' ὅμως ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησε ὅλους τοὺς δόλους του καὶ ἀφοῦ τὸν ἔκαμε ἀπὸ πλούσιον πτωχὸν (αὐτό, τὸ ὁποῖον μᾶς φαίνεται φρικτότερον ὅλων), ἀπὸ πολύτεκνον ἄτεκνον, κατεξέσχισε ὅλον τὸ σῶμα του χειρότερα καὶ ἀπὸ τοὺς δημίους τῶν δικαστηρίων, (διότι δὲν τρυποῦν τόσον οἱ ὄνυχες ἐκείνων τὰς πλευρὰς αὐτῶν ποὺ πίπτουν εἰς τὰς χεῖρας των, ὅσον κατεξέσχισαν τὴν σάρκαν ἐκείνου τὰ στόματα τῶν σκωλήκων) καὶ τὸν περιέβαλεν μὲ κακὴν φήμην (διότι οἱ φίλοι του ὄντες παρόντες ἔλεγον εἰς αὐτόν, δὲν ἐτιμωρήθης τόσον ὅσον ἤξιζον τὰ ἁμαρτήματά σου, καὶ ἐπέρριπτον εἰς αὐτὸν πολλὰς κατηγορίας), καὶ τὸν ἐξώρισε ὄχι ἁπλῶς ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, **D** διὰ νὰ τὸν μεταφέρη εἰς ἄλλην πόλιν, ἀλλ' ἀφοῦ ἔδωσεν εἰς αὐτὸν ὡσὰν πόλιν καὶ ὡσὰν οἰκίαν τὴν κοπριάν, ὄχι μόνον καθόλου δὲν τὸν κατέστρεψεν ἀλλὰ καὶ τὸν παρουσίασε λαμπρότερον ἕνεκα τῶν ὅσων ἐναντίον του ἐσκέφθη. Αὐτὸς ὄχι μόνον δὲν ἐστερήθη κάτι ἀπὸ τὴν περιουσίαν του, ἂν καὶ τοῦ ἀφήρεσαν τόσα καὶ τοιούτου εἴδους, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερον ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἔκαμε τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς του. Καθόσον μετὰ ταῦτα ἀπήλαυσε μεγαλυτέραν παρρησίαν, ἐπειδὴ ἠγωνίσθη δυνατώτερον ἀγῶνα. Ἐὰν δὲ αὐτὸς ὁ ὁποῖος, ἔπαθε τόσα καθόλου δὲν ἠδικήθη, ἂν καὶ ἔπαθε ταῦτα ὄχι ἀπὸ ἄνθρωπον, ἀλλὰ ἀπὸ δαίμονα ποὺ εἶναι πονηρότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ποία λοιπὸν θὰ εἶναι ἡ δικαιολογία αὐτῶν οἱ ὁποῖοι λέγουν, ὅτι ὁ δεῖνα μὲ ἠδίκησε καὶ μὲ ἔβλαψε; **E** Διότι ἐὰν ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ τόσην κακίαν, ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησε ὅλα τὰ ὄργανά του, καὶ ἀφοῦ ἔρριψεν ὅλα τὰ βέλη του, καὶ ὅσα κακὰ ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, μετὰ μεγάλης ὑπερβολῆς εἰς τὴν οἰκίαν καὶ εἰς τὸ σῶμα τοῦ δικαίου τὰ ἔφερε καὶ τὰ ἄδειασε, καθόλου τὸν ἄνθρωπον δὲν τὸν ἠδίκησε, ἀλλὰ ὅπως εἶπα, τὸν ὠφέλησε περισσότερον, πῶς θὰ ἠμπορέσουν μερικοὶ νὰ κατηγορήσουν τὸν δεῖνα καὶ τὸν τάδε, ὅτι ἠδικήθησαν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν ἑαυτόν των;

4. Τί λοιπόν; λέγουν μερικοὶ τὸν Ἀδὰμ δὲν τὸν ἠδίκησε καὶ ὑπεσκέλισε καὶ ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸν παράδεισον; **448 A** Ὄχι αὐτός, ἀλλ' ἡ ἀπερισκεψία τοῦ ἀδικηθέντος, καὶ τὸ ὅτι δὲν ἦτο συνετὸς καὶ ἐξύπνιος. Διότι ἂν αὐτὸς μετεχειρίσθη τόσους καὶ τοιούτου εἴδους δόλους, καὶ παρὰ τοῦ-

τα δὲν ἠδυνήθη νὰ κατανικήσῃ τὸν Ἰώβ, πῶς θὰ ἐκυρίευε τὸν Ἀδὰμ μὲ ὀλιγώτερα μέσα ἐὰν ἐκεῖνος ἐξ αἰτίας τῆς ἀπερισκεψίας του δὲν ἐπρόδιδε τὸν ἑαυτόν του; Τί λοιπόν; Αὐτὸς ποὺ ἔπεσεν εἰς τοὺς συκοφάντας καὶ ἔχασεν τὴν περιουσίαν του καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀφηρέθησαν ὅλα ὅσα εἶχε, καὶ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν πατρικὴν γῆν καὶ ἐπάλαισε μὲ τὴν μεγαλυτέραν πτωχείαν, αὐτὸς δὲν ἠδικήθη; Ὄχι, δὲν ἠδικήθη, ἀλλὰ καὶ ἐκέρδισεν ἐὰν ἦτο συνετός. Διότι, πές μου, κατὰ τί τοῦτο παρέβλαψε τοὺς ἀποστόλους; **B** Δὲν ἐπάλαιον συνεχῶς μὲ τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν καὶ τὴν γυμνότητα; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἦσαν καὶ τόσον πολὺ λαμπροὶ καὶ ὀνομαστοὶ καὶ ἐδέχθησαν μεγάλην βοήθειαν ἀπὸ τὸν Θεόν. Τί δὲ ἐζημίωσε τὸν Λάζαρον ἡ ἀσθένεια, αἱ πληγαί, ἡ πενία καὶ ἡ ἐγκατάλειψις ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του; Μήπως ἐξ αἰτίας αὐτῶν δὲν ἐπλέχθησαν δι' αὐτὸν περισσότεροι στέφανοι; Τί δὲ ἔβλαψε τὸν Ἰωσὴφ τὸ ὅτι ἀπέκτησε κακὴν φήμην καὶ εἰς τὴν ἰδικήν του χώραν καὶ εἰς τὴν ξένην; Διότι καὶ μοιχὸς καὶ πόρνος ἐνομίζετο ὅτι εἶναι· τί δὲ τὸν ἔβλαψε ἡ δουλεία; καὶ τί τὸ ὅτι ἐστερήθη τὴν πατρίδα του; Δὲν τὸν θαυμάζομεν καὶ ἐκπληττόμεθα δι' αὐτὰ περισσότερον; Καὶ διατὶ ἀναφέρω τὴν εἰς ξένην χώραν μετάβασιν, καὶ τὴν πτωχείαν, καὶ τὴν κακὴν φήμην, καὶ τὴν δουλείαν; **C** Διότι ὁ ἴδιος ὁ θάνατος τί ἐζημίωσε τὸν Ἄβελ, ὁ ὁποῖος συνέβη καὶ κατὰ τρόπον βίαιον καὶ πρόωρον καὶ ἐτολμήθη ἀπὸ χέρια ἀδελφικά; Δὲν ἐγκωμιάζεται διὰ τοῦτο εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης; Βλέπεις λοιπὸν πῶς ὁ λόγος ἀπέδειξε περισσότερα τῶν ὅσων ὑπεσχέθη; Διότι ὄχι μόνον ἀπέδειξε ὅτι κανεὶς δὲν ἀδικεῖται ἀπὸ κανένα, ἀλλὰ καὶ ὅτι περισσότερον κερδίζουν ὅσοι προσέχουν τοὺς ἑαυτούς των.

Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν λέγουν ὑπάρχουν τιμωρίαι καὶ κολάσεις, Διατὶ ὑπάρχει γέενα, διατὶ ὑπάρχουν τόσαι ἀπειλαί, ἐὰν κανεὶς οὔτε ἀδικεῖται, οὔτε ἀδικεῖ; Τί λέγεις; Διατὶ συγχέεις τὰ πράγματα; Διότι ἐγὼ δὲν εἶπα ὅτι κανεὶς δὲν ἀδικεῖ, ἀλλ' ὅτι κανεὶς δὲν ἀδικεῖται. **D** Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, λέγουν, νὰ ἀδικοῦν πολλοὶ καὶ κανεὶς νὰ μὴ ἀδικῆται; Ἔτσι ὅπως σᾶς τὸ ἐδίδαξα τώρα. Ἐπειδὴ καὶ τὸν Ἰωσὴφ τὸν ἠδίκησαν οἱ ἀδελφοί του, αὐτὸς ὅμως δὲν ἠδικήθη· καὶ ἐναντίον τοῦ Ἄβελ ἐσκέφθη κακὸν ὁ Κάϊν ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἔπαθε κανὲν κακόν. Διὰ τοῦτο ὑπάρχουν τιμωρίαι καὶ κολάσεις. Διότι ὁ Θεός, δὲν καταργεῖ τὰς τιμωρίας ἕνεκα τῆς ἀρετῆς τῶν πασχόντων, ἀλλ' ἕνεκα τῆς κακίας τῶν πανούργων θέτει τὰς τιμωρίας. Διότι ἂν γίνωνται λαμ-

πρότεροι ὅσοι ὑποφέρουν ἀπὸ τοὺς κακοβούλους, αὐτὸ δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν πρόθεσιν τῶν κακοβούλων, ἀλλ' εἰς τὴν καρτερίαν ἐκείνων ποὺ πάσχουν. **E** Διὰ τοῦτο καὶ ετοιμοποιοῦνται καὶ προετοιμάζονται δι' ἐκείνους μὲν τὰ βραβεῖα τῆς ἀρετῆς των, δι' αὐτοὺς δὲ αἱ τιμωρίαι τῆς πονηρίας. Σοῦ ἀφήρεσαν τὰ χρήματα; Λέγε· «Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι» (Ἰὼβ 1, 21). Καὶ πρόσθεσε ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικόν· «Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον· δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα» (Α' Τιμ. 6, 7). Σὲ ἐκακολόγησαν καὶ σὲ περιέλουσαν μὲ ἀναριθμήτους ὕβρεις ὡρισμένοι; Ἐνθυμήσου ἐκεῖνον τὸν λόγον ποὺ λέγει· «Οὐαὶ ὑμῖν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι» (Λουκ. 6, 26)· καί· «Χαίρετε καὶ σκιρτᾶτε, ὅταν ἐκβάλωσι καθ' ὑμῶν ὄνομα πονηρόν» (Ματθ. 5, 11). Σὲ ἐξώρισαν μακράν; **449 A** Σκέψου ὅτι δὲν ἔχεις ἐδῶ πατρίδα, ἂν δὲ θέλῃς καὶ νὰ φιλοσοφήσῃς, ἔχεις τὴν ἐντολὴν νὰ θεωρῇς ὅλην τὴν γῆν ὡσὰν ξένην. Ἀλλὰ μήπως ἔπεσες εἰς ἀσθένειαν βαρεῖαν; Πὲς ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικόν· «Ὅσῳ ὁ ἔξωθεν ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, τοσούτῳ ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ». (Β' Κορινθ. 4, 16). Ἀλλὰ ὑπέστη κανεὶς θάνατον βίαιον; Σκέψου τὸν Ἰωάννην καὶ τὴν κεφαλήν του ποὺ ἀπεκόπη εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ μετεφέρθη ἐπὶ δίσκου καὶ ἐδόθη ὡς ἀμοιβὴ εἰς τὸν χορὸν τῆς πόρνης. Σκέψου τὰς ἀμοιβὰς ποὺ σὲ περιμένουν· διότι ὅλα αὐτὰ τὰ παθήματα, ὅταν ἀδίκως γίνωνται ἀπὸ ἕνα ἐναντίον κάποιου, καὶ τὰ ἁμαρτήματα λύνουν καὶ τὴν δικαιοσύνην φέρουν. **B** Τόσον πολὺ ὠφελοῦν αὐτοὺς ποὺ τὰ ὑποφέρουν μὲ γενναιότητα.

5. Ὅταν λοιπὸν οὔτε ἡ χρηματικὴ ζημία, οὔτε αἱ συκοφαντίαι καὶ κατηγορίαι, οὔτε ἡ ἐξορία, οὔτε τὰ νοσήματα καὶ αἱ δοκιμασίαι, οὔτε αὐτὸ ποὺ φαίνεται νὰ εἶναι φοβερώτερον ὅλων, ὁ θάνατος, βλάπτουν τοὺς πάσχοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὠφελοῦν περισσότερον, ἀπὸ ποῦ δύνασαι νὰ μοῦ δείξῃς κάποιον ἀδικούμενον, ὅταν ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω δὲν ἀδικῆται; Διότι ἐγὼ θὰ προσπαθήσω νὰ ἀποδείξω τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλ. ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διαπράττουν αὐτά, αὐτοὶ εἶναι ποὺ περισσότερον ἀδικοῦνται καὶ προσβάλλονται καὶ πάσχουν τὰ ἀνεπανόρθωτα. Διότι ποῖος ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ ἀθλιώτερος ἀπὸ τὸν Κάϊν, ὁ ὁποῖος ἔδειξε αὐτὴν τὴν συμπεριφορὰν πρὸς τὸν ἀδελφόν του; **C** Τί δὲ ἐλεεινότερον ἀπὸ τὴν γυναῖκα τοῦ Φιλίππου, ἡ ὁποία ἀπεκεφάλισε τὸν Ἰωάννην; Τί δὲ ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Ἰωσήφ, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐπώλησαν καὶ τὸν ἐξώρισαν εἰς ξένην γῆν; Τί δὲ ἀπὸ τὸν

διάβολον, ὁ ὁποῖος ἐπροξένησε εἰς τὸν Ἰὼβ τόσας συμφοράς; Διότι ὄχι μόνον διὰ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὰ θὰ τιμωρηθῇ ὄχι μὲ τὰς συνήθεις τιμωρίας. Εἶδες πῶς καὶ ἐδῶ ὁ λόγος ἀπέδειξε περισσότερα τῶν ὅσων ὑπεσχέθη; Ὅτι ὄχι μόνον καμμίαν ζημίαν δὲν ὑφίστανται οἱ ὑβριζόμενοι ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς των ἀλλὰ καὶ ὅτι τὸ κάθε τι στρέφεται ἐναντίον τῆς κεφαλῆς τῶν κακοβούλων; Διότι ἐπειδὴ οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε τὸ νὰ εἶσαι ἐλεύθερος, οὔτε τὸ νὰ μένῃς εἰς τὴν πατρίδα σου, **D** οὔτε τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἀνέφερα, εἶναι ἀρεταὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ κατορθώματα τῆς ψυχῆς, εἶναι εὔλογον, ὅταν γίνεται εἰς αὐτὰ ἡ βλάβη, καθόλου νὰ μὴ ζημιώνεται ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετή. Τί λοιπὸν συμβαίνει, ἂν ζημιωθῇ κανεὶς εἰς τὴν ἰδίαν τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς του; Οὔτε ἐδῶ ἂν ζημιωθῇ, ζημιώνεται ἀπὸ κανένα ἄλλον ἀλλὸ μόνος του καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του.

Πῶς μόνος του καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, λέγει; Ὅταν κακοποιηθῇ ἀπὸ κάποιον, ἢ τοῦ ἀφαιρεθῇ ἡ περιουσία, ἢ ὑποστῇ κάποιαν ἄλλην φοβερὰν προσβολήν, καὶ εἴπῃ κάποιαν βλασφημίαν, ἐζημιώθη μὲν εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, καὶ ἐζημιώθη πολύ, ὄχι ὅμως ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἠδίκησε, ἀλλὰ ἕνεκα τῆς ἰδικῆς του μικροψυχίας. **E** Αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ εἶπα προηγουμένως θὰ εἴπω καὶ τώρα, κανεὶς ἄνθρωπος, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ἀπείρους φορὰς πιὸ πονηρὸς ἀπὸ τὸν πονηρὸν ἐκεῖνον δαίμονα ποὺ μᾶς ἐχθρεύεται διαρκῶς, δηλ. τὸν διάβολον, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ προσβάλῃ κανένα κατὰ χειρότερον καὶ σκληρότερον τρόπον. Ἀλλ' ὅμως ὁ φοβερὸς αὐτὸς δαίμων δὲν ἠμπόρεσε νὰ ὑποσκελίσῃ καὶ νὰ καταβάλῃ τὸν πρὸ τοῦ νόμου, τὸν πρὸ τῆς χάριτος, ἂν καὶ ἔρριψε ἐναντίον του ἀπὸ παντοῦ τόσα καὶ τόσον πικρὰ βέλη. Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἀνωτερότης τῆς ψυχῆς.

Καὶ ὁ Παῦλος: Δὲν ἔπαθε τόσα δεινά, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι εὔκολον οὔτε νὰ ἀπαριθμήσωμεν; **450 A** Ἐφυλακίσθη, ἐδέθη μὲ ἀλυσίδας, ἐσύρετο καὶ περιεφέρετο, ἐμαστιγώνετο ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἐλιθοβολεῖτο, ἐτραυματίζετο τὸ σῶμα του ὄχι μόνον μὲ μαστίγια ἀλλὰ καὶ μὲ ράβδους, ἐναυάγει, ἔπιπτε πολλὰς φορὰς εἰς τὰς χεῖρας λῃστῶν, ὑπέφερε πόλεμον ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του, ἐδέχετο κτυπήματα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀπὸ τοὺς γνωρίμους, ὑφίστατο ἀναριθμήτους καταδρομάς, ἐπάλαιε μὲ τὴν πεῖναν καὶ τὴν γυμνότητα, καὶ ὑπέμενε ἄλλας πυκνὰς καὶ συνεχεῖς περιστάσεις καὶ θλίψεις. Καὶ ποία ἡ ἀνάγκη νὰ λέγωμεν πολλά; Κάθε ἡμέραν ἀπέθνησκε· ἀλλ' ὅμως ἐνῷ ὑφίστατο τόσα πολλὰ καὶ τοιούτου εἴδους, ὄχι μόνον δὲν εἶπε καμμίαν βλασφημίαν, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρετο δι' αὐτὰ καὶ ἐκαυχᾶτο· **B** καὶ ἀλλοῦ μὲν λέγει· «Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου» (Κολ. 1, 24)· ἀλλοῦ δὲ πάλιν· «Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν» (Ρωμ. 5, 3). Ἐὰν λοιπὸν ἔχαιρε καὶ ἐκαυχᾶτο ἐνῷ ἔπασχε τόσα πολλά, ποίαν συγγνώμην θὰ ἔχῃς ἐσὺ καὶ ποίαν ἀπολογίαν, ὁ ὁποῖος οὔτε τὸ ἐλάχιστον αὐτῶν δὲν ὑπομένεις καὶ ὅμως βλασφημεῖς;

6. Ἀλλὰ ἀδικοῦμαι, λέγει, κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν βλασφημήσω. Ὅταν μοῦ ἀφαιρεθοῦν τὰ χρήματα, λέγει, γίνομαι ἄχρηστος διὰ τὴν ἐλεημοσύνην. Δικαιολογία εἶναι αὐτὸ καὶ πρόφασις. Διότι, ἐὰν διὰ τοῦτο λυπῆσαι, μάθε καλῶς, ὅτι ἡ πενία δὲν γίνεται ἐμπόδιον διὰ τὴν ἐλεημοσύνην. Διότι καὶ ἂν εἶσαι χιλίας φορὰς πτωχός, **C** δὲν εἶσαι πτωχότερος ἀπὸ ἐκείνην ποὺ εἶχε μίαν φούκταν ἀλεύρου μόνον, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην ἡ ὁποία εἶχε δύο μόνον ὀβολούς, ἀλλ' ὅμως καὶ αἱ δύο προσέφεραν ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν των εἰς αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἀνάγκην, καὶ ἐθαυμάσθησαν πάρα πολύ. Καὶ ἡ τόση πενία των δὲν ἔγινε ἐμπόδιον εἰς τὴν τόσην φιλανθρωπίαν, ἀλλ' ἔγινε ἡ ἐλεημοσύνη τῶν δύο λεπτῶν τόσον πλουσία καὶ ἀξιόλογος, ὥστε ἐπεσκίασε ὅλους τοὺς πλουσίους, καὶ ὑπερέβαλεν ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι προσέφεραν πολλοὺς στατῆρας, μὲ τὸν πλοῦτον τῆς γνώμης καὶ μὲ τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς προθυμίας. Ὥστε οὔτε ἐδῶ ἀδικῆσαι, ἀλλὰ καὶ περισσότερον κερδίζεις, μὲ ὀλίγην εἰσφορὰν λαμβάνων λαμπροτέρους στεφάνους **D** ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι καταθέτουν τὰ πολλά. Ἀλλ' ἐπειδή, καὶ ἂν αὐτὰ τὰ εἰποῦμε μυρίας φοράς, αἱ φιλοσώματοι ψυχαί, αἱ ὁποῖαι εὐχαρίστως κυλίονται εἰς τὰ βιοτικά, καὶ ἡδυπαθῶς ἀπολαμβάνουν τὰ πράγματα τῆς ζωῆς αὐτῆς, δὲν θὰ ἀπεφάσιζον εὔκολα νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰ ἄνθη ποὺ σαπίζουν (διότι τοιαῦτα εἶναι τὰ εὐχάριστα τῆς ζωῆς αὐτῆς), οὔτε δέχονται νὰ ἀφήσουν τὰς σκιάς, ἀλλ' οἱ μὲν λογικοὶ προσηλώνονται καὶ εἰς ἐκεῖνα καὶ εἰς αὐτά, οἱ δὲ ἐλεεινότεροι καὶ ἀθλιώτεροι περισσότερον μὲν εἰς ἐκεῖνα, ἐλάχιστα δὲ εἰς αὐτά, ἐμπρός, ἂς ἀφαιρέσωμεν τὰ φαιδρὰ καὶ ἐπιφανῆ προσωπεῖα **E** τῆς αἰσχρᾶς καὶ ἀσχήμου μορφῆς τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καὶ ἂς δείξωμεν τὴν ἀηδίαν τῆς γυναικὸς ἡ ὁποία ζῇ σὰν ἑταίρα. Διότι κάτι τέτοιο εἶναι ἡ τοιούτου εἴδους ζωή, ἡ ὁποία δίδει τὴν προσοχήν της εἰς τὴν ἀπόλαυσιν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν· γεμάτη αἰσχρότητα, ἀσχημίαν καὶ πολλὴν ἐντροπήν, πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀηδίαν, βάρος καὶ πικρίαν. Ἄλλωστε αὐτὸ κυρίως εἶναι ποὺ στερεῖ τοὺς κυριευμένους ἀπ' αὐτὴν τὴν

ζωὴν ἀπὸ κάθε συγγνώμην, ὅτι, ἐνῶ ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀηδίαν καὶ πολλὴν πικρίαν, εἶναι εἰς αὐτοὺς ἐπιθυμητὴ καὶ περιζήτητος, ἂν καὶ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀναρίθμητα κακά, κινδύνους, αἵματα, κρημνούς, σκοπέλους, καὶ φόνους, καὶ φόβους, καὶ τρόμους, καὶ φθόνον, 451 A καὶ βασκανίαν, καὶ ἐπιβουλήν, καὶ φροντίδα διαρκῆ καὶ μέριμναν, καὶ δὲν ἔχει κανένα κέρδος, οὔτε ἀποφέρει κανένα ὄφελος ἐκ τῶν τόσων κακῶν, παρὰ κόλασιν μόνον καὶ τιμωρίαν καὶ διαρκεῖς βασάνους. Καὶ ἐνῷ εἶναι τέτοια ἡ ζωή φαίνεται ἀξιοζήλευτος καὶ περιζήτητος εἰς τοὺς πολλούς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τῆς μωρίας τῶν κυριευθέντων ἀπ' αὐτήν, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ πράγματος. Ἐπειδὴ καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ θαυμάζουν καὶ σαστίζουν μὲ τὰ παιγνιδάκια, δὲν δύνανται ὅμως νὰ νοιώσουν καθόλου ὅσα πράγματα ἁρμόζουν εἰς τοὺς τελείους ἄνδρας. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν συγχωροῦνται διὰ τὸ μικρὸν τῆς ἡλικίας των· B αὐτοὶ ὅμως δὲν δύνανται νὰ ἀπολογηθοῦν, διότι, ἐνῷ εὑρίσκονται εἰς ἡλικίαν ὥριμον, ἔχουν γνώμην παιδικὴν καὶ συμπεριφέρονται περισσότερον ἀνόητα καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα.

Πές μου διατί εἶναι ἀξιοζήλευτος ὁ πλοῦτος; Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀρχίσωμεν ὡσὰν προοίμιον ἀπὸ ἐδῶ, διότι φαίνεται εἰς τοὺς πολλοὺς ποὺ εἶναι ἄρρωστοι ἀπὸ τὴν βαρεῖαν αὐτὴν ἀσθένειαν, πὼς εἶναι πολυτιμότερος ἀπὸ τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ζωήν, καὶ ἀπὸ τὸν ἔπαινον τῶν πολλῶν καὶ ἀπὸ τὴν καλὴν ὑπόληψιν, καὶ ἀπὸ τὴν πατρίδα, καὶ ἀπὸ τοὺς γνωστούς, καὶ ἀπὸ τοὺς φίλους, καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ ὑψώθηκε λοιπὸν ἡ φωτιὰ αὐτὴ μέχρι τὰ σύννεφα καὶ ἡ κάμινος αὐτὴ ἐκυρίευσε γῆν καὶ θάλασσαν. Καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ νὰ σβύσῃ τὴν φλόγαν αὐτήν· C αὐτοὶ δὲ ποὺ τὴν συνδαυλίζουν, εἶναι ὅλοι αὐτοὶ ποὺ ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τὸ πάθος, καὶ ὅσοι δὲν ἐκυριεύθησαν ἀκόμη, διὰ νὰ κυριευθοῦν. Καὶ ἠμπορεῖ νὰ ἴδῃ κανεὶς τὸν καθένα καὶ ἄνδρα καὶ γυναῖκα καὶ δοῦλον καὶ ἐλεύθερον καὶ πλούσιον καὶ πτωχὸν νὰ μεταφέρῃ κατὰ τὴν δύναμίν του δεμάτια καὶ νὰ προσφέρῃ πολλὴν τροφὴν εἰς τὴν φλόγαν αὐτὴν τόσον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ὅσον καὶ τῆς νυκτός· τὰ δὲ δεμάτια δὲν εἶναι ἀπὸ ξύλα καὶ ἀπὸ φρύγανα (δὲν εἶναι τοιούτου εἴδους ἡ φλόγα), ἀλλὰ ἀπὸ ψυχὰς καὶ σώματα, ἀδικίας καὶ παρανομίας. Διότι ἀπὸ αὐτὰ ἀνάπτει τὸ εἶδος αὐτῆς τῆς φλόγας. Διότι καὶ οἱ πλούσιοι δὲν σταματοῦν πουθενὰ τὴν ἀνόητον αὐτὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ἂν διακτήσουν ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, καὶ οἱ D [illegible] νὰ φθάσουν ἐκείνους, καὶ κάποια λύσσα

ἀθεράπευτος καὶ μανία ἀκατάσχετος καὶ ἀσθένεια ἀδιόρθωτος κυριεύει ὅλων τὰς ψυχάς. Αὐτὸς ὁ ἔρωτας νικᾷ κάθε ἄλλον ἔρωτα, τὸν ὠθεῖ καὶ τὸν ἐκβάλλει ἀπὸ τὴν ψυχήν. Καὶ οὔτε ὑπάρχει λόγος φιλίας, οὔτε συγγενείας. Καὶ διατί λέγω φιλίας καὶ συγγενείας; Οὔτε γυναικὸς οὔτε παιδιῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ εἰς τοὺς ἄνδρας ἀγαπητότερον; Ἐντούτοις ὅλα ρίπτονται κάτω καὶ καταπατοῦνται, ὅταν ἡ ὠμὴ καὶ ἀπάνθρωπος αὐτὴ κυρία ὅσων κυριευθοῦν κυριεύσῃ τὰς ψυχὰς ὅλων. Διότι ὡσὰν κυρία αὐτῶν ἀπάνθρωπος, καὶ ὡσὰν τύραννος ἄσπλαγχνος, ὡσὰν βάρβαρος σκληρὰ καὶ ὡσὰν πόρνη κοινὴ καὶ πολυδάπανος, E κατατρομάζει καὶ κατατυραννεῖ, καὶ καταδικάζει μὲ ἀναριθμήτους κινδύνους καὶ τιμωρίας ὅσους ἐπροτίμησαν νὰ τὴν ὑπηρετήσουν· εἶναι φοβερὰ καὶ ἀμείλικτος, ἀγρία καὶ σκληρά, ἔχει πρόσωπον βαρβάρου, μᾶλλον δὲ θηριῶδες, καὶ ἀπὸ λύκον καὶ λέοντα ἀγριώτερον, φαίνεται ὅτι εἶναι εὐγενικὴ καὶ ποθητὴ καὶ γλυκυτέρα ἀπὸ τὸ μέλι εἰς ὅσους αἰχμαλωτίζει αὐτή. Καὶ ξίφη καὶ ὅπλα κάθε ἡμέραν χαλκεύει ἐναντίον των καὶ ἀνασκάπτει βάραθρα καὶ τοὺς ὁδηγεῖ εἰς κρημνοὺς 452 A καὶ εἰς σκοπέλους καὶ πλέκει ἄπειρα δίκτυα τιμωρίας ἐναντίον των καὶ φαίνεται ὡσὰν νὰ κάμῃ αὐτοὺς ἀξιοζηλεύτους τόσον εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ποὺ ἔχουν κυριευθῆ, ὅσον καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ κυριευθοῦν. Καὶ ὅπως ὁ χοῖρος ποὺ κυλιέται εἰς τὸν χάνδακα καὶ εἰς τὸν βόρβορον, εὐχαριστεῖται καὶ ἀπολαμβάνει, καὶ ὅπως οἱ κάνθαροι ποὺ ἀνακυλίουν διαρκῶς τὴν κοπριάν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὅσοι ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τὴν φιλαργυρίαν εἶναι περισσότερον δυστυχισμένοι καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ζῶα. Διότι αὐτὴ ἡ ἀηδία εἶναι μεγαλυτέρα καὶ ὁ βόρβορος δυσωδέστερος. Διότι ἐνῷ διέρχωνται τὴν ζωήν των μέσα εἰς τὸ πάθος αὐτό, νομίζουν ὅτι ἀποκομίζουν ἀπὸ αὐτὸ πολλὴν ἡδονήν· αὐτὸ δὲ ὀφείλεται ὄχι εἰς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ εἰς τὴν μεγάλην μωρίαν τῆς ἀρρώστου ψυχῆς. Τοῦτο δὲ εἶναι χειρότερον ἀπὸ τὴν ἀλογίαν τῶν ζώων ἐκείνων. B Ὅπως λοιπὸν εἰς τὸν βόρβορον καὶ εἰς τὴν κοπριὰν αἴτια δὲν εἶναι ὁ βόρβορος καὶ ἡ κοπριὰ ἀλλὰ ἡ ἀλογία τῶν ζώων ποὺ ἔχουν πέσει μέσα εἰς αὐτάς, ἔτσι σκέψου καὶ σχετικὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους.

7. Καὶ πῶς ἠμποροῦμε νὰ θεραπεύσωμεν αὐτούς, ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὴν κατάστασιν αὐτήν; Ἂν ἤθελαν νὰ ἀνοίξουν τὰ αὐτιά των, νὰ καθαρίσουν τὸν νοῦν των καὶ νὰ δεχθοῦν τὰ λεγόμενα. Διότι τὰ μὲν ἄλογα ζῶα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ μετατοπίσῃ κανεὶς καὶ νὰ τὰ [illegible]

ἀπὸ τὴν ἀκάθαρτον διαμονήν των· διότι στεροῦνται λογι-
κοῦ· τὸ δὲ ἡμερώτατον τοῦτο γένος, τὸ ὁποῖον ἔχει ποικι-
σθῇ μὲ σκέψιν καὶ λόγον, ἐννοῶ τὸν ἄνθρωπον, ἂν θελήσῃ,
εἶναι εὔκολον καὶ μάλιστα πολὺ εὔκολον νὰ τὸν ἀπαλλάξῃς
ἀπὸ τὸν βόρβορον ἐκεῖνον καὶ C ἀπὸ τὴν βρωμιάν, καὶ ἀπὸ
τὴν κοπριὰν καὶ ἀπὸ τὴν ἀηδίαν. Διὰ ποῖον λόγον, ἄνθρω-
πε, σοῦ φαίνεται ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι πολυπόθητος; Διὰ τὴν
ἀπόλαυσιν ἐν γένει ποὺ ἀντλεῖται ἀπὸ τὰ τραπέζια; Διὰ τὴν
τιμὴν καὶ τὴν περιποίησιν ποὺ παρέχει μὲ τοὺς ὑπηρέτας;
Διὰ τὸ ὅτι δύναται καὶ τοὺς ἀδικοῦντας νὰ ἀντιμετωπίζῃ καὶ
νὰ εἶναι εἰς ὅλους φοβερός; Διότι δὲν θὰ ἠμποροῦσες νὰ
ἀναφέρῃς ἄλλας αἰτίας παρὰ τὴν ἡδονήν, καὶ τὴν κολακεί-
αν, τὸν φόβον καὶ τὴν τιμωρίαν· διότι ὁ πλοῦτος οὔτε σο-
φώτερον, οὔτε φρονιμώτερον, οὔτε καλύτερον, οὔτε συνε-
τώτερον συνηθίζει νὰ κάνῃ τὸν ἄνθρωπον, οὔτε χρηστόν,
οὔτε φιλάνθρωπον, οὔτε δυνατώτερον ἀπὸ τὴν ὀργήν, οὔτε
καλύτερον ἀπὸ τὴν κοιλίαν, οὔτε ἀνώτερον ἀπὸ τὰς ἡδο-
νάς· δὲν μαθαίνει τὸν ἄνθρωπον νὰ εἶναι μετριοπαθής, οὔτε
τὸν διδάσκει νὰ ἔχῃ συστολήν, D οὔτε κάποιο ἄλλο μέρος
τῆς ἀρετῆς εἰσάγει καὶ φυτεύει εἰς τὴν ψυχήν. Οὔτε δύνα-
σαι νὰ εἴπῃς διατὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἶναι εἰς ἐσένα αὐτὸς
περισσότερον περιζήτητος καὶ περισσότερον ποθητός. Διότι
ὄχι μόνον δὲν γνωρίζει κανένα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ νὰ φυτεύσῃ
ἢ νὰ καλλιεργήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη τὰ εὕρῃ συγκεντρω-
μένα, τὰ βλάπτει, τὰ ἐμποδίζει, τὰ καταξηραίνει· μερικὰ δὲ
τὰ ξερριζώνει καὶ φυτεύει τὰ ἀντίθετα αὐτῶν, ἀκολασίαν
ἄμετρον, θυμὸν ἄκαιρον, ὀργὴν ἄδικον, ἀλαζονείαν, ὑπε-
ρηφάνειαν, μωρίαν. E Ἀλλὰ ἂς μὴ ὁμιλήσω περὶ αὐτῶν·
διότι ὅσοι ἔχουν κυριευθῆ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν δὲν ἀ-
νέχονται νὰ ἀκούσουν περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, δὲν ἀνέχον-
ται νὰ βλέπουν ὅτι κατηγοροῦνται συγχρόνως καὶ ἐλέγχον-
ται, διότι εἶναι ὅλοι παραδεδομένοι εἰς τὴν ἡδονὴν καὶ εἰς
αὐτὴν δουλεύουν. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς ἀφήσωμεν ὡς ἐδῶ τὸ
ἔργον αὐτό, καὶ ἂς φέρωμεν εἰς τὴν μέσην τὰ ὑπόλοιπα, καὶ
ἂς ἴδωμεν, ἂν ὁ πλοῦτος ἔχῃ κάποιαν ἡδονήν, κάποιαν τι-
μήν· διότι ἐγὼ βλέπω τελείως τὸ ἀντίθετον. Καὶ ἂν θέλετε
ἂς ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰς τραπέζας τῶν πλουσίων καὶ τῶν
πενήτων, καὶ ἂς ἐρωτήσωμεν ὅσους γευματίζουν, 453 A ποῖοι
εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι κυρίως ἀπολαμβάνουν τὴν καθαρὰν
καὶ γνησίαν ἡδονήν; Αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι περνοῦν τὴν ἡμέραν
ἐξαπλωμένοι ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην καὶ συνδέουν τὰ
δειλινὰ γεύματα μὲ τὰ μεσημβρινὰ καὶ τρώγουν μέχρι σκα-
σμοῦ καὶ ἀνάπτουν τὰς αἰσθήσεις, καὶ μὲ τὸ ὑπέρογκον φορ-

τίον τῶν τροφῶν κάνουν τὸ πλοῖον νὰ βυθίζεται καὶ τὸ κα-
ράβι νὰ πλημμυρίζῃ; αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι καταπνίγουν τὴν ψυ-
χὴν εἰς τὸ ναυάγιον τοῦ σώματος καὶ ἐπινοοῦν δεσμὰ διὰ
τὰ πόδια, τὰ χέρια καὶ τὴν γλῶσσαν των, καὶ περισφίγγουν
ὅλον τὸ σῶμα των μὲ τὰ δεσμὰ τῆς μέθης καὶ τῆς ἀκολα-
σίας, τὰ ὁποῖα εἶναι χειρότερα ἀπὸ τὰ δεσμὰ σιδηρᾶς ἁλυσί-
δος, καὶ δὲν ἔχουν ὕπνον ἥσυχον καὶ καθαρόν, B οὔτε εἶ-
ναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ ὄνειρα φοβερὰ καὶ εἶναι δυστυχέ-
στεροι τῶν τρελλῶν καὶ εἰσάγουν μέσα εἰς τὴν ψυχήν των
δαίμονα ἀδιάντροπον καὶ γίνονται περίγελως εἰς τοὺς ὑπη-
ρέτας των, μᾶλλον δὲ καὶ τραγωδία καὶ δακρύων ἀφορμὴ
εἰς τοὺς καλυτέρους ἐξ αὐτῶν, καὶ δὲν γνωρίζουν κανένα
ἀπὸ τοὺς παρόντας, οὔτε ἠμποροῦν νὰ ἀκούσουν καὶ νὰ εἴ-
πουν κάτι, ἀλλὰ ὁρμητικῶς ὁδηγοῦνται ἀπὸ τὰ ἀνάκλιντρα
εἰς τὴν κλίνην, ἢ ἐκεῖνοι ποὺ προσέχουν καὶ ἐπαγρυπνοῦν
καὶ ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης κανονίζουν τὸ μέτρον καὶ πλέ-
ουν γαλήνια εἰς τὴν ζωήν των καὶ ὡσὰν τὸ καλύτερον κα-
ρύκευμα εἰς τὰς τροφὰς καὶ εἰς τὰ ποτὰ ἔχουν τὴν πεῖναν
καὶ τὴν δίψαν; Διότι τίποτε δὲν φέρει τόσην ἡδονὴν καὶ
ὑγείαν, C ὅσην τὸ νὰ ἐγγίζῃ κανεὶς τὴν τράπεζαν ὅταν πει-
νᾷ καὶ διψᾷ καὶ νὰ γνωρίζῃ ὡσὰν κόρτασμα μόνην τὴν ἀ-
νάγκην καὶ νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὰ ὅριά της, οὔτε νὰ εἰσάγῃ
εἰς τὸ σῶμα του βάρος μεγαλύτερον ἀπὸ ὅ,τι ἠμπορεῖ νὰ
σηκώσῃ.

8. Ἂν δὲ ἀπιστῇς εἰς τὸν λόγον μου παρατήρησε κα-
λῶς τὰ σώματα καὶ τῶν δύο, καὶ τὴν ψυχὴν ἑκάστου. Δὲν
εἶναι τὰ σώματα τῶν διαιτωμένων ἐγκρατῶς (διότι μὴ μοῦ
ἀναφέρῃς αὐτὸ ποὺ σπανίως συμβαίνει, καὶ ἂν ὑπάρχουν
ἀσθενεῖς ἀπὸ κάποιαν ἄλλην περίστασιν, ἀλλὰ κρῖνε ἀπὸ
ὅσα πάντοτε καὶ συνεχῶς συμβαίνουν), δὲν εἶναι τὰ σώμα-
τα τῶν διαιτωμένων ἐγκρατῶς εὔρωστα, καὶ αἱ αἰσθήσεις
των δυναμωμέναι D ἐπιτελοῦν τὸ ἔργον των μὲ πολλὴν τὴν
εὐκολίαν, τῶν ἄλλων δὲ πλαδαρὰ καὶ περισσότερον μαλα-
κὰ καὶ ἀπὸ τὸν κηρὸν καὶ πολιορκούμενα ἀπὸ πλῆθος νοση-
μάτων; Διότι καὶ ποδάγραι καταλαμβάνουν αὐτούς, καὶ τρέ-
μουλα ἀδικαιολόγητος, καὶ γῆρας πρόωρον, καὶ πονοκέφαλοι,
καὶ πρηξίματα, καὶ στομαχικαὶ βλάβαι, καὶ ἔλλειψις ὀρέ-
ξεως, καὶ διαρκῶς ἔχουν ἀνάγκην ἰατρῶν, καὶ συνεχῶν φαρ-
μάκων, καὶ καθημερινῆς θεραπείας. Λοιπόν, πές μου, εἶναι
εὐχάριστα αὐτά; Καὶ ποῖος ἀπὸ τοὺς γνωρίζοντας τὰ πράγ-
ματα θὰ εἴπῃ τί εἶναι ἡδονή; Διότι ἡ ἡδονὴ γίνεται τότε,
ὅταν προηγηθῇ ἡ ἐπιθυμία καὶ μετὰ ἀκολουθήσῃ ἡ ἀπόλαυ-
σις· ἂν δὲ ἀπόλαυσις ὑπάρχῃ, ἐπιθυμία δὲ πουθενὰ δὲν φαί-

νεται, ἡ ἡδονὴ φεύγει καὶ ἐξαφανίζεται. **E** Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ οἱ ἀσθενεῖς, ἂν καὶ ἔχουν ἐνώπιόν των ἐξαίρετα φαγητά, αἰσθάνονται ναυτίαν καὶ φαίνονται ἐνοχλούμενοι καθὼς τὰ τρώγουν ἐπειδὴ λείπει ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ὄρεξις, ἡ ὁποία κάνει τὴν ἀπόλαυσιν γλυκυτάτην. Διότι οὔτε τὰ τρόφιμα, αὐτὰ καθ' ἑαυτά, οὔτε τὰ ποτά, ἀλλὰ ἡ ὄρεξις τῶν τρωγόντων ἔχει τὴν δύναμιν νὰ γεννᾷ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ νὰ προξενῇ τὴν εὐχαρίστησιν.

Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος σοφὸς ἄνδρας, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ περὶ ἡδονῆς ἀκριβῶς καὶ ἤξευρεν νὰ φιλοσοφῇ περὶ τούτων, ἔλεγεν· **454 A** «Ψυχὴ ἐμπεπλησμένη κηρίοις ἐμπαίζει» (Παροιμ. 27, 7)· δεικνύων ὅτι ἡ ἡδονὴ ἔγκειται ὄχι εἰς τὴν φύσιν τῆς τραπέζης, ἀλλὰ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀνθρώπων ποὺ τρώγουν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἀπαριθμῶν τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα ἔγιναν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν ἔρημον μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶπε καὶ τοῦτο, ὅτι «Ἐκ πέτρας μέλι ἐχόρτασεν αὐτούς» (Ψαλμ. Π' 17). Ἂν καὶ πουθενὰ δὲν φαίνεται ὅτι ἡ πέτρα ἀνέβλυσε μέλι δι' αὐτούς· τί λοιπὸν σημαίνει τὸ λεχθέν; Ἐπειδὴ ἦσαν κουρασμένοι ἀπὸ τὸν πολὺν κόπον καὶ τὴν ὁδοιπορίαν καὶ ἦσαν κυριευμένοι ἀπὸ μεγάλην δίψαν ἔπιπτον εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα, ἔχοντες ἀντὶ ὀρεκτικοῦ μεγάλου τὴν δίψαν, διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν ἡδονὴν ἐκείνων τῶν πηγῶν **B** εἶπε μέλι τὸ νερό, ὄχι ἐπειδὴ ἔγινε πράγματι μέλι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἡδονὴ τοῦ ὕδατος συνηγωνίζετο τὴν γλυκύτητα τοῦ μέλιτος διὰ τὸ ὅτι διψῶντες προσέπεσαν οἱ ἀπολαύσαντες αὐτό. Ὅταν λοιπὸν αὐτὰ ἔτσι ἔχουν, καὶ κανεὶς δὲν δύναται νὰ ἀντιλέγῃ, καὶ ἂν εἶναι ὑπερβολικῶς ἀναίσθητος, δὲν εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι ἡ καθαρὰ καὶ εἰλικρινὴς καὶ δυνατὴ ἡδονὴ εὑρίσκεται εἰς τὰς τραπέζας τῶν πενήτων; Καὶ ὅτι εἰς τὰς τραπέζας τῶν πλουσίων ἡ ἀηδία, ἡ βδελυγμία καὶ ὁ μολυσμός; Καθὼς εἶπε ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἀνήρ· «Καὶ τὰ ἡδέα παρενοχλεῖν δοκεῖ» (Παροιμ. 27, 7).

9. **C** Ἀλλὰ θὰ εἴπῃ κάποιος, ὅτι ὁ πλοῦτος παρέχει τιμὴν εἰς ὅσους τὸν ἔχουν, καὶ τοὺς κάνει ἱκανοὺς νὰ ἀντιμετωπίζουν τοὺς ἐχθροὺς μὲ εὐκολίαν. Διὰ τοῦτο λοιπόν, πές μου, σᾶς φαίνεται ποθητὸς καὶ περιζήτητος, διὰ τὸ ὅτι τρέφει ἐντός μας τὰ χειρότερα πάθη, ὁδηγεῖ εἰς ἔξαψιν τὴν ὀργήν, καὶ μεγαλοποιεῖ τὰς φυσαλίδας τῆς δοξομανίας καὶ προτρέπει καὶ παρακινεῖ πρὸς τὴν ὑπερηφάνειαν; Δι' αὐτὸ κυρίως πρέπει νὰ τὸν ἀποφεύγωμεν ὑποχρεωτικῶς, διότι εἰσάγει εἰς τὴν ψυχήν μας μερικὰ θηρία ἄγρια καὶ φοβερά, καὶ μᾶς ἀποστερεῖ τῆς πραγματικῆς ἀπ' ὅλους τιμῆς, καὶ

μᾶς χαρίζει τὴν ἀντίθετον φήμην, δίδων εἰς αὐτὴν χρῶμα ἐκείνης καὶ τοιουτοτρόπως τὴν παρουσιάζει εἰς τοὺς ἠπατημένους, **D** καὶ τοὺς πείθει νὰ νομίζουν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἐκείνη, ἐνῷ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ὄψιν φαίνεται ὅτι εἶναι. Ὅπως δηλαδὴ τὰ κάλλη τῶν πορνῶν γυναικῶν, γίνονται μὲ ψιμμύθια καὶ μὲ βαφάς, στεροῦνται δὲ ὡραιότητος, τὴν δὲ αἰσχρὰν καὶ ἄσχημον ὄψιν κάμνουν νὰ φαίνεται καλὴ καὶ ὡραία εἰς αὐτοὺς ποὺ ἀπατοῦν, ἐνῷ δὲν εἶναι· ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ πλοῦτος, διὰ τῆς βίας παρουσιάζει τὴν κολακείαν ὡς τιμήν.

Μὴ βλέπῃς δηλαδὴ ὅσους ἐπαίνους γίνονται φανερῶς διὰ φόβον καὶ καλόπιασμα, διότι αὐτὰ εἶναι τὰ χρώματα καὶ αἱ σκιαί· ἀλλὰ ἐξέτασε τὴν συνείδησιν ἑκάστου ἐκ τῶν τοιούτων κολάκων **E** καὶ θὰ ἴδῃς μέσα νὰ σὲ καταδικάζουν ἀναρίθμητοι κατήγοροι, νὰ σὲ ἀποστρέφωνται καὶ νὰ σὲ μισοῦν χειρότερα καὶ ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἐχθροὺς καὶ ἀντιπάλους σου· καὶ ἐὰν κάποτε ἐπερχομένη μεταβολὴ πραγμάτων ἠδύνατο νὰ ἀφανίσῃ καὶ νὰ φανερώσῃ τὸ προσωπεῖον ποὺ ἐδημιούργησε αὐτὸς ὁ φόβος, τότε θὰ ἴδῃς καλά, ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν ἄφηνε ὁ ἥλιος εἰς τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα θερμοτέραν ἀκτῖνα, ὅτι καθ' ὅλον τὸν προηγούμενον χρόνον εὑρίσκεσο εἰς τὴν μεγαλυτέραν περιφρόνησιν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι σὲ ἐπεριποιοῦντο, καὶ ἐνόμιζες ὅτι σὲ ἐξετίμων ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι τόσον πολὺ σὲ ἐμίσουν καὶ σὲ περιέλουον κατὰ διάνοιαν μὲ ἀναριθμήτους ὕβρεις **455 A** καὶ ἐπεθύμουν νὰ σὲ ἴδουν εἰς τὰς μεγαλυτέρας συμφοράς. Διότι τίποτε ἄλλο δὲν ἠμπορεῖ τόσον νὰ γεννήσῃ τὴν ἐκτίμησιν, ὅσον ἡ ἀρετή, ἐκτίμησιν ὄχι καταναγκασμένην, ὄχι πλαστήν, οὔτε κρυμμένην μὲ προσωπεῖον ἀπάτης, ἀλλὰ ἀληθινὴν καὶ γνησίαν ποὺ ἀπὸ καμμίαν δύσκολον περίστασιν δὲν ἀνατρέπεται.

10. Ἀλλὰ θέλεις νὰ ἐκδικηθῇς αὐτοὺς ποὺ σὲ ἀδικοῦν; Καὶ δι' αὐτὸν λοιπὸν κυρίως τὸν λόγον, ὅπως μόλις πρὸ ὀλίγου ἀνέφερα, πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ὁ πλοῦτος. Διότι σὲ παρακινεῖ νὰ βυθίζῃς τὸ ξίφος εἰς τὸν ἑαυτόν σου καὶ καθιστᾷ βαρυτάτας τὰς εὐθύνας σου εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν καὶ τὰς τιμωρίας ἀνυποφόρους. Διότι τόσον μεγάλο κακὸν εἶναι τὸ νὰ ἀνταποδίδῃς τὸ κακόν, ὥστε καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ἀνακαλεῖ **B** καὶ τὴν συγχώρησιν ποὺ ἔχει δοθῆ διὰ τὰ ἀμέτρητα ἁμαρτήματα τὴν καθιστᾷ ἄκυρον. Διότι αὐτὸς ποὺ ἔλαβε τὴν ἄφεσιν διὰ τὸ χρέος τῶν μυρίων ταλάντων καὶ ποὺ ἐδέχθη τόσην δωρεὰν μόνον μὲ τὴν παράκλησίν του, ἐπειδὴ ἐζήτει ἑκατὸν δηνάρια ὀφειλόμενα εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν

σύνδουλόν του, ἤτοι, ἐπειδὴ ἐζήτει νὰ τιμωρηθῇ αὐτὸς ποὺ τὸν ἠδίκησε, προεκάλεσε τὴν καταδίκην ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του ἐξ αἰτίας τοῦ πάθους ποὺ ἐπέδειξεν εἰς τὸν συνάνθρωπόν του. Δι' οὐδὲν ἄλλο, παρὰ μόνον διὰ τοῦτο παρεδόθη εἰς τοὺς βασανιστὰς καὶ ἐκακοποιήθη καὶ ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ ἐπιστρέψῃ τὰ μύρια τάλλαντα. Δὲν ἔτυχε καμιᾶς συγγνώμης, οὔτε ἀπολογίας, ἀλλ' ὑπέφερε φοβερὰ καὶ διετάχθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὁλόκληρον τὸ χρέος, C τὸ ὁποῖον προηγουμένως ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ τοῦ εἶχε χαρίσει. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ πλοῦτος εἶναι περιζήτητος εἰς σέ, πές μου, ἐπειδὴ σὲ ὁδηγεῖ εὐκόλως εἰς τοιαύτην ἁμαρτίαν; Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον πρέπει νὰ τὸν ἀποστρέφεσαι ὡς ἐχθρὸν καὶ ἀντίθετον καὶ γεμᾶτον ἀπὸ πολλοὺς φόνους. Ἀλλ' ἡ πτωχεία, λέγει κάποιος, μᾶς κάνει νὰ δυσφοροῦμε, καὶ πολλὰς φορὰς νὰ ἐκστομίζωμεν βλασφήμους λόγους καὶ νὰ ὑποφέρωμεν πράγματα δουλοπρεπῆ. Ὄχι ἡ πτωχεία ἀλλ' ἡ μικροψυχία. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Λάζαρος ἦτο πτωχός, καὶ μάλιστα πολὺ πτωχός· καὶ μαζὶ μὲ τὴν πτωχείαν εἶχε καὶ ἀσθένειαν πικροτέραν ἀπὸ κάθε πτωχείαν, ἡ ὁποία ἔκανε καὶ αὐτὴν τὴν πτωχείαν βαρυτέραν. D Καὶ μαζὶ μὲ τὴν ἀσθένειαν ἦτο ἔρημος προστασίας καὶ ἐστερεῖτο θεραπείας καὶ περιποιήσεως, πράγματα τὰ ὁποῖα ἔκαναν τὴν πτωχείαν καὶ τὴν ἀσθένειαν πικροτέραν. Διότι τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ καὶ μόνον του εἶναι ὀδυνηρόν, ὅταν δὲ δὲν ὑπάρχουν αὐτοί, οἱ ὁποῖοι θὰ τὸν περιποιηθοῦν, τὸ κακὸν γίνεται μεγαλύτερον, ἡ φλόγα φοβερωτέρα, ἡ ὀδύνη πικροτέρα, ὁ χειμὼν ἀγριώτερος, ἡ τρικυμία σφοδροτέρα, ἡ κάμινος φλογωδεστέρα. Καὶ ἂν κάποιος ἐξετάσῃ μὲ προσοχήν, μαζὶ μὲ αὐτὰ ὑπῆρχε καὶ ἓν ἄλλο, τέταρτον κακόν, ἡ ἀφθονία καὶ ἡ καλοζωΐα τοῦ πλουσίου γείτονός του. E Ἂν δὲ θέλῃς νὰ εὕρωμεν καὶ κάποιο ἄλλο πέμπτον κακόν, τὸ ὁποῖον τοῦ ὑπέκαιε τὴν φλόγα, καὶ τοῦτο θὰ τὸ ἴδῃς καλῶς εἰς αὐτόν. Διότι ὄχι μόνον ἔζη τρυφηλῶς ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ διὰ δευτέραν καὶ τρίτην φορὰν καὶ ἀκόμη πολλὰς φορὰς τὴν ἡμέραν τὸν ἔβλεπε νὰ ζῇ πολυτελῶς. Διότι ἦτο πεταμένος εἰς τὴν εἴσοδόν του, φοβερὸν θέαμα ἐλεεινῆς τραγῳδίας, ποὺ ἠμποροῦσε νὰ κατασυγκινήσῃ καὶ λιθίνην ψυχὴν ποὺ θὰ τὸν ἔβλεπε μόνον. Καὶ ὅμως οὔτε αὐτὸ εἵλκυσε τὸν ἀπάνθρωπον ἐκεῖνον εἰς τὸ νὰ βοηθήσῃ τὴν πτωχείαν ἐκείνην. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν παρέθετε συβαριτικὴν τράπεζαν,[1] καὶ ποτήρια εἶχε πλήρη, καὶ οἶνον ἀφθόνως χυ-

1. Σύβαρις. Ἀρχαία ἑλληνικὴ ἀποικία τῆς Κάτω Ἰταλίας, κτισμένη ἐπὶ γονιμωτάτης πεδιάδος. Πόλις πλουσιωτάτη λόγῳ τοῦ διαμετακομι-

νόμενον καὶ λαμπρὰ τάγματα μαγείρων, καὶ συντρόφους καὶ κόλακας τὴν πρωΐαν, 454 A καὶ παρέας ἀπὸ τραγουδιστάς, κεμαστάς, γελωτοποιούς· καὶ διήρχετο ὅλην του τὴν ζωὴν ἀναζητῶν κάθε εἶδος ἀσωτίας, καὶ εἰς τὴν μέθην καὶ εἰς τὴν κραιπάλην καὶ εἰς τὴν στολὴν καὶ εἰς τὴν τράπεζαν καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς ἀπολαύσεις. Αὐτὸν δέ, μολονότι τὸν ἔβλεπε κάθε ἡμέραν νὰ κατατρύχεται ἀπὸ ἀγρίαν πεῖναν καὶ ἀσθένειαν πικροτάτην, νὰ βασανίζεται ἀπὸ τόσας πληγάς, νὰ εἶναι ἐντελῶς απομονωμένος καὶ νὰ ἔχῃ ὅλα τὰ βάσανα τὰ ὁποῖα φέρουν αὐτὰ ποὺ εἶπα, οὐδέποτε τὸν ἐσκέπτετο. Ἐνῷ δὲ οἱ περὶ αὐτὸν παράσιτοι καὶ οἱ κόλακες ἔτρωγον πέραν τοῦ δέοντος μέχρι σκασμοῦ, ὁ πτωχός, ὁ τόσον πτωχός, καὶ εἰς τόσα εὑρισκόμενος κακά, οὔτε ψυχία ἀπελάμβανεν ἐκ τῆς τραπέζης ἐκείνης, ἂν καὶ τὰ ἐπεθύμει τόσον πολύ. B Καὶ ὅμως τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά, δὲν τὸν ἔβλαψεν, δὲν ἐξέφερε λέξιν πικράν, δὲν ἐξεστόμισε βλάσφημον λόγον. Ἀλλ' ὅπως ὁ χρυσὸς εἰς τὴν πλέον δυνατὴν φωτιὰν καθαρίζεται καὶ γίνεται περισσότερον λαμπρός, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνος ἐνοχλούμενος ὑπὸ τῶν παθημάτων τούτων ἦτο ἀνώτερος ἀπὸ ὅλα, καὶ ἀπὸ τὴν ταραχὴν ποὺ προξενεῖται εἰς πολλοὺς ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς καταστάσεως. Διότι ἐὰν ἁπλῶς οἱ πτωχοὶ ὅταν βλέπουν τοὺς πλουσίους, λυώνουν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ βασανίζωνται ἀπὸ τὴν ζήλειαν καὶ θεωροῦν τὸν βίον των ἀβίωτον, καὶ τοῦτο ἐνῷ διαθέτουν ἐπαρκῆ τὰ ἀναγκαῖα τρόφιμα καὶ ἔχουν θεράποντας, C ὁ πτωχὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος ἦτο πτωχότερος ὅλων, καὶ ὄχι μόνον πτωχὸς ἀλλὰ καὶ ἀσθενής, καὶ δὲν εἶχε κανένα προστάτην καὶ παρήγορον, ἀλλ' ἔκειτο εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ὡς εἰς ἐσχάτην ἐρημίαν καὶ ἔλυωνε ἀπὸ ἀγρίαν πεῖναν, καὶ ἔβλεπεν ὅτι ὅλα τὰ ἀγαθὰ ἔτρεχαν εἰς ἐκεῖνον ἀφθονώτατα, καὶ δὲν ἀπελάμβανε καμμίαν ἀνθρωπίνην παρηγορίαν, εἰς δὲ τὰς γλώσσας τῶν σκύλων ἦτο ἀφημένος ὡσὰν καθημερινὴ τράπεζα (διότι τόσον ἀδύνατον καὶ παραλυμένον ἦτο τὸ σῶμα του ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ διώξῃ οὔτε ἐκείνους), τί δὲν θὰ ἔπασχε ἂν δὲν ἦτο τόσον πολὺ γενναῖος καὶ φιλόσοφος; Βλέπεις ὅτι ὅποιος δὲν ἀδικεῖ τὸν ἑαυτόν του, καὶ ἂν ἀδικῆται ἀπὸ τοὺς ἄλλους, D δὲν πάσχει κανένα κακόν; Διότι πάλιν θὰ ἐπαναλάβω τὸν αὐτὸν λόγον.

11. Διότι τί ἐπροξένησε ἡ ἀσθένεια εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον; Καὶ τί ἡ ἔλλειψις προστατῶν; Καὶ τί ἡ ἔφοδος τῶν σκύλων; Καὶ τί ἡ γειτονεία του πρὸς τὸν κακὸν πλούσιον; Καὶ εἰς τί ἡ πολλὴ μεγάλη πολυτέλεια καὶ ὑπερηφάνεια καὶ

στικοῦ ἐμπορίου. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως κατέστησαν περιβόητοι διὰ τὰ συμπόσια, τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ἀπολαύσεις.

ἡ ἠθικὴ φαυλότης ἐκείνου ἐζημίωσε τὸν ἀθλητὴν τοῦτον; Μήπως τὸν κατέστησε ἀσθενέστερον διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἀγῶνας; Τί δὲ ἔβλαψε τὴν ψυχικήν του δύναμιν; Τίποτε· μάλιστα δὲ τὰ τόσα πολλὰ δεινὰ καὶ ἡ σκληρότης τοῦ πλουσίου, τὸν ἐδυνάμωσαν περισσότερον καὶ ἔγιναν ἀφορμὴ εἰς αὐτὸν δι' ἀναριθμήτους στεφάνους καὶ προσέθεσαν εἰς αὐτὸν βραβεῖα καὶ αὔξησιν μισθοῦ καὶ αἰτίαν διὰ μεγαλυτέρας ἀμοιβάς. **E** Διότι δὲν ἐστεφανώνετο μόνον διὰ τὴν πτωχείαν του, οὔτε διὰ τὴν πεῖναν, οὔτε διὰ τὰς πληγάς, οὔτε διὰ τὰς γλώσσας τῶν σκύλων. Ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι ἐνῶ εἶχε τοιοῦτον γείτονα, καὶ ἐνῶ κάθε ἡμέραν ἐβλέπετο ἀπὸ αὐτόν, καὶ περιεφρονεῖτο διαρκῶς, μὲ γενναιότητα μὲ πολλὴν καρτερίαν ὑπέμενε τὸν πειρασμὸν τοῦτον, ὁ ὁποῖος ὄχι ὀλίγον, ἀλλὰ παρὰ πολὺ διέφλεγε καὶ τὴν πενίαν του καὶ τὴν ἀσθένειάν του καὶ τὴν ἐγκατάλειψίν του.

Καὶ τί ἔπαθε ὁ μακάριος Παῦλος; πές μου; Διότι τίποτε δὲν μὲ ἐμποδίζει νὰ ἀναφέρω πάλιν τὸν ἄνδρα. Μήπως δὲν ἐδέχθη ἀδιάκοπον βροχὴν ἀπὸ δοκιμασίας; **437 A** Ποίαν λοιπὸν βλάβην ὑπέστη ἐκ τούτου; Μήπως δὲν ἐστεφανώνετο πολὺ περισσότερον ἐκ τούτων, ἐκ τοῦ ὅτι ἐλιμοκτόνει, ἐκ τοῦ ὅτι ὑπέφερε ἀπὸ τὸ κρύον καὶ τὴν γυμνότητα, ἐκ τοῦ ὅτι πολλὰς φορὰς ἐπληγώνετο μὲ μαστίγια, ἐκ τοῦ ὅτι ἐλιθοβολεῖτο, ἐκ τοῦ ὅτι ἐναυάγει; Ἀλλ' ἐκεῖνος ἦτο Παῦλος, λέγει κάποιος, καὶ ἐκλεκτὸς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅμως καὶ ὁ Ἰούδας ἦτο εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, καὶ ἐκλεκτὸς καὶ αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' οὔτε τὸ ὅτι ἦτο εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, οὔτε ἡ κλῆσις τὸν ὠφέλησεν, ἐπειδὴ δὲν εἶχε διάθεσιν ῥέπουσαν πρὸς τὴν ἀρετήν. Ἀλλ' ὁ μὲν Παῦλος, ἂν καὶ ἐπάλαιε πρὸς τὴν πεῖναν, ἂν καὶ ἐστερεῖτο τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, ἂν καὶ ἔπασχε τόσα κάθε ἡμέραν, μὲ πολλὴν προθυμίαν ἔτρεχε τὴν ὁδὸν ἡ ὁποία ὡδήγει πρὸς τὸν οὐρανόν. Ἐκεῖνος δέ, ἂν καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐκλήθη, **B** ἂν καὶ ἀπήλαυσε τὰ αὐτὰ μὲ ἐκεῖνον, ἂν καὶ ἐμυήθη τὴν ἀνωτάτην φιλοσοφίαν, ἂν καὶ μετέσχε εἰς τράπεζαν ἱερὰν καὶ εἰς τὰ φοβερώτατα ἐκεῖνα δεῖπνα καὶ ἔλαβε τόσην χάριν, ὥστε καὶ νεκροὺς νὰ ἐγείρῃ καὶ λεπροὺς νὰ καθαρίζῃ καὶ δαίμονας νὰ ἐκβάλῃ καὶ ἤκουσε πολλὰς φορὰς τοὺς περὶ ἀκτημοσύνης λόγους, καὶ ἐπὶ τόσον χρόνον συνανεστράφη μὲ τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν, καὶ ἔγινε ταμίας τῶν χρημάτων τῶν πτωχῶν, διὰ νὰ ἔχῃ μὲ αὐτὸ παρηγορίαν εἰς τὸ πάθος του (διότι ἦτο κλέπτης), οὔτε κατόπιν ὅλων αὐτῶν ἐβελτιώθη, ἂν καὶ ἀπήλαυσε τόσην ἐπιείκειαν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα. **C** Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐγνώριζεν ὁ Χριστός, ὅτι ἦτο φιλάργυρος καὶ θὰ κατεστρέφετο ἀπὸ τὸν ἔρωτά του πρὸς τὰ

χρήματα, ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐτιμώρησε τότε διὰ τοῦτο, ἀλλὰ διὰ νὰ καταπραΰνῃ τὸ πάθος του, ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν καὶ τὰ χρήματα τῶν πτωχῶν, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ χορτάσῃ τὴν φιλοχρηματίαν καὶ νὰ μὴ καταπέσῃ εἰς τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο βάραθρον, προλαμβάνων διὰ τοῦ μικροτέρου κακοῦ τὸ μεγαλύτερον.

12. Ἔτσι εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν θέλει νὰ ἀδικῇ τὸν ἑαυτόν του, κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀδικήσῃ· ἐκεῖνον δὲ ὁ ὁποῖος δὲν θέλει νὰ προσέχῃ, καὶ νὰ προσφέρῃ μόνος του ὅ,τι ἠμπορεῖ, κανεὶς ποτὲ δὲν θὰ τὸν ὠφελήσῃ. Διὰ τοῦτο πρὸς χάριν σου καὶ ἡ θαυμασία ἱστορία τῶν Γραφῶν, **D** ὡσὰν εἰς κάποιαν εἰκόνα ὑψηλὴν καὶ μεγάλην καὶ πλατυτάτην, ἀνέγραψε τοὺς βίους τῶν παλαιῶν καὶ ἐξέτεινε τὴν διήγησιν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ· δεικνύει εἰς σὲ καὶ τοὺς νικημένους καὶ τοὺς στεφανωμένους, διὰ νὰ σὲ διδάξῃ δι' ὅλων αὐτῶν, ὅτι ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν ἀδικεῖται ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀδικήσῃ, καὶ ἂν ἀκόμη ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη ἐγείρῃ ἐναντίον του σκληρὸν πόλεμον. Διότι οὔτε δυσκολία πραγμάτων, οὔτε ἀλλαγαὶ περιστάσεων, οὔτε ἀπειλαὶ ἀρχόντων, οὔτε βροχαὶ ἀπὸ κατατρεγμούς, οὔτε πλῆθος ἀπὸ συμφοράς, οὔτε ὅλος ὁ συρφετὸς ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν ἂν συγκεντρωθῇ, ἠμπορεῖ νὰ μετακινήσῃ **E** καθόλου τὸν γενναῖον, τὸν πρόθυμον, τὸν προσεκτικόν. Ὅπως πάλιν τὸν ἀδιάφορον, καὶ ἀμελῆ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν του προδομένον, καὶ ἂν τὸν περιβάλλουν ἀναρίθμητοι φροντίδες τῶν ἄλλων δὲν τὸν κάνουν καθόλου καλύτερον. Τοῦτο λοιπὸν μᾶς ἐφανέρωσε καὶ ἡ παραβολὴ περὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἔκτισε τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τῆς πέτρας, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς ἄμμου. Τοῦτο δὲ ἐλέχθη, ὄχι διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ἄμμον καὶ πέτραν, οὔτε οἰκοδομὴν λίθων, καὶ ὀροφήν, οὔτε ποταμούς, **438 A** καὶ βροχὴν καὶ ἀνέμους σφοδροὺς ποὺ προσβάλλουν τὰς οἰκοδομάς, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὰ ὡς ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, καὶ νὰ ἴδωμεν ἔτσι, ὅτι ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν ἀδικεῖ τὸν ἑαυτόν του, δὲν τὸν ἀδικεῖ κανείς. Λοιπὸν οὔτε ἡ βροχή, ἂν καὶ ἔπιπτε ραγδαίως, οὔτε οἱ ποταμοί, ποὺ προσέπιπτον μὲ πολλὴν ὁρμήν, οὔτε οἱ ἄγριοι ἄνεμοι ποὺ ἐκτύπησαν μὲ δύναμιν μεγάλην ἐσάλευσαν τὴν οἰκίαν ἐκείνην. Ἀλλ' ἔμεινε καὶ ἀκατάβλητος καὶ ἀκίνητος· διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν προδίδει τὸν ἑαυτόν του, οὐδεμία δοκιμασία δύναται νὰ τὸν βλάψῃ. Ἡ δὲ οἰκία τοῦ ἄλλου κατέρρεεν εὐκόλως **B** ὄχι ἕνεκα τῆς προσβολῆς τῶν ἐναντίον στοι-

κείων (καθ' ὅσον, ἂν ἦταν ἔτσι, καὶ ἡ ἄλλη τὸ ἴδιον θὰ ὑφίστατο), ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδίαν του ἀνοησίαν. Διότι ὄχι ἐπειδὴ ἐφύσησαν ἄνεμος, διὰ τοῦτο ἔπεσεν ἡ οἰκία, ἀλλ' ἔπαθε αὐτό, ἐπειδὴ ἦτο κτισμένη ἐπὶ τῆς ἄμμου, δηλ. ἐπὶ τῆς ῥαθυμίας καὶ τῆς πονηρίας. Διότι καὶ πρὶν νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ τὴν πλήξῃ ἡ θύελλα ἐκείνη, δὲν ἦτο στερεὰ καὶ ἦτο ἕτοιμη νὰ πέσῃ. Διότι αἱ οἰκοδομαὶ αὐταί, καὶ τίποτε ἂν δὲν τὰς ἐνοχλῇ, καταπίπτουν αὐτομάτως, ἐπειδὴ ὑποχωροῦν τὰ θεμέλιά των καὶ παντοχοῦ φθείρονται. Καὶ ὅπως αἱ μὲν ἀράχναι αὐτομάτως διασπῶνται, χωρὶς κανεὶς νὰ τὰς βλάπτῃ, ὁ δὲ ἀδάμας καὶ πληττόμενος μένει ἀδιάλυτος, C ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὅσοι δὲν ἀδικοῦν τοὺς ἑαυτούς των, καὶ ἂν προσβάλλωνται ἀπὸ μυρίους, ἰσχυρότεροι γίνονται· ὅσοι δὲ προδίδουν τοὺς ἑαυτούς των, καὶ ἂν δὲν τοὺς ἐνοχλῇ κανείς, μόνοι των πίπτουν καὶ διαλύονται καὶ χάνονται. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Ἰούδας, ὄχι μόνον χωρὶς νὰ τὸν ἐνοχλήσῃ κανεὶς πειρασμός, ἀλλὰ καὶ ἐνῷ ἀπήλαυσε πολλὴν καλωσύνην ἀπωλέσθη.

13. Θέλεις νὰ σοῦ ὑποδείξω ὅτι αὐτὸ ἰσχύει καὶ ἐπὶ λαῶν ὁλοκλήρων; Πόσης προνοίας ἔτυχεν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός; Δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο ὅλη ἡ ὁρατὴ κτίσις πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτῶν; D Δὲν ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς ἕνας νέος καὶ παράξενος τρόπος ζωῆς; Διότι, χωρὶς νὰ πηγαίνουν εἰς ἀγοράν, ἐλάμβανον ὅ,τι εἶχον ἀνάγκην, χωρὶς νὰ δώσουν χρήματα· οὔτε αὔλακας διήνοιγον, οὔτε τὸ ἄροτρον ἔσυρον, οὔτε τὴν γῆν ἔσκαπτον, οὔτε σπέρματα ἔρριπτον, οὔτε εἶχον ἀνάγκην βροχῶν καὶ ἀνέμων καὶ τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, οὔτε τῆς ἀκτῖνος τοῦ ἡλίου, οὔτε τῆς πορείας τῆς σελήνης, οὔτε τοῦ ἀέρος τῆς φύσεως, οὔτε οὐδενὸς ἄλλου ἐκ τῶν τοιούτων· δὲν παρεσκεύαζον ἁλώνιον, οὔτε ἔτριβον καρπόν, οὔτε εἶχον ἀνάγκην ἀνέμου πρὸς χωρισμὸν τοῦ σίτου ἀπὸ τὰ ἄχυρα, οὔτε ἐγύριζον χερόμυλον, οὔτε ἔκτιζον φοῦρνον, E οὔτε ἔφερον μέσα εἰς τὴν οἰκίαν ξύλα καὶ φωτιάν, οὔτε ἐχρειάζοντο ἀρτοποιητικὴν τέχνην, οὔτε μετεχειρίζοντο δικέλλαν, οὔτε ἠκόνιζον δρέπανον, οὔτε εἶχον ἀνάγκην ἄλλης τινὸς τέχνης, τῆς ὑφαντικῆς, ἐννοῶ, καὶ τῆς οἰκοδομικῆς, καὶ τῆς ὑποδηματοποιΐας· ἀλλὰ τὸ πᾶν εἰς αὐτοὺς ἦτο ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἶχον τράπεζαν ἐστρωμένην, χωρὶς ἱδρῶτας καὶ κόπους. Διότι τοιοῦτον ἦτο τὸ μάννα· φρέσκον καὶ νωπὸν καὶ δὲν παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς καμμίαν δυσκολίαν καὶ οὔτε ἐβασάνιζε αὐτοὺς μὲ κόπον. Καὶ τὰ ἐνδύματά των, καὶ τὰ ὑποδήματα, καὶ τὰ ἴδια τὰ σώματά των ἐλησμόνησαν τὴν ἀσθένειάν των, διότι εἰς χρόνον τόσον μεγάλον οὔτε ἐκεῖνα ἐτρίβοντο. 459 A

οὔτε τὰ πόδια των παρὰ τὰς τόσας πορείας ἐσκλήρυναν. Δι' ἰατροὺς καὶ φάρμακα καὶ τὴν ἄλλην θεραπευτικὴν φροντίδα, οὔτε ἁπλῆν ἐνθύμησιν εἶχον. Τόσον ἔλειπεν ἀπὸ αὐτοὺς πᾶσα ἀσθένεια. «Ἐξήγαγε γὰρ αὐτοὺς ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ», φησί· «καὶ οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν» (Ψαλμ. 104, 37). Ἀλλὰ ὡσὰν νὰ εἶχον ἀφήσει τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ νὰ εἶχον μετοικήσει εἰς ἄλλην οἰκουμένην καλυτέραν ἔτσι ἔτρωγον, ἔτσι ἔπινον καὶ οὔτε ἡ ἀκτὶς τοῦ ἡλίου ὅταν ἐγίνετο θερμοτέρα ἔπληττε τὰς κεφαλάς των, διότι ἐμπόδιζε τὴν φλόγα μία νεφέλη, ἡ ὁποία αἰωρεῖτο ὑπεράνω αὐτῶν καὶ ἐγίνετο στέγη κινουμένη δι' ὅλον ἐκεῖνο τὸ πλῆθος. B Ἀλλ' οὔτε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς εἶχον ἀνάγκην λαμπάδος, ἡ ὁποία νὰ διαχωρίζῃ τὸ σκότος, ἀλλ' εἶχον ἄρρητον πηγὴν φωτὸς τὴν στήλην τοῦ πυρός, ἡ ὁποία ἐκάλυπτε δύο ἀνάγκας, καὶ τοὺς ἐφώτιζε καὶ τοὺς κατηύθυνε εἰς τὴν πορείαν των. Διότι δὲν ἦτο μόνον φωτεινή, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πάντα ὁδηγὸν ἀκριβέστερον κατηύθυνε εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην τὸ ἀναρίθμητον ἐκεῖνο πλῆθος. Καὶ ἐπορεύοντο, ὄχι μόνον εἰς τὴν ξηράν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, ὡσὰν νὰ ἦτο ξηρά. Καὶ περιεφρόνουν τὰς συνθήκας τῆς φύσεως, διέβαινον τὸ ἄγριον ἐκεῖνο πέλαγος, ὡσὰν νὰ ἐπορεύοντο ἀνάμεσα ἀπὸ πέτραν στερεὰν καὶ ἀπὸ ἔδαφος ἀσφαλές. Καὶ ὅταν μὲν ὑπεβάσταζεν αὐτοὺς τὸ στοιχεῖον ἐκεῖνο ἦτο ὡσὰν γῆ στερεά, καὶ πεδιάδες ὁμαλαί, καὶ ἀγροί· C ὅταν ὅμως ἐδέχετο τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, ἐνήργει ὡσὰν θάλασσα· εἰς αὐτοὺς μὲν ἔγινεν ὄχημα, εἰς τοὺς ἀντιπάλους των ὅμως τάφος· τοὺς μὲν μετέφερε μὲ εὐκολίαν, τοὺς δὲ κατέπνιγε μὲ μεγάλην ἀγριότητα. Καὶ ἡ ἄτακτος ροὴ τῶν ὑδάτων, ἐδείκνυε τάξιν καὶ ὑπακοὴν ἀνθρώπων λογικῶν καὶ πολὺ φρονίμων, καὶ ἔκανε ἄλλοτε μὲν τὸν προστάτην, ἄλλοτε δὲ τὸν δήμιον, καὶ ἐφανέρωνε εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅλα μαζὶ τὰ ἀντίθετα. Καὶ τί νὰ εἴπῃ κανεὶς διὰ τὰς πέτρας, αἱ ὁποῖαι ἀνέβλυσαν ποταμοὺς ὑδάτων; καὶ τί διὰ τὰ νέφη τῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα μὲ τὸ πλῆθος των ἐσκέπασαν ὁλόκληρον τὴν γῆν; Καὶ τί διὰ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ γενόμενα θαύματα; D Καὶ τί διὰ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ συμβάντα παράδοξα; Τί δὲ διὰ τὰ τρόπαια καὶ διὰ τὰς νίκας αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο χωρὶς αἷμα; Διότι κατενίκων μὲ εὐκολίαν τοὺς ἀντιπάλους ὡσὰν νὰ ἐχόρευον καὶ ὄχι ὡσὰν νὰ ἐπολέμουν. Καὶ τοὺς μὲν ἰδικούς των κυριάρχους ἐνίκησαν χωρὶς ὅπλα, τοὺς δὲ μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἀναχώρησιν μαχομένους ἐναντίον των ἐνίκων μὲ σαλπίσματα καὶ ὕμνους. Καὶ ἦσαν χορὸς μᾶλλον παρὰ πόλεμος τὰ γινόμενα, μυσταγωγία μᾶλλον παρὰ μάχη. Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ

τόσον μεγάλα ἔγιναν ὄχι μόνον διὰ τοῦτο, διὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς αὐτὰ ποὺ ἐχρειάζοντο, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ διατηρήσουν μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν τὴν διδασκαλίαν τῆς θεογνωσίας, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὁ Μωϋσῆς· καὶ φωναὶ ἀπὸ παντοῦ ἤρχοντο, αἱ ὁποῖαι ἐμαρτύρουν τὸν Κύριον. **E** Καθόσον καὶ ἡ θάλασσα ἐφώναζε τοῦτο μεταβαλλομένη ἄλλοτε μὲν εἰς ξηράν, ἄλλοτε δὲ πάλιν εἰς θάλασσαν. Καὶ τὰ νερὰ τοῦ Νείλου ἀφῆνον τὴν ἰδίαν φωνήν μὲ τὸ νὰ μεταβάλλωνται εἰς αἷμα. Καὶ οἱ βάτραχοι, καὶ τὸ στρατόπεδον ἐκεῖνο τῶν ἀκρίδων, καὶ ἡ κάμπη, καὶ ἡ ἐρυσίβη[2] αὐτὰ ἔλεγον εἰς ὅλον τὸν λαόν· καὶ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ θαύματα, τὸ μάννα, ἡ στήλη τοῦ πυρός, ἡ νεφέλη, τὰ ὀρτύκια, ὅλα τὰ ἄλλα ἔγιναν ὡσὰν βιβλίον τότε εἰς αὐτοὺς καὶ ὡσὰν γράμματα ἀνεξάλειπτα, τὰ ὁποῖα κάθε ἡμέραν ἔναυλα διετηροῦντο εἰς τὴν μνήμην των, καὶ ἦχουν εἰς τὴν διάνοιάν των. **460 A** Ἀλλ' ὅμως ὕστερον ἀπὸ τόσην καὶ τοιαύτην φροντίδα περὶ αὐτῶν, μετὰ τὰς ἀνεκφράστους ἐκείνας πρὸς αὐτοὺς εὐεργεσίας, μετὰ τὸ μέγεθος τῶν θαυμάτων, μετὰ τὴν ἀνείπωτον προστασίαν, μετὰ τὴν διαρκῆ διδασκαλίαν, μετὰ τὴν κατήχησιν τὴν διὰ τῶν λόγων, μετὰ τὴν παραίνεσιν τὴν διὰ τῶν ἔργων, μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας, μετὰ τὰ τρόπαια τὰ παράδοξα, μετὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν τραπεζῶν, μετὰ τὴν περίσσειαν τῶν ὑδάτων ἐκείνων, μετὰ τὴν μεγάλην δόξαν, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισαν εἰς ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα, ἐπειδὴ ἦσαν ἀγνώμονες καὶ ἀναίσθητοι, προσεκύνησαν μόσχον, καὶ ἐλάτρευον κεφαλὴν βοός, καὶ ἤθελον νὰ τὰ ἀναγνωρίσουν θεούς, **B** ἂν καὶ εἶχον προσφάτους εἰς τὴν μνήμην των τὰς ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας καὶ ἂν καὶ ἀπελάμβανον καὶ ἄλλα πολλὰ ἀκόμη.

14. Ὁ δὲ λαὸς τῶν Νινευϊτῶν, ὁ ὁποῖος ἦτο βάρβαρος καὶ ἀλλόφυλος, ἂν καὶ εἰς οὐδὲν ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἶχε μετάσχει, οὔτε μικρόν, οὔτε μεγάλον, οὔτε λόγους, οὔτε θαύματα, οὔτε ἔργα, οὔτε διδασκαλίας, ἐπειδὴ εἶδε κάποιον ἄνθρωπον νὰ σώζεται ἀπὸ ναυάγιον, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε προηγουμένως συνανεστράφη μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ τότε διὰ πρώτην φορὰν νὰ ἐμφανίζεται εἰς αὐτούς, νὰ παρουσιάζεται καὶ νὰ λέγῃ· «Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται» (Ἰωνᾶ 3, 4), τόσον ἤλλαξαν καὶ ἔγιναν καλύτεροι ἀπὸ τὰς ὀλίγας αὐτὰς λέξεις καὶ ἀφοῦ ἀπέβαλον τὴν προηγουμένην κακίαν, **C** ἐβάδισαν πρὸς τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς μετανοίας, ὥστε

2. Ἐρυσίβη. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν ἐρυσιβοειδῶν. Ζῆ παρασιτικῶς εἰς τὰ διάφορα φυτά, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν λευκῶν κηλίδων καὶ ἐπιφέρει μεγάλας καταστροφάς.

νὰ ἀνακαλέσουν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ στερεώσουν τὴν πόλιν ποὺ ἐσείετο καὶ νὰ ἀπομακρύνουν τὴν θεόπεμπτον ὀργήν, καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε κακόν. Διότι, «Εἶδε ὁ Θεός», λέγει, «ὅτι ἀπέστη ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὸν Κύριον» (Αὐτ. 6, 10). Πῶς ἀπεμακρύνθη; Πές μου. Καὶ ὅμως ἦτο μεγάλη ἡ κακία των, ἀπερίγραπτος ἡ πονηρία των, δυσκολοθεράπευτοι αἱ πληγαί των. Καὶ τοῦτο ἠννόει ὁ προφήτης ὅταν ἔλεγεν· «Ἀνέβη ἡ κακία αὐτῶν ἕως τοῦ οὐρανοῦ» (Αὐτόθι 1, 2)· φανερώνων μὲ τὴν ἀπόστασιν αὐτὴν τὸ μέγεθος τῆς κακίας αὐτῶν. Ἀλλ' ὅμως τὴν τόσην κακίαν, ποὺ τόσον ἐκορυφώθη καὶ ὑψώθη, ὥστε νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ, ταύτην εἰς τρεῖς ἡμέρας, **D** εἰς χρόνον συντομώτατον, μὲ ὀλίγας λέξεις, τὰς ὁποίας ἤκουσαν ἀπὸ ἕνα ἄνθρωπον ἄγνωστον, ξένον, ναυαγόν, τόσον τὴν ἐξήλειψαν, τόσον τὴν ἐξηφάνισαν, τόσον τὴν ἐκλώτσησαν, ὥστε νὰ ἀξιωθοῦν νὰ ἀκούσουν τοιούτους λόγους, ὅτι «Εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι ἀπέστη ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν τῆς πονηρᾶς, καὶ μετενόησεν ἀπὸ τῆς κακίας, ἧς εἶπεν ὁ Θεὸς ποιῆσαι αὐτοῖς» (Ἰωνᾶ 3, 10). Βλέπεις ὅτι ὁ φρόνιμος καὶ προσεκτικὸς ὄχι μόνον καθόλου δὲν ζημιώνεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ σταματᾷ τὴν θεόσταλτον ὀργήν; Ὅποιος ὅμως προδίδει μόνος του τὸν ἑαυτόν του καὶ τὸν καταζημιώνει, καὶ ἂν ἀπολαύῃ ἀναριθμήτους εὐεργεσίας, **E** δὲν κερδίζει τίποτε μεγάλο. Ἔτσι λοιπὸν τὰ τόσα θαύματα τοὺς Ἰσραηλίτας δὲν τοὺς ὠφέλησαν καθόλου, οὔτε ἐζημίωσε τοὺς Νινευΐτας ἡ μὴ συμμετοχὴ εἰς αὐτά· ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι ἦσαν εὐγνώμονες, ἥρπασαν τὴν μικρὰν εὐκαιρίαν, ἔγιναν καλύτεροι, ἂν καὶ ἦσαν βάρβαροι καὶ ἀλλόφυλοι, καὶ δὲν εἶχον ἀκούσει κανένα θεῖον χρησμὸν καὶ κατῴκουν κάπου μακρὰν ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην.

15. Πές μου, ὅμως ἔβλαψαν τὴν ἀρετὴν τῶν τριῶν νέων τὰ κατ' αὐτῶν ἐπελθόντα δεινά; Δὲν ὑπέμειναν τὴν φοβερὰν ἐκείνην τιμωρίαν, καὶ αἰχμαλωσίαν, καὶ δὲν ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν μακρὰν ἐκείνην ἐξορίαν καὶ ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκίαν των, καὶ ἀπὸ τὸν ναὸν καὶ τὸν βωμόν, καὶ ἀπὸ τὰς θυσίας **461 A** καὶ τὰς προσφορὰς καὶ τὰς σπονδὰς καὶ αὐτὰς τὰς ψαλμῳδίας, ἐλθόντες εἰς ξένην γῆν, ἐνῷ ἦσαν ἀκόμη νέοι νεώτατοι, εἰς ἡλικίαν ἀνώριμον; Διότι δὲν ἦτο ἀπηγορευμένη εἰς αὐτοὺς μόνον ἡ οἰκία των, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τρόποι τῆς λατρείας. Δὲν παρεδόθησαν εἰς χεῖρας βαρβάρων, καὶ εἰς λύκους μᾶλλον παρὰ εἰς ἀνθρώπους, καὶ τὸ χειρότερον, μεταφερθέντες εἰς τόσον μακρὰν καὶ βάρβαρον χώραν, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν φοβερωτάτην, οὐ-

τε διδάσκαλον εἶχον, οὔτε προφήτην, οὔτε ἄρχοντα; **B** Διότι «Οὐκ ἔστι», λέγει, «ἄρχων οὐδὲ προφήτης, καὶ ἡγούμενος, οὐδὲ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιόν σου, καὶ εὑρεῖν ἔλεος» (Δανιὴλ 3, 38). Ἀλλὰ καὶ εἰς βασιλικὴν οἰκίαν εἰσήχθησαν, ὡσὰν εἰς κάποιον σκόπελον καὶ κρημνόν, καὶ ὡσὰν εἰς πέλαγος γεμᾶτον ἀπὸ ὑφάλους καὶ βράχους, χωρὶς κυβερνήτην καὶ καπετάνιον, καὶ ναύτας, καὶ πανιά, ἀναγκαζόμενοι νὰ διαπλέουν τὴν φοβερὰν ἐκείνην θάλασσαν· καὶ ἦσαν ἐγκλεισμένοι εἰς τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα ὡσὰν εἰς δεσμωτήριον. Διότι ἐπειδὴ ἐγνώριζον νὰ φιλοσοφοῦν καὶ ἦσαν ἀνώτεροι τῶν βιοτικῶν πραγμάτων, καὶ περιεφρόνησαν ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην ματαιοδοξίαν καὶ ἔκαναν ἔτσι ἐλαφρὰ τὰ πτερά τους, ἐθεώρουν ὡς ἓν ἀκόμη κακὸν καὶ τὴν παραμονήν των εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκίαν. **C** Διότι ἐὰν μὲν ἦσαν ἔξω, καὶ εἰς ἰδιωτικὴν οἰκίαν, θὰ ἐχαίροντο περισσοτέραν ἐλευθερίαν· εἰς δὲ τὸ δεσμωτήριον ἐκεῖνο εἰσαχθέντες (διότι ἐνόμιζον ὅτι ὅλη ἐκείνη ἡ πολυτέλεια δὲν ἦτο καθόλου καλυτέρα ἀπὸ δεσμωτήριον, καὶ κρημνοὺς καὶ σκοπέλους), ὑπέμειναν ἀμέσως μεγάλην δυσκολίαν. Διότι ὁ μὲν βασιλεὺς τοὺς διέταξε νὰ συμμετέχουν εἰς τὴν τράπεζάν του, τὴν συβαριτικὴν ἐκείνην, καὶ ἀκάθαρτον καὶ βέβηλον, εἰς αὐτοὺς ὅμως τοῦτο ἦτο ἀπηγορευμένον ἀπὸ τὸν νόμον, καὶ ἐφαίνετο νὰ εἶναι χειρότερον καὶ ἀπὸ θάνατον· καὶ μόνοι ὡσὰν ἀρνία ἐν μέσῳ τόσων λύκων εἶχον ἀποκλεισθῆ. **D** Καὶ ἦτο ἀνάγκη ἢ νὰ λυώνουν ἀπὸ τὴν πεῖναν, μᾶλλον δὲ καὶ νὰ ἀποθάνουν, παρὰ νὰ τρώγουν φαγητὰ ἀπηγορευμένα. Τί κάνουν λοιπὸν οἱ νέοι οἱ ὀρφανοί, οἱ αἰχμάλωτοι, οἱ ξένοι, οἱ δοῦλοι τῶν διατασσόντων ταῦτα; Δὲν ἐθεώρησαν ἀρκετὴν ἀπολογίαν των τὴν ἀνάγκην, οὔτε τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν τοῦ ἄρχοντος τῆς πόλεως· ἀλλὰ σκέπτονται τὰ πάντα καὶ κάνουν τὰ πάντα, ὥστε νὰ ἀποφύγουν τὴν ἁμαρτίαν, ἂν καὶ ἦσαν ἀπὸ παντοῦ ἠναγκασμένοι. Διότι οὔτε μὲ χρήματα ἠμποροῦσαν νὰ πείθουν· διότι πῶς θὰ τὸ ἔκαναν αὐτὸ οἱ αἰχμάλωτοι; Οὔτε μὲ φιλίαν καὶ συναναστροφήν· **E** πῶς θὰ τὸ ἔκανον αὐτὸ οἱ ξένοι; Οὔτε μὲ τὴν δύναμιν νὰ νικήσουν· διότι πῶς θὰ κατώρθωναν τοῦτο οἱ δοῦλοι; Οὔτε μὲ τὸ πλῆθος νὰ ὑπερισχύσουν· διότι πῶς θὰ τὸ ἔκαναν αὐτὸ οἱ τρεῖς μόνοι; Ἔρχονται λοιπὸν καὶ πείθουν μὲ λόγους τὸν ἀξιωματοῦχον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος εἶχεν αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸν εὑρῆκον περίφοβον καὶ τρέμοντα καὶ ἀνησυχοῦντα σφοδρῶς περὶ τῆς σωτηρίας του, καὶ φόβος ἀφόρητος συνεκλόνιζε τὴν ψυχήν· διότι «φοβοῦμαι ἐγώ», λέγει, «τὸν κύριόν μου τὸν βασιλέα, μή ποτε ἴδῃ τὰ πρόσωπα ὑμῶν σκυθρωπὰ ὑπὲρ τὰ παιδάρια τὰ

συνήλικα ὑμῶν, καὶ καταδικάσητε τὴν κεφαλήν μου τῷ βασιλεῖ» (Δανιὴλ 1, 10)· ἀφοῦ τὸν ἀπήλλαξαν ἀπὸ τὸν φόβον αὐτόν, τὸν πείθουν νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν. Καὶ ἐπειδὴ ὅλα τὰ εἰς αὐτοὺς δυνατὰ ἔκαναν, καὶ ὁ Θεὸς τὸ ἰδικόν του εἰσέφερε. **462 A** Διότι αὐτὰ διὰ τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ λάβουν ἐκεῖνοι ἀνταμοιβήν, δὲν ἦσαν κατόρθωμα τοῦ Θεοῦ μόνον. Ἀλλ᾽ ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ πρόλογος προῆλθεν ἀπὸ τὴν γνώμην ἐκείνων· μὲ τὴν γενναιότητα καὶ τὴν ἀνδρείαν προσείλκυσαν τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ κατώρθωσαν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἤθελαν ἐπιμόνως.

16. Βλέπεις ὅτι ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν ἀδικεῖ τὸν ἑαυτόν του, κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ζημιώσῃ; Νὰ λοιπὸν καὶ νεότης, καὶ αἰχμαλωσία, καὶ ὀρφανία, καὶ ἐξορία, καὶ ἀπομόνωσις, καὶ τελεία ἔλλειψις προστασίας, καὶ διάταγμα φοβερόν, καὶ μεγάλος φόβος θανάτου πολιορκῶν τὴν σκέψιν τοῦ εὐνούχου, καὶ πενία, καὶ ὀλιγότης, καὶ ἡ ἐν μέσῳ βαρβάρων παραμονή, **B** καὶ τὸ ὅτι εἶχαν κυρίους τοὺς ἐχθρούς των, καὶ τὸ ὅτι ἦσαν παραδεδομένοι εἰς αὐτὰς τὰς βασιλικὰς χεῖρας, καὶ ὁ χωρισμὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς οἰκείους των, καὶ ἀπὸ ἱερεῖς καὶ προφήτας καὶ ἡ ἀποξένωσις ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι ἐκυβέρνων αὐτούς, καὶ ἡ στέρησις ἀπὸ σπονδὰς καὶ θυσίας, καὶ ἡ ἔλλειψις ναοῦ καὶ ὕμνων, καὶ τίποτε ἀπ᾽ αὐτὰ δὲν τοὺς ἔβλαψε· ἀλλὰ τότε ηὐτύχησαν περισσότερον, παρὰ ὅταν ἐχαίροντο ταῦτα εἰς τὴν πατρίδα των. Καὶ ἀφοῦ ἐπέτυχαν τὸ πρῶτον τοῦτο κατόρθωμα, καὶ ἐφόρεσαν λαμπρὸν στέφανον, καὶ ἐτήρησαν τὸν νόμον εἰς τὴν ξένην χώραν, καὶ κατεπάτησαν τυραννικὸν διάταγμα, καὶ ἐνίκησαν τὸν φόβον τοῦ τρισαθλίου, **C** καὶ δὲν ἐζημιώθησαν εἰς τίποτε ἀπὸ πουθενά, ὡσὰν νὰ εὑρίσκοντο εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ἀπελάμβανον ὅλα ἐκεῖνα, ἔτσι ἐπέτυχον εὔκολα αὐτὸ τὸ ἔργον, καὶ εἰς ἄλλους πάλιν ἐκαλοῦντο ἀγῶνας. Καὶ πάλιν ἦσαν οἱ ἴδιοι καὶ ἤρχιζαν ἀγῶνα φοβερώτερον τοῦ προηγουμένου, καὶ κάμινος ἀνήπτετο δι᾽ αὐτούς, καὶ παρετάσσετο ἐναντίον των στρατόπεδον βαρβαρικὸν μαζὶ μὲ τὸν βασιλέα· καὶ ἐκινεῖτο ὅλη ἡ Περσικὴ δύναμις καὶ τὰ πάντα ἐμηχανῶντο πρὸς ἐξαπάτησιν καὶ ἐκβιασμὸν αὐτῶν· καὶ διάφορα εἴδη μουσικῆς, καὶ τιμωρίαι ποικίλαι, καὶ ἀπειλαί, καὶ ἡ θέα ἀπὸ παντοῦ ἦτο φοβερά, καὶ οἱ λόγοι φοβερώτεροι ἀπὸ τὴν θέαν· **D** ἀλλ᾽ ὅμως ἐπειδὴ δὲν ἐπρόδωσαν τοὺς ἑαυτούς των, ἀλλ᾽ ἔκαναν πᾶν ὅ,τι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτούς, ποτὲ εἰς τίποτε δὲν ἐζημιώθησαν· ἀλλὰ καὶ ἐφόρεσαν στεφάνους λαμπροτέρους ἀπὸ ὅ,τι προηγουμένως. Τοὺς ἔδεσε λοιπὸν ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ τοὺς ἔβαλεν εἰς τὴν κάμινον, ἀλλ᾽ ὅμως δὲν τοὺς

ἔβλαψεν, ἀλλὰ καὶ περισσότερον τοὺς ὠφέλησε καὶ τοὺς κατέστησε ἐνδοξοτέρους. Καὶ ἐνῷ δὲν εἶχαν οὔτε ναὸν (διότι πάλιν τὰ ἴδια θὰ εἴπω), οὔτε θυσιαστήριον, οὔτε πατρίδα, οὔτε ἱερεῖς, οὔτε προφήτας, εἰς ξένην καὶ βάρβαρον χώραν, εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς καμίνου, μεταξὺ ὁλοκλήρου ἐκείνου τοῦ στρατεύματος, καὶ ἐνῷ ἐθεώρει ταῦτα ὁ βασιλεύς, ὁ ὁποῖος καὶ τὰ ὑπεκίνει, ἔστησαν λαμπρὸν τρόπαιον. E καὶ ἐσημείωσαν περιφανῆ νίκην, ψάλλοντες τὴν θαυμασίαν ἐκείνην καὶ παράξενον ψαλμῳδίαν, ἡ ὁποία ψάλλεται ἔκτοτε μέχρι καὶ σήμερον εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, καὶ θὰ ψάλλεται καὶ εἰς τὰς μετὰ ταῦτα γενεάς. Ἔτσι λοιπὸν ὅταν κανεὶς δὲν ἀδικῇ ἑαυτόν, εἰς τίποτε δὲν θὰ ἠμπορέσουν οἱ ἄλλοι νὰ τὸν βλάψουν. Διότι δὲν θὰ παύσω νὰ ἐπαναλαμβάνω τοῦτο συνεχῶς. Καθόσον ἐὰν αἰχμαλωσία, καὶ δουλεία, καὶ ἀπομόνωσις, καὶ ἐξορία, καὶ στέρησις ὅλων τῶν οἰκείων, καὶ θάνατος, καὶ ἐμπρησμός, καὶ τόσος στρατός, 463 A καὶ τύραννος τόσον ὠμός, δὲν ἠμπόρεσαν τρεῖς παῖδας νέους, αἰχμαλώτους, δούλους, ξένους, εὑρισκομένους εἰς ξένην γῆν οὐδόλως νὰ βλάψουν εἰς τὴν ἀρετήν των, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐναντίον των ἐπιβουλὴ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς μεγαλυτέραν παρρησίαν. Τότε τί θὰ ἠμπορέσῃ νὰ βλάψῃ τὸν προσεκτικὸν ἄνθρωπον. Τίποτε, ἔστω καὶ ἂν ἔχῃ ἐχθρὰν του ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Ἀλλ' ὁ Θεός, τότε, λέγει, ἐβοήθησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἥρπασε μέσα ἀπὸ τὴν φλόγα. Μάλιστα· καὶ σὺ ἂν κάνῃς πᾶν ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα, ὁπωσδήποτε θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθεια.

17. B Ἐγὼ ὅμως θαυμάζω καὶ μακαρίζω τοὺς παῖδας ἐκείνους καὶ λέγω ὅτι εἶναι ἄξιοι μιμήσεως, ὄχι διὰ τὸ ὅτι κατεπάτησαν τὴν φλόγα, καὶ ἐνίκησαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυρός· ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι ἐδέθησαν ὑπὲρ τῶν ἀληθινῶν δογμάτων, καὶ εἰς κάμινον ἐρρίφθησαν καὶ εἰς τὸ πῦρ παρεδόθησαν. Ἐδῶ ἀκριβῶς ὡλοκληρώθη ἡ νίκη των καὶ μόλις ἐρρίφθησαν εἰς τὴν κάμινον ἐστεφανώθησαν συγχρόνως μὲ στεφάνους, ποὺ καὶ πρὶν νὰ τὸ φανερώσουν τὰ πράγματα, ἤρχισαν νὰ πλέκωνται ἀπὸ τὰ λόγια ἐκεῖνα ποὺ μὲ πολὺ θάρρος καὶ ἐλευθεροστομίαν ἔλεγαν, ὅταν ὡδηγήθησαν ἐμπρὸς εἰς τὸν βασιλέα. «Οὐ χρείαν ἔχομεν ἡμεῖς περὶ τοῦ ρήματος τούτου ἀποκριθῆναί σοι. C Ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς, ᾧ ἡμεῖς λατρεύομεν, ἱκανὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης· καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ρύσεται ἡμᾶς. Καὶ ἐὰν μή, γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ, ᾗ ἔστησας οὐ προσκυνοῦμεν» (Δανιὴλ 3, 16-18). Ἀπὸ αὐτὰ τὰ

λόγια τοὺς ἀνεκήρυττε νικητάς· μὲ αὐτὰ τὰ λόγια ἥρπασαν τὸ βραβεῖον τῆς νίκης, ἔτρεξαν διὰ τὸν λαμπρὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου, δεικνύοντες ἐμπράκτως τὴν πίστιν των ὅπως τὴν εἶχαν φανερώσει μὲ τοὺς λόγους. Ἂν δὲ ὅταν τοὺς ἔρριψαν εἰς τὴν κάμινον, ἡ φωτιὰ ἐσεβάσθη τὰ σώματά των καὶ ἔλυσε τὰ δεσμά των D καὶ τοὺς ἄφησε ἐκεῖ κάτω νὰ βαδίζουν ἐλεύθερα, ἐλησμόνησε τὴν δύναμίν της, καὶ ἔγινε ἡ ἀναμμένη κάμινος πηγὴ δροσερῶν ὑδάτων, τοῦτο τὸ θαῦμα προήρχετο ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄνωθεν θαυματουργίαν. Ὥστε αὐτοὶ ἦσαν ἀθληταὶ καὶ πρὶν νὰ γίνουν αὐτά, διότι μόλις ἐρρίφθησαν εἰς τὴν φλόγα, καὶ τὸ τρόπαιον ἔστησαν, καὶ τὴν νίκην ἐκέρδισαν, καὶ τὸν στέφανον ἐφόρεσαν, καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐπὶ γῆς ἀνεκηρύχθησαν, καὶ τίποτε δὲν ἔλειπε εἰς αὐτοὺς πρὸς ἐπιτυχίαν. Τί λοιπὸν θὰ εἶχες νὰ εἴπῃς εἰς αὐτά; Ἐξωρίσθης καὶ ἐκ τῆς πατρίδος σου ἐξεδιώχθης; Ἰδοὺ καὶ οἱ νέοι αὐτοί. Ὑπέστης αἰχμαλωσίαν καὶ περιῆλθες κάτω ἀπὸ βαρβάρους ἄρχοντας; E Ἀλλὰ καὶ τοῦτο θὰ ἴδῃς ὅτι συνέβη εἰς αὐτούς. Δὲν ἔχεις κανένα ἐκεῖ ποὺ νὰ εἶναι κοντά σου, καὶ νὰ σὲ βοηθῇ, νὰ σὲ συμβουλεύῃ καὶ νὰ σὲ διδάσκῃ; Καὶ αὐτὴν τὴν φροντίδα ἐστερήθησαν αὐτοί. Σὲ ἔδεσαν; Σὲ ἔκαυσαν; Ἀπέθανες; Διότι τίποτε χειρότερον ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἠμπορεῖς νὰ μοῦ εἴπῃς. Ἀλλὰ νὰ ὅτι καὶ αὐτοί, ἂν καὶ ἐπέρασαν ὅλα αὐτά, ἔγιναν λαμπρότεροι μὲ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτά, περισσότερον περιφανεῖς, καὶ ἀπέκτησαν μεγαλύτερα κέρδη εἰς τοὺς οὐρανούς. Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, ἂν καὶ εἶχαν ναόν, καὶ θυσιαστήριον, 464 A καὶ κιβωτόν, καὶ τὰ χερουβίμ, καὶ τὸ ἱλαστήριον, καὶ τὸ καταπέτασμα καὶ τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἱερέων, καὶ τὰς καθημερινὰς λατρείας, καὶ τὰς θυσίας τὰς ἑωθινάς, τὰς ἑσπερινάς, καὶ ἤκουαν ἀδιακόπως τοὺς προφήτας τοὺς ζῶντας, τοὺς τεθνεῶτας, τῶν ὁποίων οἱ λόγοι ἠχοῦσαν μέσα εἰς τὰ αὐτιά των, καὶ ἔφεραν μαζί των τὴν ἀνάμνησιν ἀπὸ τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν ἔρημον, ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ τὰ ἔφεραν εἰς τὰς χεῖρας των, καὶ τὰ εἶχαν ἐγγεγραμμένα εἰς τοὺς παραστάτας τῶν θυρῶν, καὶ ἐχαίροντο τόσον τὰ θαύματα ποὺ τότε ἔγιναν, καὶ ὅλην τὴν ἄλλην φροντίδα, ὄχι μόνον καθόλου δὲν ὠφελήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐζημιώθησαν, διότι ἔστησαν εἴδωλα μέσα εἰς αὐτὸν τὸν ναόν, καὶ ἔσφαξαν τοὺς υἱούς B καὶ τὰς θυγατέρας των κάτω ἀπὸ τὰ δένδρα, καὶ εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Παλαιστίνην ἔκαναν τὰς παρανόμους, ἐκείνας καὶ καταραμένας θυσίας καὶ ἐτόλμησαν ἄλλα ἀναρίθμητα περισσότερον ἄτοπα. Αὐτοὶ ὅμως ἂν καὶ διέμειναν εἰς τὸ μέσον βαρβάρων, ξένης καὶ ἐχθρικῆς χώρας, εἰς κατοικίαν τυ-

ραννικήν, έστερημένοι πάσης φροντίδος, άπαγόμενοι, καιόμενοι. όχι μόνον καθόλου δέν έζημιώθησαν άπό αύτά, ούτε όλίγον, ούτε πολύ, άλλά καί περισσότερον έλαμψαν. Γνωρίζοντες λοιπόν αύτά καί συγκεντρώνοντες άπό τήν θεόπνευστον καί θείαν Γραφήν τά πρός ταύτα όμοια (διότι πολλά είναι δυνατόν νά εύρη κανείς τοιαύτα παραδείγματα καί είς διάφορα άλλα πρόσωπα), άς μή νομίζωμεν, ότι, όταν άμαρτάνωμεν, μάς άρκούν πρός άπολογίαν δυσκολία καιρών ή περιστάσεων, ή άνάγκη καί βία καί τυραννική έξουσία τών άρχόντων. **C** Ό,τι είπα είς τήν άρχήν, είς αύτό καί τώρα θά τελειώσω τόν λόγον, ότι άν κανείς ζημιώνεται καί άδικήται, ύφίσταται τούτο όπωσδήποτε άπό τόν έαυτόν του, όχι άπό τούς άλλους, έστω καί άν είναι άναρίθμητοι αύτοί πού τόν άδικούν καί τόν βλάπτουν. Διότι, άν δέν πάθη τούτο άπό τόν έαυτόν του, όλοι μαζί όσοι κατοικούν είς όλόκληρον τήν γήν καί τήν θάλασσαν καί άν τόν κτυπήσουν, ούτε κατ' έλάχιστον δέν θά ήμπορέσουν νά βλάψουν αύτόν πού γρηγορεί καί νήφει έν Κυρίω.

Άς προσέχωμεν λοιπόν, σάς παρακαλώ, καί άς άγρυπνώμεν πάντοτε, καί άς ύποφέρωμεν μέ γενναιότητα όλα όσα προκαλούν λύπην, διά νά έπιτύχωμεν τά αίώνια έκείνα καί άφθαρτα άγαθά διά τού Χριστού Ίησού τού Κυρίου μας, είς τόν όποίον άνήκει ή δόξα καί ή δύναμις τώρα καί πάντοτε καί είς τούς αίώνας τών αίώνων. Άμήν.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΚΑΝΔΑΛΙΣΘΕΝΤΑΣ

Α΄ ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΥΣ ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΕΣΚΑΝΔΑΛΙΣΘΗΣΑΝ ΔΙΑ ΤΑΣ ΚΑΚΑΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΗΛΘΟΝ ΚΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΔΙΩΞΙΝ ΠΟΥ ΥΠΕΣΤΗ Ο ΛΑΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΛΟΙ ΙΕΡΕΙΣ, ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΑΝ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

Οί ίατροί, όταν πρόκειται νά θεραπεύσουν άρρώστους πού έχουν πυρετόν, ή πού πάσχουν άπό κάποιο άλλο νόσημα, ζητούν νά δούν πρώτον τούς ίδίους τούς άρρώστους, διότι μακράν άπό αύτούς, δέν ήμπορούν νά παράσχουν τήν ίατρικήν των βοήθειαν. Καθόσον τέτοια είναι καί ή τέχνη των, τέτοια καί τά νοσήματα έκείνα. Ήμείς όμως πού φροντίζομεν, όχι μόνον ένα καί δύο, άλλά όλους τούς έν τή οίκουμένη σκανδαλιζομένους νά θεραπεύωμεν, δέν χρειαζόμεθα **B** κάτι τέτοιο. Διότι ούτε ζητούμεν νά είσέλθωμεν είς τήν οίκίαν κάποιου έκ τών άρρώστων, ούτε νά μάθωμεν πού κατάκεινται, άλλ' ούτε έπιδιώκομεν νά ίδούμε τούς ίδίους τούς άρρώστους. Δέν χρησιμοποιούμεν ίατρικά έργαλεία, δέν προκαλούμεν δαπάνην χρημάτων, διατάσσοντες τούς άσθενείς νά άγοράζουν τά πρός θεραπείαν φάρμακα· άλλά καί άν μάς είναι άγνωστοι, καί άν κατοικούν είς αύτάς τάς έσχατιάς τής οίκουμένης, καί άν εύρίσκωνται άνάμεσα είς τούς βαρβάρους, καί άν άκόμη εύρίσκωνται είς τά βάθη τής πτωχείας, καί άν είναι πένητες είς τοιούτον βαθμόν, ώστε νά στερούνται καί τής άναγκαίας τροφής τίποτε άπό αύτά δέν μάς γίνεται έμπόδιον είς τήν θεραπείαν· 486 **A** άλλ' έγκατεστημένοι είς ένα τόπον χωρίς έργαλεία καί φάρμακα καί τροφάς καί ποτά καί χρήματα καί χωρίς νά έπιχειρήσωμεν μακράν άποδημίαν διώκνομεν τήν άσθένειαν αύτήν. Πώς καί μέ ποίον τρόπον; Κατασκευάζοντες τό φάρμακον τού λόγου, τό όποίον άντικαθιστά όλα αύτά είς τούς άσθενείς καί είναι καλύτερον άπό όλα όσα είπομεν. Διότι καί άπό τόν άρτον τρέφει περισσότερον, καί άπό φάρμακον θεραπεύει καλύτερον, καί άπό τό πύρ καίει δυνατώτερον, καί χωρίς νά φέρη κανένα σωματικόν πόνον, παύει τά δυσώδη ύγρά τών πονηρών λογισμών· καί, κοπτερώτερον άπό νυστέρι, κόπτει τά σάπια μέλη δίχως πόνον **B** καί ένώ κάνει τούτο δέν προκαλεί καμμίαν χρημα-

τικὴν δαπάνην, οὔτε ἐρεθίζει τὴν πενίαν. Κατασκευάσωμε λοιπὸν αὐτὸ τὸ φάρμακον, τὸ στέλλομεν εἰς ὅλους, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ὅλοι θὰ χαροῦν τὴν θεραπείαν των, ἀρκεῖ μόνον νὰ προσέχουν εἰς τὰ λεγόμενα μὲ ἀκρίβειαν καὶ μὲ εὐγνωμοσύνην

1. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ εἰς τὰ σώματα ὄχι ὀλίγον ἀλλὰ πάρα πολὺ συντελεῖ εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἐκ τῆς ἀσθενείας τὸ νὰ μάθη ὁ ἀσθενὴς **C** τὴν αἰτίαν τῆς ἀσθενείας του (διότι ὅταν μάθη τοῦτο δὲν θὰ ἀπαλλαγῇ μόνον ἀπὸ τὴν νόσον ἡ ὁποία τὸν βασανίζει, ἀλλ᾽ οὔτε μετὰ ταῦτα θὰ περιπέση εἰς αὐτήν, ὅταν γνωρίση τὴν αἰτίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας περιέπεσε τὴν πρώτην φορὰν εἰς αὐτὴν καὶ θὰ προφυλαχθῇ), ἐμπρὸς καὶ ἡμεῖς τοῦτο πρῶτον τοὺς νοσοῦντας ἂς διδάξωμεν, πῶς εὑρῆκεν αὐτοὺς αὐτὸ τὸ νόσημα τοῦ σκανδαλισμοῦ Διότι ἐὰν τὸ μάθουν αὐτό, καὶ θελήσουν νὰ τὸ φυλάξουν μὲ ἀκρίβειαν, δὲν θὰ ἀπαλλαγοῦν μόνον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν, οὔτε προσωρινῶς μόνον, ἀλλὰ διαρκῶς καὶ ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἀπὸ ἄλλας περισσοτέρας. **D** Καθόσον τέτοιο εἶναι τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ φαρμάκου, ὥστε καὶ τὸ παρὸν νόσημα νὰ θεραπεύη καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα πάθη νὰ μᾶς προφυλάσση. Διότι δὲν εἶναι ἕνα καὶ δύο καὶ τρία, ἀλλὰ πολλὰ αὐτὰ ποὺ σκανδαλίζουν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν τοὺς ἀσθενεστέρους· καὶ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὁ λόγος μας ὑπόσχεται νὰ ἐλευθερώση τοὺς κυριευθέντας ἀπὸ αὐτά, μόνον ἂν θελήσουν (ὅπως καὶ προηγουμένως ἀνέφερα) καὶ μάθουν καὶ τηρήσουν τὰ λεγόμενα Κάμνω δὲ τὴν θεραπείαν αὐτὴν μεταχειριζόμενος φάρμακα ὄχι μόνον ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνων ποὺ γίνονται καὶ συμβαίνουν διαρκῶς εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ὥστε καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ δὲν στηρίζονται εἰς τὰς Γραφὰς κοινὴ νὰ γίνῃ ἡ θεραπεία, ἂν φυσικὰ θελήσουν· **E** διότι δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ λέγω συνεχῶς αὐτό. Καθόσον μὲ τὸν ἐξαναγκασμὸν καὶ τὴν βίαν, καὶ ὅταν δὲν θέλῃ κανείς, καὶ χωρὶς νὰ ὑποδέχεται τοὺς θείους νόμους, δὲν εἶναι δυνατὸν ποτὲ νὰ λάβη αὐτὴν τὴν θεραπείαν καὶ ἐξ αὐτῶν, μᾶλλον περισσότερον ἐξ αὐτῶν παρὰ ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως. Διότι πρέπει νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ εἶναι περισσότερον ἀξιόπιστος ἀπὸ τὰ πράγματα. Διὰ τοῦτο βεβαίως καὶ φοβερωτέρα τιμωρία περιμένει αὐτοὺς ποὺ δὲν διορθώνονται, διότι ἂν καὶ ἐδέχθησαν τὴν Γραφήν, καμμίαν ὠφέλειαν ὡς πρὸς αὐτὸ δὲν ἐπῆραν ἀπὸ αὐτήν. Διὰ νὰ μὴ παθαίνουν λοιπὸν τοῦτο, ἐμπρὸς ἂς ἀρχίσωμεν τὴν θεραπείαν τοῦ πάθους, ἀφοῦ πρῶτον εἴπωμεν τὴν αἰτίαν τοῦ νοσήματος.

2. 467 **A** Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία τῆς τόσον μεγάλης ἀσθενείας; Ἡ πολυάσχολος καὶ περίεργος διάθεσις καὶ τὸ νὰ θέλωμεν νὰ μάθωμεν ὅλας τὰς αἰτίας ὅλων τῶν συμβαινόντων, καὶ νὰ ἐπεμβαίνωμεν εἰς τὴν ἀκατάληπτον καὶ ἄρρητον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, νὰ περιεργαζώμεθα ἀναισχύντως καὶ νὰ πολυπραγμονῶμεν περὶ τὴν ἀπέραντον καὶ ἀνεξιχνίαστον αὐτὴν σοφίαν. Καὶ ὅμως ποῖος ὑπῆρξε σοφώτερος ἀπὸ τὸν Παῦλον; Διότι, πές μου, δὲν ἦτο αὐτὸς σκεῦος ἐκλογῆς; Δὲν προσείλκυσε πολλὴν καὶ ἀνέκφραστον τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος; Δὲν εἶχε μέσα του τὸν Χριστὸν ὁμιλοῦντα; Δὲν ἔγινε μέτοχος ἀπορρήτων λόγων τοῦ Θεοῦ; **B** Δὲν ἤκουσεν ἐκεῖνος μόνος ὅσα δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον εἰς κανένα ἐκ τῶν ἀνθρώπων νὰ λαλήσῃ; Δὲν ἀνηρπάγη εἰς τὸν Παράδεισον; Δὲν ὑψώθη εἰς τὸν τρίτον οὐρανόν; Δὲν ἔτρεξε γῆν καὶ θάλασσαν; Δὲν ἔπεισε τοὺς βαρβάρους νὰ φιλοσοφοῦν; Δὲν εἶχε πολλὰς καὶ διαφόρους ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος; Δὲν καθωδήγει λαοὺς ὁλοκλήρους καὶ πόλεις; Δὲν ἐνεπιστεύθη ὁ Θεὸς εἰς αὐτὸν ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην; Καὶ ὅμως, αὐτὸς ὁ τόσον μεγάλος, ὁ τόσον σοφὸς καὶ δυνατὸς καὶ πνευματικὸς ἄνδρας, ποὺ τόσα πολλὰ ἀπήλαυσε ὅταν ἦλθε εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, **C** καὶ ὄχι ὁλοκλήρου τῆς προνοίας, ἀλλὰ μόνον ἑνὸς μέρους αὐτῆς, ἄκουσε πόσην ἔκπληξιν νοιώθει, πόσος ἴλιγγος τὸν πιάνει, πῶς ἀποσύρεται ἀμέσως καὶ παραδέχεται ὅτι εἶναι ἀκατάληπτον αὐτὸ τὸ θέμα. Ὅταν λοιπὸν ἐξήταζεν, ὄχι πῶς προνοεῖ ὁ Θεὸς περὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων, καὶ τῶν χερουβείμ, καὶ τῶν σεραφείμ, καὶ τῶν ἄλλων ἀοράτων δυνάμεων, οὔτε πῶς περὶ τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς σελήνης, καὶ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς γῆς, καὶ τῆς θαλάσσης, οὔτε πῶς περὶ ὁλοκλήρου τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, οὔτε πῶς περὶ τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ τῶν φυτῶν, καὶ τῶν σπερμάτων, καὶ τῶν βοτανῶν, καὶ τῶν ἀέρων, καὶ τῶν ἀνέμων, καὶ τῶν πηγῶν, καὶ τῶν ποταμῶν, οὔτε τῆς φυσικῆς γεννήσεως καὶ αὐξήσεως, **D** καὶ διατροφῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἀλλὰ ὅταν ἐπεχείρη νὰ κατανοήσῃ ἕνα μόνον μέρος τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ τὸ σχετικὸν μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἐθνικοὺς (διότι πάντοτε ὡμίλει δι᾽ αὐτοὺς καὶ ἐδίδασκε πῶς ὁ Θεὸς ἐκάλεσε τοὺς ἐθνικοὺς καὶ πῶς ἠρνήθη τοὺς Ἰουδαίους, καὶ πῶς εὐσπλάγχνως ἐφρόντισε νὰ σωθοῦν καὶ οἱ δύο), ἄκουσε τί λέγει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶδε ὅτι εἶχε ἀνοίξει πέλαγος ἄπειρον ἐνώπιόν του, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ μέρος μόνον, καὶ ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ κατέλθη εἰς τὸ ἴδιον τὸ βάθος αὐτῆς τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, κατελήφθη λόγῳ τῆς ἀνεκφράστου αὐτῆς οἰκονομίας ἀπὸ

ἀπὸ σκοτοδίνην, ἐθαύμασε καὶ ἐξεπλάγη διὰ τὸ ἀπερίγραπτον, E τὸ ἀπέραντον, τὸ ἄρρητον καὶ τὸ ἀκατάληπτον τῆς σοφίας καὶ προνοίας τοῦ Θεοῦ, ὀπισθοχώρησε μὲ ὁρμήν, ἀφοῦ ἐξέβαλε αὐτὰς τὰς λέξεις, καὶ ἀνέκραξε μὲ μεγάλην ἔκπληξιν αὐτὰ τὰ λόγια· «Ὢ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ»! (Ρωμ. 11, 33). Ἔπειτα, δεικνύων ὅτι εἶδε τὸ βάθος, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε νὰ μάθῃ πόσον εἶναι, προσέθεσε· «Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ!». Δὲν εἶπεν ἀκατάληπτα μόνον, 468 A ἀλλὰ καὶ «Ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ». Διότι ὄχι μόνον δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ ἐννοήσῃ, ἀλλ᾿ οὔτε ἀρχὴν ἐρεύνης αὐτῶν νὰ κάμῃ· ὥστε ὄχι μόνον δὲν ἔχει κανεὶς τὴν δύναμιν νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ τέλος, ἀλλ᾿ οὔτε τὴν ἀρχὴν τῶν οἰκονομιῶν αὐτοῦ νὰ ἀνιχνεύσῃ. Καὶ ἀφοῦ εἶπε· «Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ», καὶ ἐθαύμασε καὶ ἐξεπλάγη, ἐτελείωσε τὸν λόγον εἰς δοξολογίαν λέγων τὰ ἑξῆς· «Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; Ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι᾿ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν» (Ρωμ. 11, 34 - 36). B Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει· αὐτὸς εἶναι ἡ πηγή, αὐτὸς εἶναι ἡ αἰτία τῶν ἀγαθῶν, δὲν χρειάζεται κανένα βοηθόν, κανένα σύμβουλον. Δὲν σκέπτεται καὶ θαυματουργεῖ δανειζόμενος γνῶσιν ἢ φρόνησιν ἀπὸ κάποιον ἄλλον· ἀλλ᾿ αὐτὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία καὶ ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, αὐτὸς εἶναι δημιουργός των, αὐτὸς μὴ ὑπάρχοντα τὰ ἐδημιούργησε, καὶ αὐτὸς δημιουργημένα τὰ συγκρατεῖ καὶ τὰ διατηρεῖ ὅπως θέλει. Διότι τό· «Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι᾿ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα», σημαίνει, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ αἰτία τῶν ὄντων καὶ ὁ δημιουργός, καὶ αὐτὸς διατηρεῖ καὶ συγκρατεῖ τὰ πάντα. Ἔπειτα ἐνθυμεῖται πάλιν τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔγινε πρὸς ἡμᾶς καὶ λέει εἰς ἄλλο μέρος· «Χάρις δὲ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ» (Β´ Κορινθ. 9, 15). C Καὶ φανερώνει ἐπίσης, ὅτι ἡ εἰρήνη ποὺ μᾶς ἔχει δώσει, δὲν εἶναι ἀνωτέρα μόνον ἀπὸ κάθε λόγον, οὔτε ἀπὸ κάθε διήγησιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε κατανόησιν· διὰ τοῦτο καὶ λέγει· «Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν» (Φιλιππ. 4, 7). Ἂν λοιπὸν εἶναι ἄπειρον τὸ βάθος τοῦ πλούτου τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεώς του, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ ἀνεξερεύνητα, καὶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστοι, καὶ ἡ δωρεά του ἀπερίγραπτος, καὶ ἡ εἰρήνη του ὑπερβαίνει κάθε σκέψιν, ὄχι μόνον τὴν ἰδικήν μου καὶ τὴν ἰδικήν σου καὶ τοῦ τάδε, οὔτε μόνον τὴν σκέψιν τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Πέτρου,

ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχαγγέλων καὶ ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ οὐρανοῦ, πές μου, τί θὰ ἀπολογηθῇς ἐσὺ D καὶ ποίαν συγχώρησιν θὰ βρῇς, ὅταν δεικνύῃς τόσην μανίαν καὶ παραφροσύνη μὲ τὸ νὰ θέλῃς νὰ καταλάβῃς τὰ ἀνεξερεύνητα καὶ ζητεῖς τὸν λόγον δι᾿ ὅλην τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ; Διότι ἐὰν ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπολαύσει τόσην γνῶσιν καὶ εἶχε τόσον μεγάλην παρρησίαν καὶ ἦτο γεμᾶτος ἀπὸ τόσα χαρίσματα, ἀποφεύγῃ νὰ ἀναζητῇ νὰ καταλάβῃ, καὶ θαυμάζει καὶ ὄχι μόνον δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ ἀλλ᾿ οὔτε νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ἀρχήν, ἐπειδὴ οὔτε δυνατὸν εἶναι αὐτό, πῶς δὲν εἶναι πιὸ ἄθλιος ἀπὸ ὅλους καὶ πῶς δὲν κατέχεται ἀπὸ τὴν χειροτέραν μανίαν αὐτὸς ποὺ ἀκολουθεῖ ἀντίθετον δρόμον πρὸς ἐκεῖνον; Διότι δὲν εἶπε μόνον αὐτά, E ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔγραψε κάποτε εἰς τοὺς Κορινθίους περὶ γνώσεως, καὶ ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι, ἂν καὶ ἔχωμεν μάθει πολλά, ὅμως ὀλίγον, πάρα πολὺ ὀλίγον μέτρον γνώσεως ἔχομεν, ἔτσι περίπου λέγει εἰς αὐτούς· «Εἴ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι τι, οὔπω οἶδε καθὼς δεῖ γνῶναι» (Α´ Κορινθ. 8, 2). Ἔπειτα φανερώνων ὅτι πολὺ ὑστερεῖ ἡ γνῶσις μας, καὶ τὸ περισσότερον αὐτῆς εἶναι ἀποταμιευμένον εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν, καὶ ὅτι ὀλίγη γνῶσις μᾶς ἔχει δοθῆ τώρα, προσέθεσεν· «Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, 469 A τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται» (Αὐτ. 13, 9. 10). Καὶ οὔτε ἐδῶ ἐσταμάτησε, ἀλλ᾿ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξῃ πόση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἐκείνης τῆς γνώσεως καὶ ὅτι πολὺ ὑπολείπεται ἡ νῦν, καθιστᾶ τοῦτο σαφὲς μὲ μερικὰς εἰκόνας λέγων· «Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, τὰ τοῦ νηπίου κατήργηκα. Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι᾿ ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» (Αὐτ. 11. 12). Εἶδες πόση εἶναι ἡ διαφορά; Ὅση εἶναι ἡ μεταξὺ νηπίου παιδιοῦ καὶ ἀνδρὸς τελείου· ὅση εἶναι ἀνάμεσα εἰς τὸν καθρέπτην καὶ τὸ αἴνιγμα καὶ τὴν ἄλλην θαμπὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων, ἀπὸ τὴν ὄψιν τὴν καλήν. Αὐτὸ σημαίνει τὸ πρόσωπον μὲ πρόσωπον. B Διατί λοιπὸν μαίνεσαι καὶ λυσσᾶς τολμῶν νὰ μάθῃς ὅσα δὲν ἐπιτρέπονται, ἄσκοπα καὶ ἄδικα; Καὶ διατί δὲν παραδέχεσαι τὸν Παῦλον ποὺ λέγει· «Μενοῦν γε σὺ τίς εἶ, ἄνθρωπε, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι· Τί με ἐποίησας οὕτως;» (Ρωμ. Θ. 20).

Βλέπεις πόσην ὑπακοὴν ἀπαιτεῖ; Πόσην σιωπήν; Δὲν λέγει βεβαίως τοῦτο διὰ νὰ ἀναιρέσῃ τὸ αὐτεξούσιόν μας· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ φανερώνει ὅτι αὐτὸς ποὺ ἐξετάζει αὐτὰ πρέπει νὰ εἶναι τόσον ἄφωνος, ὅσον εἶναι ἀπὸ φυσικοῦ του ὁ

πηλός, ὁ ὁποῖος ὑπακούει κατὰ πάντα εἰς τὸν τεχνίτην, καὶ νὰ μὴ ἀντιστέκεται, οὔτε νὰ συζητῇ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἰδικήν μας φύσιν ὑπενθυμίζει C καὶ κάμνει λόγον διὰ πηλὸν καὶ ἀγγειοπλάστην. Ἂν καὶ βεβαίως ὁ ἀγγειοπλάστης καὶ ὁ πηλὸς ἔχουν τὴν αὐτὴν οὐσίαν. Ἂν δὲ ὅπου εἶναι ἡ αὐτὴ οὐσία, τόση ὑπάρχει ὑπακοή· ἐκεῖ ὅπου ἡ διαφορὰ μεταξὺ οὐσίας καὶ γνώσεως καὶ ὅλων τῶν ἄλλων εἶναι ἄπειρος, ποίαν συγχώρησιν θὰ εὕρῃ ὁ τόσον αὐθάδης καὶ ἀναιδής, ὥστε νὰ πολυπραγμονῇ περὶ τὰ ἔργα καὶ τὰς βουλὰς τοῦ πλάσαντος αὐτὸν Θεοῦ; Σκέψου, ἄνθρωπε, ποῖος εἶσαι· διότι αὐτὸ σημαίνει ὅταν λέγῃ «Σὺ τίς εἶ;» Δὲν εἶσαι πηλός; Δὲν εἶσαι τέφρα καὶ στάκτη; Δὲν εἶσαι σκόνη; Καπνός; Χορτάρι; Δὲν εἶσαι ἄνθος τοῦ χορταριοῦ; Διότι ὅλας αὐτὰς τὰς εἰκόνας συνεχῶς οἱ προφῆται παρουσιάζουν D καὶ προσπαθοῦν νὰ ἀποδείξουν πόσον ἀσήμαντοι εἴμεθα. Αὐτὸς δὲ ποὺ ἀνερευνᾶται ἀπὸ σένα εἶναι ἀθάνατος, ἀναλλοίωτος, αἰώνιος, ἀμετάβλητος, ἄναρχος, ἀτελεύτητος, ἀκατανόητος, ὑπερβαίνει τὴν νόησιν, νικᾷ τὸν λογισμόν, ἀνέκφραστος, ἄρρητος, ἀκατάληπτος ὄχι μόνον εἰς ἐμὲ καὶ εἰς σέ, καὶ εἰς τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς οὐρανίους δυνάμεις, τὰς καθαράς, τὰς ἀοράτους, τὰς ἀσωμάτους, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν διαρκῶς εἰς τὸν οὐρανόν.

3. E Ὅταν λοιπὸν ἴδῃς τὰ Σεραφεὶμ ποὺ πετοῦν γύρω ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν καὶ περίβλεπτον ἐκεῖνον θρόνον, νὰ κρύπτουν τὴν ὄψιν των μὲ τὰς ἀνοιγμένας πτέρυγάς των, καὶ νὰ σκεπάζουν τοὺς πόδας των, καὶ τὸ σῶμα καὶ τὰ πρόσωπά των καὶ νὰ ἀφήνουν κραυγὴν γεμάτην ἔκπληξιν, μὴ νομίσῃς ὅτι ἔχουν πτερὰ καὶ πόδας καὶ πτέρυγας· διότι αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι εἶναι ἀόρατοι. Ἀλλὰ μὲ τὰς εἰκόνας αὐτὰς νὰ ἐννοῇς τὸ ἀπλησίαστον καὶ τὸ ἀκατάληπτον ἐκείνου ποὺ κάθεται ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰς δυνάμεις ἐκείνας εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ἀπλησίαστος, ἂν καὶ συγκαταβατικός· διότι οὔτε καὶ τότε ἐνεφανίσθη ὅπως εἶναι. 470 A Διότι ὁ Θεὸς δὲν κάθεται, οὔτε περικλείεται εἰς θρόνον, οὔτε περιλαμβάνεται εἰς τόπον. Ἐὰν ὅμως καὶ καθισμένον, καὶ εἰς θρόνον τοποθετημένον καὶ τριγυρισμένον ἀπὸ αὐτὰ (καὶ ὅλα αὐτὰ φανερώνουν συγκατάβασιν, ὄχι ἐξουσίαν), δὲν ἠμπόρεσαν νὰ τὸν δοῦν, ἀλλ' ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπά των μὲ τὰ ἀνοιχτὰ πτερά των, ἐπειδὴ δὲν ἄντεχον τὴν ἀστραπὴν ποὺ ἐτινάζετο ἀπὸ τὸν θρόνον του, καὶ ἐδοξολόγουν μόνον, ὑμνοῦσαν μόνον, καὶ ἀνέπεμπον μὲ φρίκην πολλὴν τὴν μυστικὴν ἐκείνην μελῳδίαν τοῦ ἁγιασμοῦ, δὲν θὰ ὑπάγῃς νὰ κρυφθῇς καὶ νὰ τρυπώσῃς βαθιά, σὺ ποὺ θέλεις μὲ τόσην θρασύτητα νὰ περιερ-

γάζεσαι τὴν πρόνοιαν τῆς ἀρρήτου, καὶ ἀνεκφράστου, καὶ ἀκαταλήπτου εἰς τὰς ἄνω δυνάμεις δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. B Διότι τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Θεόν, μόνον εἰς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι γνωστὰ μὲ ἀκρίβειαν καὶ εἰς οὐδένα ἄλλον. Καὶ ἀπ αὐτὰ τὸ μὲν ἕνα τὸ ὑπεδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, τὸ δὲ ἄλλο ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Ὁ μὲν λοιπὸν υἱὸς τῆς βροντῆς, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς διακεκριμένον σημεῖον τὸ ὅτι ἦτο ἐξαιρετικὰ ἠγαπημένος εἰς τὸν Χριστόν, ποὺ ἦτο ἀπόδειξις τῆς μεγίστης ἀρετῆς του, καὶ ὁ ὁποῖος ἀπήλαυε τόσην παρρησίαν, ὥστε καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ νὰ κατακλίνεται. Ἔτσι λέγει· «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε»· ὅρασιν ὀνομάζει τὴν γνῶσιν· «Ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» (Ἰωάνν. 1, 18). C Τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς τὸ γνωστοποιεῖ ὅταν ὁμιλῇ εἰς τὸν λαὸν τῶν Ἑβραίων καὶ λέγῃ· «Οὐδεὶς ἑώρακε τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα» (Αὐτόθι 6, 46). Τὸ δὲ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὅταν ἔκανε λόγον περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἤθελε νὰ πῇ πῶς ἐγνώρισε ὅλα αὐτὰ τὰ ἀπόρρητα ποὺ ἔμαθε, λέγει τὰ ἑξῆς· «Λαλοῦμεν δὲ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνω. Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. D Ἀλλά, καθὼς γέγραπται, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» (Α΄ Κορινθ. 2, 7-9). Πῶς λοιπὸν ἐγνωρίσαμεν αὐτὰ ἡμεῖς, Παῦλε; Ποῖος μᾶς τὰ ἐπληροφόρησε, καὶ ποῖος μᾶς τὰ ἐφανέρωσε αὐτὰ τὰ ἀθέατα καὶ ἀνήκουστα ποὺ δὲν ἀνέβησαν εἰς καρδίαν ἀνθρώπου; Πὲς καὶ δεῖξε ποιός μᾶς ἔφερε τόσην γνῶσιν, «Ἡμῖν δέ, φησίν, ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ» (Α΄ Κορινθ. 2, 10). Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι τὸ Πνεῦμα μόνον αὐτὰ γνωρίζει, ὅσα μᾶς ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ, καὶ ὅτι δὲν ἔχει ὅλην τὴν γνῶσιν, προσέθεσε· «Τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, E εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ» (Αὐτόθι στίχ. 11). Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει ὅπως ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μόνος γνωρίζει τὰ ἰδικά του, καὶ ὅσα σκέπτεται καὶ διανοεῖται, ὅλα τὰ ἠξεύρει καλά, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον γνωρίζει πολὺ καλὰ ὅλην τὴν ἀπόρρητον γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Ὅταν λοιπὸν λέγῃ· «Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ», ἐξήρεσεν ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ αὐτὴν γνῶσιν

ὄχι μόνον τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγγελικὰ δημιουργήματα. 471 A Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος σοφὸς λόγος συμβουλεύει· «Χαλεπώτερά σου μὴ ζήτει, καὶ ἰσχυρότερά σου μὴ ἐξέταζε· ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ· πλείονα γὰρ συνέσεως ἀνθρώπων ὑπεδείχθη σοι» (Σοφ. Σειρὰχ 3, 22-25). Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει· οὔτε αὐτὰ ποὺ ἔχεις μάθει, τὰ ἔμαθες μόνος σου, οὔτε σοῦ ἦτο ἀρκετὴ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις διὰ νὰ μάθῃς τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ περισσότερα τὰ ἐπληροφορήθης ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Διότι ἦσαν πολὺ ἀνώτερα ἀπὸ τὴν κατάληψίν σου. Διατί λοιπὸν ἀγωνίζεσαι ἀπὸ μόνος σου νὰ ἐρευνᾷς τὰ βαθύτερα, ὅταν πολλὰ καὶ ἀπὸ αὐτά, ποὺ γνωρίζεις, ὑπερβαίνουν τὴν διάνοιάν σου, καὶ τὰ ἔχεις καὶ αὐτὰ ἀπὸ ἄλλον; B Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὑποδηλώνων, ἔλεγε· «Τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες, εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών;» (Α΄ Κορινθ. 4, 7). Παῦσε λοιπὸν τέλος πάντων τὴν τόσον ἐπίμονον προσπάθειαν, καὶ παραδέξου τὴν σοφωτάτην ἐκείνην συμβουλὴν ποὺ λέγει· «Μὴ εἴπῃς· Τί τοῦτο; Εἰς τί τοῦτο; Πάντα γὰρ εἰς χρείαν αὐτῶν ἔκτισται» (Σοφ. Σειρὰχ 39, 21).

4. Διὰ τοῦτο λοιπόν, ὅταν ἔγινε ὅλη ἡ δημιουργία, καὶ προσέλαβε τὸν οἰκεῖον στολισμόν, καὶ συνετελέσθη τὸ παναρμόνιον τοῦτο, καὶ παράδοξον καὶ λίαν καταπληκτικὸν ἔργον, ἐπρόκειτο πολλοὶ ἀνόητοι καὶ τρελλοὶ νὰ συζητοῦν C ὅσα ἔγιναν. Πρόσεξε πῶς ὁ νομοθέτης συνεκράτησε ἀπὸ πρὶν τὴν ἄπρεπον κρίσιν των καὶ τὴν ἀνόητον γνώμην των, πῶς μὲ ἕνα λόγον ἔκλεισε τὸ ἀδιάντροπον στόμα των, ὅταν εἶπε· «Εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν» (Γεν. 1, 31). Ἐπειδὴ δηλ. μεταξὺ τῶν ὁρωμένων ὑπῆρχε ὄχι μόνον φῶς ἀλλὰ καὶ σκοτάδι· ὄχι μόνον καρποὶ ἀλλὰ καὶ ἀγκάθια· ὄχι μόνον ἥμερα δένδρα, ἀλλὰ καὶ ἄγρια· ὄχι μόνον ὁμαλαὶ πεδιάδες, ἀλλὰ καὶ ὄρη καὶ δασώδεις κοιλάδες καὶ φαράγγια· ὄχι μόνον ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ἑρπετὰ ποὺ ρίχνουν δηλητήριον· ὄχι μόνον ψάρια, ἀλλὰ καὶ κήτη· D ὄχι μόνον ἥμερα πελάγη, ἀλλὰ καὶ ἀδιαπέραστος θάλασσα· ὄχι μόνον ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἄστρα, ἀλλὰ καὶ κεραυνοὶ καὶ λαίλαπες· ὄχι μόνον ἄνεμοι εὐνοϊκοί, ἀλλὰ καὶ καταιγίδες· ὄχι μόνον περιστέρια καὶ πτηνὰ ποὺ κελαηδοῦν, ἀλλὰ καὶ γεράκια καὶ κοράκια καὶ γῦπες καὶ ἄλλα ἀνθρωποφάγα ζῶα· ὄχι μόνον πρόβατα καὶ βόδια, ἀλλὰ καὶ λύκοι καὶ λεοπαρδάλεις καὶ λεοντάρια· ὄχι μόνον ἐλάφια καὶ λαγοὶ καὶ ζαρκάδια, ἀλλὰ καὶ σκορπιοὶ καὶ ἔχιδναι καὶ δράκοντες· καὶ μεταξὺ τῶν βοτανῶν ὄχι μόνον θεραπευτικὰ φυτά, ἀλλὰ καὶ δηλητηριώδη, καὶ πολλοὶ ἐξ ὅλων αὐτῶν ἐπρόκειτο νὰ σκανδαλίζωνται καὶ νὰ δημιουργοῦν αἱρέσεις· μετὰ τὴν συντέλεσιν τῶν γενομένων, E καὶ τὴν διακόσμησιν ἑνὸς ἑκάστου, δείχνει τὸν Δημιουργὸν νὰ ἐπαινῇ ἓν ἕκαστον ἀπὸ τὰ γενόμενα, μᾶλλον δὲ χωριστὰ ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, καὶ μαζὶ ὅλα, ὥστε καὶ ἂν εὑρεθῇ κανεὶς νὰ παραεῖναι τιποτένιος καὶ ἀδιάντροπος, αὐτὸς νὰ μάθῃ τὴν γνώμην τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ μὴ περιεργάζεται τίποτε πλέον ἐκ τῶν ὁρωμένων. Διὰ τοῦτο καὶ ἀφοῦ εἶπε ὅτι ἔγινε φῶς, προσέθεσε· «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλὸν» (Γεν. 1, 4), τὸ αὐτὸ δὲ καὶ δι' ἓν ἕκαστον. Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ τὰ πῇ ὅλα μὲ τὸ ὄνομά των 472 A καὶ παρατείνῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν λόγον, ὁμοῦ καὶ ἐν γένει περὶ ὅλων ἀποφαίνεται, καὶ πάλιν λέγει· «Εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν» (Αὐτόθι. στιχ. 31). Ὄχι ἐπειδὴ μετὰ τὴν δημιουργίαν αὐτῶν ἐγνώρισεν ὁ Θεὸς ὅτι ἦσαν καλὰ τὰ γενόμενα· αὐτὸ οὔτε νὰ τὸ σκεφθῇς. Διότι, ἐὰν τεχνίτης ἄνθρωπος, ἔμπειρος εἰς τὰ τῆς τέχνης, καὶ προτοῦ νὰ γίνουν γνωρίζῃ ὅτι εἶναι καλὰ τὰ μέλλοντα παρ' αὐτοῦ νὰ παραχθοῦν, πολὺ περισσότερον ἡ ἄρρητος ἐκείνη σοφία, ἡ ὁποία μὲ μόνην τὴν θέλησίν της τὰ πάντα ἐδημιούργησε, ἐγνώριζεν ὅτι ἦσαν καλὰ καὶ πρὶν νὰ δημιουργηθοῦν. Οὔτε θὰ τὰ ἐδημιούργει ἂν δὲν τὸ ἤξευρε. Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν εἶπε ἔτσι; Διὰ τὴν αἰτίαν ποὺ ἀνέφερα. Ἀφοῦ λοιπὸν ἤκουσες τὸν προφήτην νὰ σοῦ λέγῃ, ὅτι ὁ Θεὸς τὰ εἶδε καὶ τὰ ἐπήνεσε, B μὴ ζητεῖς πιὰ ἄλλην δοκιμὴν καὶ ἀπόδειξιν τοῦ κάλλους των, καὶ μὴ λέγῃς· Πῶς εἶναι καλά; Διότι ἡ γνώμη καὶ ἡ κρίσις τοῦ Δημιουργοῦ φανερώνει τοῦτο καθαρώτερα ἀπὸ ὅσον ἀποδεικνύουν τοῦτο τὰ ἴδια τὰ ἔργα. Διὰ τοῦτο βεβαίως καὶ μεταχειρίζεται ζωηροτέραν ἔκφρασιν. Ὅπως δηλ. κάποιος ποὺ θέλει νὰ ἀγοράσῃ φάρμακα μὰ δὲν τὰ γνωρίζει, φροντίζει πρῶτα νὰ τὰ δείξουν εἰς τὸν ἰατρόν, καὶ ἂν μάθῃ καλὰ ὅτι ἐκεῖνος τὰ εἶδε καὶ τὰ ἐνέκρινε, δὲν ζητεῖ καμμίαν ἄλλην ἀπόδειξιν διὰ τὴν χρησιμότητά των, ἀλλά, ἀφοῦ ἤκουσε ὅτι τὰ εἶδε ὁ ἰατρὸς καὶ τὰ ἐνέκρινε, ἀρκεῖται εἰς τὴν γνώμην τοῦ εἰδικοῦ, κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ ὁ Μωϋσῆς, C ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προλάβῃ κάθε ἀδιάντροπον περιέργειαν ἐκείνων ποὺ ἀργότερα θὰ ἀπελάμβανον τὴν κτίσιν, ἐφανέρωσε καὶ εἶπε, ὅτι τὰ εἶδε ὁ Θεὸς καὶ τὰ ἐπήνεσε, καὶ τὰ ἐχαρακτήρισε ὅτι ἦσαν καλά, καὶ ὄχι μόνον καλά, ἀλλὰ καὶ πολὺ καλά. Μὴ λοιπὸν περιεργάζεσαι καὶ μὴ πολυσυζητῇς μὲ λογισμοὺς τὰ δημιουργημένα, ἀφοῦ ἔχεις τέτοιαν μαρτυρίαν διὰ τὴν ὀμορφιάν των.

Διότι ἐὰν δὲν ἀρκεσθῇς εἰς τὸν λόγον αὐτὸν καὶ θελήσῃς νὰ ἐξετάσῃς τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ρίψῃς τὸν ἑαυτόν

σου εἰς ἄστατον καὶ ἀθέβαιον πέλαγος λογισμῶν καὶ εἰς κύματα πολυτάραχα. **D** δὲν θὰ μάθῃς τίποτε περισσότερον, ἀλλὰ θὰ φέρῃς εἰς τὸν ἑαυτόν σου ναυάγιον φοβερόν. Διότι δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ εὕρῃς ὅλας τὰς αἰτίας ἑκάστου ἐκ τῶν γενομένων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ σοῦ φαίνονται τώρα καλά, πολλὰ θὰ κατηγορήσῃς, ἂν χρησιμοποιήσῃς τὸ λογικόν σου ἀσυνέτως. Διότι ὁ λογισμὸς τῶν ἀνθρώπων εἶναι τόσον ἀσθενικός, ὥστε πολλὰς φορὰς νὰ περιέρχεται εἰς ἀντίθεσιν καὶ νὰ κάμῃ πολλοὺς νὰ ἐκφέρουν ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτους ἀπόψεις σχετικῶς μὲ τὴν δημιουργίαν. Οἱ Ἕλληνες, λόγου χάριν, ἐπειδὴ τὴν ἐθαύμασαν περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἔπρεπε, ὑπερέβησαν τὸ μέτρον καὶ τὴν ἐθεώρησαν θεόν. Οἱ Μανιχαῖοι δὲ καὶ ἄλλοι πάλιν αἱρετικοί, **E** ἄλλοι μὲν εἶπαν ὅτι αὐτὴ δὲν εἶναι ἔργον ἀγαθοῦ Θεοῦ, ἄλλοι δὲ ἀφοῦ ἀπέκοψαν ἓν μέρος τῆς δημιουργίας, τὸ ἐταύτισαν μὲ κάποιαν αὐτόματον ὕλην,[3] ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμην των εἶναι ἀναξία τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, ὅπως εἶπα προηγουμένως, ἂν κανεὶς μεταχειρισθῇ ἰδικούς του λογισμοὺς καὶ ἀσύνετον νοῦν, πολλὰ θὰ κατηγορήσῃ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι καλά. Διότι τί σοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ὡραιότερον ἀπὸ τὸν ἥλιον; Καὶ ὅμως αὐτὸ τὸ λαμπρὸν καὶ γλυκὺ ἄστρον καὶ ὀφθαλμοὺς ἀσθενικοὺς βλάπτει, καὶ τὴν γῆν κατακαίει, ὅταν ἐκπέμψῃ θερμοτέρας τὰς ἀκτῖνας του, καὶ πυρετοὺς γεννᾷ, καὶ τοὺς καρποὺς πολλὰς φορὰς ἀποξηραίνει **473 A** καὶ τοὺς κάμνει ἀχρήστους, καὶ τὰ δένδρα τὰ κάνει ἄκαρπα, καὶ ἓν μέρος τῆς γῆς μας τὸ κατέστησε ἀκατοίκητον. Τί λοιπόν, πές μου; Θὰ κατηγορήσωμεν τὸν ἥλιον διὰ τοῦτο; Πρὸς Θεοῦ· ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν τοὺς λογισμούς μας ἡσύχους καὶ τὸν θόρυβον αὐτῶν καὶ ἂς κρατηθοῦμε εἰς τὴν πέτραν ἐκείνην καὶ εἰς τὸ ρητὸν ποὺ λέγει· «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν»· ἐπειδὴ καὶ αὐτά, ποὺ ἀνέφερα τώρα, εἶναι πολὺ καλὰ καὶ χρήσιμα. Ἀλλ' ὅπως εἶπα προηγουμένως, πρέπει νὰ γυρίζουμε πάντοτε εἰς τὸν λόγον ἐκεῖνον καὶ νὰ λέγωμεν· Νά, ὅλα ὅσα ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς εἶναι πολὺ καλά. Ἀλλὰ τὸ νὰ ζῇς τρυφηλὸν βίον καὶ νὰ γελᾷς καὶ νὰ ζῇς εἰς τὴν ἡδονὴν εἶναι καλόν; **B** Λοιπὸν ἄκουε τὸν Σολομῶντα ποὺ ἐδοκίμασε κάθε εἶδος ἀπολαύσεων, νὰ λέγῃ· «Ἀγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ πορευθῆναι εἰς οἶκον πότου» (Ἐκκλ. 7, 8). Ἀλλὰ ἡ νύκτα εἶναι κάτι κακόν; (Διότι πρέπει νὰ χρησιμοποιήσω ἐπιχειρήματα καὶ ἀπὸ τὰ

---

3. Παλαιὰ ἀντίληψις καθ' ἣν ἡ ζωὴ καὶ σύμπασα ἡ κτίσις προῆλθεν ἐκ τῆς αὐτομάτου γενέσεως τῆς ὕλης.

ἀντίθετα). Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ εἶναι ἀνάπαυσις ἀπὸ τοὺς κόπους, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰς φροντίδας, παρηγορία διὰ τὰ νοσήματα, ὄχι μικρὰ ἀνακούφισις ἀπὸ τοὺς φόβους καὶ τοὺς κινδύνους· ἀναζωογονεῖ τὸ σῶμα, δυναμώνει τὴν σκέψιν, ἀναπαύει τὴν ταλαιπωρημένην σάρκα. Ἀλλὰ ἡ ἀσθένεια εἶναι κάτι κακόν; Τότε ὁ Λάζαρος πῶς ἐστεφανώθη; Μήπως ἡ πενία; Καὶ ὁ Ἰὼβ πῶς ηὐδοκίμησε; Μήπως αἱ ἀλλεπάλληλοι καὶ συνεχεῖς θλίψεις; Καὶ οἱ ἀπόστολοι μὲ ποῖον τρόπον ἐδοξάσθησαν; **C** Ποία δὲ εἶναι ἡ ὁδὸς ποὺ φέρει πρὸς τὴν ζωήν; Ὄχι ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη; Λοιπόν, μὴ λέγῃς· Διατί τοῦτο; Πρὸς τί τοῦτο; Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ διὰ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ σιωπαίνῃς, ἄνθρωπε, ἐμπρὸς εἰς τὸν πλάστην σου Θεόν, ὅπως σιωπαίνει ὁ πηλὸς ἐμπρὸς εἰς τὸν ἀγγειοπλάστην.

5. Τί λοιπόν; θὰ πῇ κάποιος. Δὲν θέλεις νὰ γνωρίζω καλῶς καὶ νὰ πιστεύω, ὅτι προνοεῖ περὶ ὅλων ὁ Θεός; Καὶ βέβαια θέλω πολὺ καὶ εὔχομαι καὶ ἐπιθυμῶ πολύ· νὰ μὴ περιεργάζεσαι ὅμως τὴν πρόνοιάν του, οὔτε νὰ τὴν πολυεξετάζῃς. Διότι ἂν μὲν γνωρίζῃς καὶ εἶσαι πεπεισμένος περὶ τούτου, μὴ ἐρευνᾷς. Ἂν ὅμως ἀμφιβάλλῃς, ἐρώτησε τὴν γῆν, τὸν οὐρανόν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, **D** ἐρώτησε τὰ διάφορα εἴδη τῶν ζώων, τὰ σπέρματα, τὰ φυτά, τὰ ἄφωνα ψάρια, τὰς πέτρας, τὰ ὄρη, τὰς κοιλάδας, τὰ βουνά, τὴν νύκτα, τὴν ἡμέραν. Διότι ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν του τὴν ἀκτῖνα εἶναι πιὸ φανερὴ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς κάθε περίστασιν, καὶ εἰς κάθε τόπον, καὶ εἰς τὴν ἔρημον, καὶ εἰς κατοικούμενον τόπον, καὶ εἰς ἀκατοίκητον, καὶ εἰς τὴν ξηράν, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ὅπου ἂν φθάσῃς θὰ ἴδῃς σημεῖα τῆς προνοίας αὐτῆς σαφῆ καὶ διαρκῆ καὶ παλαιὰ καὶ νέα, καὶ φωνὰς θὰ ἀκούσῃς νὰ ἔρχωνται ἀπὸ παντοῦ, ἰσχυροτέρας ἀπὸ τὴν λογικήν μας αὐτὴν φωνήν, νὰ διδάσκουν αὐτὸν ποὺ θέλει νὰ ἀκούῃ, **E** τὴν στοργικὴν φροντίδα τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φανερώνων τὴν μεγάλην σημασίαν ποὺ ἔχουν αἱ φωναὶ αὐταί, ἔλεγεν· «Οὐκ εἰσὶ λαλιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν» (Ψαλμ. 18, 4). Διότι ἡ μὲν ἰδική μας ὁμιλία εἶναι γνωστὴ μόνον εἰς αὐτοὺς ποὺ ὁμιλοῦν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, εἰς τοὺς ξενογλώσσους ὅμως ὄχι· ἡ φωνὴ ὅμως ποὺ ἀκούγεται ἀπὸ τὴν κτίσιν εἶναι νοητὴ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης.

6. Εἰς αὐτοὺς λοιπὸν ποὺ αἰσθάνονται εὐγνωμοσύνην, ἀρκεῖ μόνον αὐτὴ ἡ γνώμη τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὶν νὰ τὸ ἀποδείξουν τὰ ἔργα, διὰ νὰ δείξῃ ὄχι μόνον τὴν πρόνοιάν του, ἀλλὰ καὶ τὴν μεγάλην ἀγάπην του πρὸς ἡμᾶς. **474 A** Διότι δὲν

προνοεῖ ἁπλῶς δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀγάπην, μὲ μίαν ἀγάπην ὑπερβολικὴν καὶ ἀπερίγραπτον, μ' ἕνα ἔρωτα ἄϋλον πάθος, θερμότατον ὅμως καὶ ἰσχυρότατον, καὶ γνήσιον καὶ ἀκατάλυτον καὶ ποὺ νὰ σβήσῃ δὲν ἠμπορεῖ. Καὶ θέλουσα νὰ παραστήσῃ ἡ Γραφὴ τοῦτο, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος παρουσιάζει εἰκόνας ἀνθρωπίνας καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο πολλὰ παραδείγματα ἔρωτος καὶ προνοίας καὶ κηδεμονίας. Ὅμως δὲν θέλει νὰ σταματοῦμε μέχρις αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ὑπερβαίνωμε τὰ παραδείγματα διὰ τοῦ λογισμοῦ. Διότι δὲν μᾶς παρουσιάζει αὐτὰ ὡς ἀρκοῦντα διὰ νὰ δείξουν τὴν ἀγάπην του, ἀλλ' ὡς γνώριμα εἰς αὐτοὺς ποὺ τὰ ἀκοῦν καὶ δυνάμενα νὰ φανερώσουν αὐτὴν περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα. Διὰ παράδειγμα λέγω· B Εἰς μερικοὺς ποὺ ἐθρήνουν κάποτε καὶ ἐπένθουν καὶ ἔλεγαν, «Ἐγκατέλιπέ με Κύριος, καὶ ἐπελάθετό μου ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ», ὁ προφήτης προσθέτει καὶ αὐτοὺς τοὺς λόγους καὶ λέγει· «Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς;» (Ἡσ. 49, 14-15) τοῦτο ἐννοῶν, ὅτι ὅπως ἐκείνη δὲν θὰ λησμονήσῃ τὰ παιδιά της, ἔτσι οὔτε ὁ Θεὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Ἔπειτα, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ὁ προφήτης μετεχειρίσθη αὐτὴν τὴν εἰκόνα, ὄχι τόσον ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξῃ τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἶναι ὅση ἡ ἀγάπη τῆς μητέρας διὰ τοὺς ἀπογόνους της, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο τὸ ἐξαιρετικὸν C μέτρον τῆς ἀγάπης εἶχε πιὸ γνωστὸν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα (ἡ ἀγάπη βεβαίως τοῦ Θεοῦ εἶναι πολὺ ἀνωτέρα ἐκείνης), προσέθεσε· «Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάθοιτο ταῦτα γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου, λέγει Κύριος» (Αὐτόθι). Εἶδες πῶς ὑπερέβη τὸ μέτρον τῆς μητρός; Καὶ διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι πολὺ περισσότερον ὑπερέβη τὴν φιλοστοργίαν τῆς μητέρας, καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ πατρὸς πρὸς τὰ τέκνα του, ὁ προφήτης λέγει· «Καθὼς οἰκτείρει πατὴρ υἱούς, ᾠκτείρησε Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτὸν» (Ψαλμ. 102, 13). Ὁ ἴδιος πάλιν παρουσιάζει αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῆς ἀγάπης· διότι γνωρίζει ὅτι ἡ ἀγάπη αὐτὴ ἔχει κάτι πιὸ ὑπέροχον ἀπὸ τὰς ἄλλας. D Καὶ ὁ Κύριος τῶν προφητῶν καὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων φανερώνει ὅτι ἡ στοργικὴ φροντὶς τοῦ Θεοῦ ὑπερβαίνει πολὺ περισσότερον τὸ μέτρον τῆς πατρικῆς ἀγάπης, καὶ ὅτι ὅση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ φωτὸς καὶ σκότους, καὶ τῆς πονηρίας ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα, τόση εἶναι καὶ ἡ διαφορὰ τῆς χρηστότητος καὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν. Ἄκουε τί λέγει· «Τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; Εἰ δὲ ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς

τέκνοις ὑμῶν, πολλῷ E μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν» (Ματθ. 7, 9-11)· φανερώνει ἔτσι ὅτι ὅση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ πονηρίας καὶ ἀγαθότητος, τόσον ἀνωτέρα εἶναι ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν στοργικὴν φροντίδα τῶν γονέων. Ἀνέφερα δὲ τὰ παραδείγματα αὐτά, ὥστε, ὅταν φέρω ἐμπρός σου ἄλλας εἰκόνας στοργῆς, νὰ μὴ σταματήσῃς τὴν σκέψιν σου μέχρι τὸ μέτρον τῶν προφητῶν, ἀλλ' ἔχων τὸν κανόνα τοῦτον νὰ προχωρήσῃς μὲ τὸν λογισμόν σου πιὸ πέρα, καὶ νὰ ἴδῃς πόσον ἀπερίγραπτα μεγάλη εἶναι ἡ ἀγάπη του. Διότι οὔτε ἀρκεῖται εἰς τὰ μέτρα τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὰ ἀφήνει καὶ τὰ προσπερνᾷ, καὶ προσθέτει πάλιν ἄλλα παραδείγματα. Διότι τέτοιος εἶναι ὁποιος ἀγαπᾷ. Θέλει νὰ φανερώσῃ τὴν ἀγάπην του 473 A εἰς τὸν ἀγαπημένον μὲ ὅλο καὶ πιὸ πολλά. Αὐτὸ βεβαίως κάνει καὶ ὁ Θεὸς μεταχειριζόμενος εἰς τὸν λόγον του ἐκφράσεις μεγάλων τοπικῶν διαστημάτων, ὄχι πάλιν διὰ νὰ νομίσῃς ὅτι ἡ ἀγάπη του εἶναι μόνον τόση, ἀλλ' ἐπειδὴ μόνον αὐτὸ τὸ μέτρον τῶν διαστημάτων ἦτο περισσότερον ἐξέχον καὶ γνώριμον εἰς τοὺς ἀκροατάς. Καὶ λέγει μὲ τὸ στόμα τοῦ Δαυΐδ· «Κατὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκραταίωσε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτὸν» (Ψαλμ. 102, 11)· καὶ «Καθ' ὅσον ἀπέχουσι ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνεν ἀφ' ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν» (Αὐτόθι στίχ. 12)· μέσῳ τοῦ Ἡσαΐου δὲ λέγει· «Οὐ γάρ εἰσιν αἱ βουλαί μου, ὥς αἱ βουλαὶ ὑμῶν, οὐδὲ αἱ ὁδοί μου, ὡς αἱ ὁδοὶ ὑμῶν· ἀλλ' ὅσον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, B τοσοῦτον ἀπέχουσιν αἱ ὁδοί μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, καὶ τὰ διανοήματά μου ἀπὸ τῶν διανοημάτων ὑμῶν» (Ἡσ. 55· 8, 9). Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγεν ἀνωτέρω, ἐπειδὴ ὡμίλησε περὶ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν· καὶ κατόπιν εἶπε· «Ὅτι ἐπὶ πολὺ ἀφήσω τὰς ἀνομίας ὑμῶν» (Αὐτόθι στίχ. 7). Διὰ νὰ δείξῃ τὸ μέγεθος τῆς ἀφέσεως ἔφερε αὐτὸ τὸ παράδειγμα· καὶ δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς αὐτά, ἀλλὰ φέρει τὸν λόγον εἰς ἄλλην ζωηροτέραν εἰκόνα. Λέγει εἰς τὸν Ὠσηέ· «Τί σοι ποιήσω, Ἐφραΐμ; τί σοι ποιήσω Ἰούδα; Ὡς Ἀδάμα θήσομαί σε, καὶ ὡς Σεβοείμ.[1] Μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τῷ αὐτῷ, συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου» (11, 8). Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει, σημαίνει C οὔτε τὸν λόγον τὸν ἀπειλητικὸν ἠνέχθην. Καὶ ὁμιλεῖ ἀνθρωπίνως, ὄχι διὰ νὰ ὑποπτευθῇς κάτι ἀνθρώπινον, πρὸς Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ νὰ καταλάβῃς ἀπὸ τὴν ἐκφραστικωτάτην αὐτὴν λέξιν, θεο-

1. Ἀδάμα καὶ Σεβοεὶμ. Πόλεις εὑρισκόμεναι πλησίον τῶν Σοδόμων καὶ τῶν Γομόρρων, ἐν τῇ κοιλάδι Σιττίμ. Ἐν Δευτερ. 29, 22 ἐξιστορεῖται ἡ καταστροφὴ ἀμφοτέρων τῶν πόλεων.

πρεπῆ, γνησίαν καὶ ἀκατάλυτον τὴν ἀγάπην του. Ὅπως δηλ. ἕνας ποὺ ἀγαπᾷ κάποιον μὲ μανίαν, δὲν θέλει οὔτε μὲ λόγον νὰ λυπήσῃ τὸν ἀγαπημένον, ἔτσι καὶ αὐτὸς λέγει· Ἐπειδὴ τὸ εἶπα μόνον καὶ σᾶς ἐλύπησα μὲ τὸν λόγον, «Μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν ταὐτῷ». Διότι οὔτε ἀποφεύγει νὰ χρησιμοποιῇ τὰς βαρυτάτας αὐτὰς εἰκόνας, διὰ νὰ δείξῃ τὴν στοργήν, ὅτι προέρχεται ἀπὸ δυνατὴν ἀγάπην. Καὶ οὔτε στέκεται ἐδῶ, ἀλλὰ πάλιν προχωρεῖ **D** περαιτέρω, φέρει ἄλλο παράδειγμα ζωηρότερον καὶ λέγει· «Ὃν τρόπον εὐφρανθήσεται νυμφίος ἐπὶ νύμφῃ, οὕτως εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ σοὶ» (Ἠσαΐου 62, 5)· διότι εἰς τὴν ἀρχὴν πρὸ πάντων οἱ ἐρωτες εἶναι θερμότεροι, φλογεροὶ καὶ ἀκμαῖοι. Τοῦτο δὲ ἐλέχθη, ὄχι διὰ νὰ ὑποπτευθῇς κάτι ἀνθρώπινον (διότι δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω πάλιν τὰ ἴδια), ἀλλὰ διὰ νὰ ἰδῇς ἀπὸ αὐτὸ πόσον θερμή, γνησία, πόσον δυνατὴ καὶ φλογερὴ εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἔπειτα, ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι ὡς πατέρας ἀγαπᾷ, καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ πατέρας, ὡς μητέρα, καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ μητέρα, ὡς νυμφίος, καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ νυμφίος, **E** ὅτι τόση εἶναι ἡ ἀγάπη του, ὅση εἶναι ἡ ἀπόστασις τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τὴν γῆν, καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ τόσον, ὅτι ἀγαπᾷ τόσον πολύ, ὅσον ἀπέχει ἡ ἀνατολὴ ἀπὸ τὴν δύσιν, καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ τόσον, οὔτε εἰς αὐτὰς τὰς εἰκόνας δὲν σταματᾷ, ἀλλὰ προχωρεῖ καὶ περαιτέρω, διὰ νὰ φανερώσῃ παράδειγμα ἁπλούστερον. Ὅταν δηλ. ὁ Θεὸς συνεχώρησε τοὺς Νινευΐτας, ὁ Ἰωνᾶς μετὰ τὴν φυγήν του εὑρέθη εἰς ἄκραν ἀμηχανίαν, ἐπειδὴ δὲν ἐπραγματοποιήθησαν αἱ ἀπειλαί του, καὶ ἔπαθε κάποιο πάθος ἀνθρώπινον [476] **A** καὶ ἐμελαγχόλησε. Ὁ Θεὸς διέταξε τὸν ἥλιον νὰ ἀφήσῃ θερμοτέραν τὴν φλόγα του, ἔπειτα διέταξε τὴν γῆν νὰ κατασκευάσῃ εἰς αὐτὸν στέγην ἀπὸ φυτόν, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐπροστάτευσε τόσον πολὺ καὶ τὸν ἀνέπαυσε, ἐν συνεχείᾳ τὸν ἐλύπησε μὲ τὸ νὰ τοῦ καταστρέψῃ τὴν στέγην. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸν εἶδε νὰ πίπτῃ καὶ νὰ κτυπέται, ἄκουε τί τοῦ λέγει· «Σὺ μὲν ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κολοκύνθης, ὑπὲρ ἧς οὐκ ἐκακοπάθησας, οὐδὲ ἐξέθρεψας· ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευὴ τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ᾗ κατοικοῦσιν ἐν αὐτῇ πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνδρῶν, οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστερὰν» (Ἰωνᾶ 4, 10. 11); Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει· **B** Δὲν ἐξεκούρασε ἡ σκιὰ τοῦ φυτοῦ ἐσένα τόσον, ὅσον ηὐχαρίστησε ἐμένα ἡ σωτηρία τῶν Νινευϊτῶν· οὔτε ἐλύπησε ἐσένα τόσον ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ, ὅσον θὰ ἐλύπει ἐμένα ὁ ὄλεθρος τούτων. Τόσον δὲν ἤθελα τὴν καταστροφήν των. Βλέπεις πῶς καὶ ἐδῶ ὑπερβαίνει τὴν σύγκρισιν; Διότι δὲν εἶπε· «Σὺ μὲν ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κολοκύνθης» καὶ ἐσιώ-

πησεν, ἀλλὰ προσέθεσε· «Ἐφ' ἣ οὐκ ἐκακοπάθησας, οὐδὲ ἐξέθρεψας αὐτήν». Ἐπειδὴ δηλ. ἐκεῖνα πρὸ πάντων τὰ φυτὰ ἀγαποῦν οἱ γεωργοί, διὰ τὰ ὁποῖα ἐκοπίασαν πολύ, ἠθέλησε νὰ φανερώσῃ, ὅτι καὶ μὲ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀγάπης ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους, τοῦτο προσέθεσεν· Ἂν ἐσύ, λέγει, ἐπόνεσες τόσον τὸ ξένον ἔργον, **C** πολὺ περισσότερον πονῶ ἐγὼ τὸ ἰδικόν μου, τοῦ ὁποίου εἶμαι καὶ δημιουργός. Ἔπειτα μετριάζει κάπως τὴν κατ' αὐτῶν κατηγορίαν λέγων, ὅτι «Οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστεράν»· ἀποφαίνεται ἔτσι, ὅτι ἀπὸ ἀφέλειαν μᾶλλον παρὰ ἀπὸ κακίαν ἡμάρτησαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπέδειξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μετανοίας. Καὶ εἰς ἄλλους πάλιν ποὺ ἐθρήνουν σὰν νὰ ἐγκατελείφθησαν ἐπιτιμῶν λέγει αὐτοὺς τοὺς λόγους· «Ἐρωτήσατέ με περὶ τῶν υἱῶν μου, καὶ περὶ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μου ἐντείλασθέ μοι» (Ἠσαΐου 45, 11). Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει· Ποῖος ὑπενθυμίζει καὶ παρακινεῖ τὸν πατέρα νὰ προνοήσῃ διὰ τὸ τέκνον του ἢ τεχνίτην καὶ κατασκευαστὴν νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ καταστραφῇ τὸ ἔργον του; **D** Ἔπειτα ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὀφείλεσθε εἰς τὴν φύσιν καὶ εἰς τὴν τέχνην διὰ νὰ παραδεχθῆτε τὴν φροντίδα, ἡ ὁποία καταβάλλεται, ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς ἐμένα, νομίζετε ὅτι ἔχω ἀνάγκην παρακλήσεως, διὰ νὰ βοηθήσω τὰ τέκνα μου καὶ τὰ ἔργα μου; Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε, ὄχι διὰ νὰ μὴ τὸν παρακαλοῦν, ἀλλὰ διὰ νὰ γνωρίζουν ὅτι καὶ πρὶν νὰ τὸν παρακαλέσουν ὁ Θεὸς κάνει ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτόν, θέλει ὅμως καὶ νὰ τὸν παρακαλοῦν, ἐπειδὴ γνωρίζει, ὅτι αὐτοὶ ποὺ τὸν παρακαλοῦν ὠφελοῦνται πολὺ ἀπὸ αὐτό. Εἶδες πόσον σαφέστερον καὶ ἡλίου φαεινότερον λάμπει ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀπεριγράπτου προνοίας του μὲ τὰ παραδείγματα αὐτά; Παρατήρησε· Ἔφερε εἰς τὴν μέσην τὸν πατέρα, **E** τὴν μητέρα, τὸν νυμφίον, τὴν νύμφην, τὸ διάστημα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὴν ἀπόστασιν τῆς ἀνατολῆς ἀπὸ τὴν δύσιν, τὸν γεωργὸν καὶ τὸν κηπουρόν, τὸν οἰκοδόμον μελλόντων τεχνικῶν ἔργων, τὸν φλογερὸν ἐραστήν, ποὺ ταράσσεται μήπως ἀκόμη καὶ μὲ λόγον θίξῃ τὸ πρόσωπον ποὺ ἀγαπᾷ· καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ ἔδειξε, ὅτι ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ὅλα αὐτὰ τόσον πολὺ τὰ ὑπερβαίνει, ὅσο ἡ πονηρία τὴν τιμιότητα.

[477] **A** 7. Καὶ δι' ὅσους αἰσθάνονται εὐγνωμοσύνην, ὅπως ἀνέφερα, ἀρκοῦν καὶ αὐτά. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ παχυλοὶ καὶ δύστροποι, καὶ δύσπιστοι, καὶ σαρκικοί, ἐμπρὸς ἂς ἀποδείξωμεν τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὰ ἴδια του τὰ ἔργα, ὅσον μᾶς εἶναι δυνατὸν τοῦτο. Διότι ὁλόκληρον τὴν πρόνοιάν του ἢ μᾶλλον οὔτε ἕνα μικρὸν μέρος αὐτῆς εἶναι εὔκολον νὰ παραστήσῃ κανείς· τόσον ἄπειρος καὶ ἀπερίγρα-

πτος εἶναι, καὶ τόσον λάμπει μέσα ἀπὸ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα καὶ μέσα ἀπὸ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ὁρατὰ πρῶτον ἂς ἀρχίσωμεν τὴν ἀπόδειξιν. Διότι τὴν θαυμασίαν αὐτὴν καὶ παναρμόνιον κτίσιν, διὰ κανένα ἄλλον δὲν τὴν ἐδημιούργησε, παρὰ μόνον διὰ σέ. Τόσον καλήν, καὶ τόσον μεγάλην, καὶ μὲ τόσην ποικιλίαν καὶ πολυτέλειαν, καὶ αἰωνίαν, καὶ χρήσιμον, καὶ ὠφέλιμον ἀπὸ κάθε πλευράν, καὶ ἐπιτηδείαν **B** πρὸς διατροφὴν καὶ διατήρησιν τοῦ σώματος, καὶ πρὸς φιλοσοφίαν τῆς ψυχῆς, καὶ ἱκανὴν νὰ ὁδηγῇ εἰς θεογνωσίαν, τὴν κατεσκεύασε διὰ σέ. Διότι οὔτε οἱ ἄγγελοι τὴν εἶχον ἀνάγκην· καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν τοῦτο, ἀφοῦ καὶ πρὸ τῆς δημιουργίας αὐτῆς ὑπῆρχον ἐκεῖνοι; Ὅτι δὲ ἐκεῖνοι εἶναι πολὺ παλαιότεροι ἀπὸ αὐτήν, ἄκουε τί λέγει ὁ Θεὸς ὁμιλῶν εἰς τὸν Ἰώβ· «Ὅτε ἐγένετο ἄστρα, ἤνεσάν με πάντες ἄγγελοί μου, καὶ ὕμνησαν φωνῇ μεγάλῃ» (Ἰὼβ 38, 7)· δηλαδὴ ἔπραξαν τοῦτο, ἐπειδὴ ἐξεπλάγησαν διὰ τὸ πλῆθος, τὴν ὀμορφιάν, τὴν θέσιν, τὴν χρησιμότητα, τὴν ποικιλίαν, τὴν λαμπρότητα, τὴν ἁρμονίαν, δι' ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα διακρίνουν ἐκεῖνοι πιὸ καθαρὰ ἀπὸ μᾶς. Καὶ δὲν ἐκαλλώπισε τὴν κτίσιν μόνον μὲ ἀστέρας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, **C** παρέχων εἰς σὲ καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ κατὰ τὴν νύκτα μεγάλην εὐχαρίστησιν, ἀλλὰ καὶ μεγάλην ὠφέλειαν καὶ μὲ τὸν ἥλιον καὶ μὲ τὴν σελήνην.

Διότι τί εἶναι ὡραιότερον ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ποὺ ἄλλοτε μὲν καταλάμπεται ὁλόκληρος ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ἄλλοτε δὲ φωτίζει τὴν γῆν μὲ τὰ ἀπειροπληθῆ ἄστρα, ποὺ ὁμοιάζουν μὲ μάτια καὶ σπινθηρίζουν καὶ γίνονται ὁδηγοὶ εἰς τοὺς ναύτας καὶ εἰς τοὺς ὁδοιπόρους; Διότι ὅποιος διασχίζει τὸ πέλαγος καὶ κάθεται εἰς τὸ πηδάλιον καὶ παλεύει μὲ τὰ κύματα καὶ μὲ τὴν ἄτακτον ροὴν τῶν ὑδάτων, καὶ μὲ τὴν ὁρμὴν τῶν βιαίων ἀνέμων, καὶ μὲ τὸ σκότος τῆς ἀσελήνου νυκτός, **D** λαμβάνει θάρρος ἀπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ὁ ἀστὴρ ποὺ ὑπάρχει εἰς τὰ ὕψη, ὁδηγεῖ μὲ τόσην ἀκρίβειαν αὐτὸν ποὺ εὑρίσκεται εἰς τόσην ἀπόστασιν, ὡσὰν νὰ εὑρίσκετο πλησίον, καὶ τὸν προσορμίζει εἰς λιμένας, χωρὶς νὰ ἐκβάλῃ φωνήν, καὶ δεικνύει εἰς αὐτοὺς μὲ τὴν ὄψιν του τοὺς δρόμους, καὶ τοὺς καθιστᾷ ἱκανοὺς νὰ διασχίζουν τὴν θάλασσαν μὲ ἀσφάλειαν, φανερώνων εἰς αὐτοὺς τοὺς καιρούς, ἄλλοτε μὲν νὰ κρατοῦν τὸ πλοῖον ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἄλλοτε δὲ μὲ θάρρος εἰς τὸ πέλαγος νὰ ὁδηγοῦν καὶ νὰ μὴ ναυαγοῦν ἀπροόπτως ἐμπίπτοντες εἰς θυελλώδη λιμένα διὰ τὸ ἄδηλον τοῦ μέλλοντος. **E** Καὶ δὲν προσδιορίζουν τὰ ἄστρα μόνον τὰ μέτρα ὁλοκλήρων χρόνων καὶ και-

ρῶν ἀλλὰ καὶ κάθε ὥραν καὶ ἀλλαγὴν τῆς νυκτὸς τὴν παριστάνουν μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν καὶ πληροφοροῦν τοὺς παρατηρητάς, πότε παρῆλθεν τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῆς, πότε μένει τὸ μικρότερον καὶ ἀντιστρόφως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι χρήσιμον ὄχι μόνον εἰς τοὺς ναύτας ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ὁδοιπόρους, διὰ νὰ μὴ ἐπιχειροῦν τὴν ὁδοιπορίαν εἰς ἀκατάλληλον ὥραν τῆς νυκτός, οὔτε τὴν κατάλληλον ὥραν νὰ κάθωνται εἰς τὴν οἰκίαν. 478 **A** Τοῦτο ἐκτελοῦν μὲ ἀκρίβειαν μαζὶ μὲ τοὺς ἀστέρας καὶ αἱ περιφοραὶ τῆς σελήνης. Ὅπως δηλαδὴ ὁ ἥλιος κανονίζει τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἔτσι καὶ ἡ σελήνη κανονίζει τὰς ὥρας τῆς νυκτὸς καὶ χρησιμεύει εἰς εἰς πολλὰ ἄλλα, καὶ διὰ νὰ φυσᾷ ἀέρας ζωογόνος, καὶ διὰ νὰ παράγῃ δροσιὰν διὰ τὴν βλάστησιν τῶν σπόρων καὶ ἀπὸ φυσικοῦ της προσφέρει μεγάλην ὠφέλειαν εἰς τὴν ὑγείαν τῶν ἀνθρώπων καὶ εὑρίσκεται μεταξὺ τοῦ χοροῦ τῶν ἀστέρων καὶ τῆς λάμψεως τοῦ ἡλίου. Διότι ἀπὸ τὸν ἥλιον εἶναι πιὸ μικρὴ ἀπὸ τοὺς ἀστέρας ὅμως πολὺ μεγαλυτέρα. Δὲν εἶναι δὲ μικρὴ ἡ εὐχαρίστησις καὶ ἡ ὠφέλεια ποὺ αἰσθάνονται οἱ θεαταὶ ἀπὸ τὴν ποικιλίαν αὐτήν, καθὼς δὲν εἶναι μηδαμινὴ ἡ ὠφέλεια ποὺ παρέχουν οἱ καιροί, αἱ ἐποχαί, ἡ ἀπόστασις, τὸ μεγάλο μέγεθος καὶ τὸ μικρόν, ἡ διαφορὰ ἡ μεγίστη. **B** Διότι ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἴδῃ τὸν ἕνα ἀστέρα μικρότερον, τὸν ἄλλον μεγαλύτερον καὶ λαμπρότερον, καὶ μερικοὺς ἄλλους νὰ παρουσιάζωνται εἰς διαφόρους ἐποχάς. Διότι ἡ τόσον πλουσία, πολυμήχανος θεία σοφία φέρει παντοῦ μεγάλην ποικιλίαν, φανερώνει τὴν θαυματουργικήν της δύναμιν καὶ προνοεῖ διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν θεατῶν καὶ παρέχει πολλὴν καὶ ἄφθονον ὠφέλειαν καὶ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ καὶ τὴν ἡδονήν. Διότι τί εἶναι τερπνότερον ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ποὺ ἄλλοτε μὲν ἁπλώνεται ὡσὰν σινδὼν καθαρὰ καὶ διαφανὴς πάνω ἀπὸ τὴν κεφαλήν μας, ἄλλοτε δὲ στολίζεται σὰν λειμὼν ἀνθόσπαρτος καὶ δεικνύει τὸν στέφανόν του; **C** Διότι δὲν εἶναι τόσον εὐχάριστον νὰ ἴδῃ κανεὶς λειμῶνα τὴν ἡμέραν, ὅσον εἶναι εὐχάριστον καὶ τερπνὸν νὰ ἴδῃ τὸν οὐρανὸν τὴν νύκτα στεφανωμένον ἀπὸ παντοῦ μὲ τὰ ἄφθονα ἄνθη τῶν ἀστέρων, ἄνθη ποὺ δὲν μαραίνονται ποτέ, ἀλλὰ φανερώνουν πάντοτε ἀκέραιον τὸ κάλλος των. Καὶ τί γλυκύτερον ἀπὸ αὐτό, ὅταν ἐνῷ ἡ νύκτα ἔχει παρέλθει καὶ ἡ ἡλιακὴ ἀκτὶς δὲν ἔχει προβάλει ἀκόμη, καλλωπίζεται ἐρυθραινόμενος μὲ τὰ πρῶτα χρώματα τῆς ἀνατολῆς ὡσὰν κροκωτὸς πέπλος; Καὶ πιὸ θέαμα ὑπάρχει ὡραιότερον ἀπὸ τὸν ἥλιον ποὺ προβάλλει τὴν αὐγὴν καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν σκορπᾶ δυνατὴν τὴν λάμψιν εἰς ὅλην τὴν γῆν, καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν, εἰς κάθε ὄρος, εἰς κάθε και-

λάδα, εἰς κάθε βουνόν, **D** καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸν οὐρανόν, καὶ ἀφαιρεῖ τὸν πέπλον τῆς νυκτὸς ἀπὸ τὰ ὁρώμενα πράγματα, καὶ τὰ φανερώνει ὅλα γυμνὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας; Πῶς νὰ μὴ θαυμάσῃ κανεὶς τὰς περιφοράς[5] του, τὴν τάξιν του, τὴν ἀπαράλλακτον καὶ κανονικὴν λειτουργίαν του ἐπὶ τόσας περιόδους ἐτῶν, τὸ κάλλος του ποὺ πάντοτε εἶναι ἀκμαῖον, τὴν λάμψιν, τὴν φωτεινότητα, τὴν καθαρότητά του, ἡ ὁποία σχετίζεται μὲ τόσα σώματα καὶ δὲν μολύνεται καθόλου; Προσέτι τὴν ἀπερίγραπτον ἐπωφελῆ ἐπίδρασίν του εἰς τὰ σπέρματα, **E** εἰς τὰ φυτά, εἰς τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, τῶν τετραπόδων, τῶν ἰχθύων, τῶν ἀέρων, τῶν λίθων, τῶν βοτανῶν, τὴν ἐπωφελῆ ἐπίδρασίν του εἰς τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ εἰς ὅλα ἐν γένει τὰ ὁρατά; Διότι ὅλα των ἔχουν ἀνάγκην καὶ ἀπολαμβάνουν τὴν ὠφέλειάν του καὶ γίνονται καλύτερα μὲ αὐτήν, ὄχι μόνον τὰ σώματα καὶ τὰ φυτά, ἀλλὰ καὶ τὰ νερὰ καὶ αἱ λίμναι, καὶ αἱ πηγαί, καὶ οἱ ποταμοί, καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα ποὺ γίνεται πιὸ λεπτὴ καὶ καθαρὴ καὶ διαφανής. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ὁ ψαλμῳδὸς θέλων νὰ φανερώσῃ κάπως τὸ κάλλος του, τὸ πάντοτε λαμπρόν, τὴν ἀκμάζουσαν **479 A** ὡραιότητά του, τὸ ἄνθος του ποὺ δὲν μαραίνεται ποτέ, τὴν ὠφέλειαν, τὴν ὡραιότητα, τὴν ἀκατάπαυστον λειτουργίαν του, ἔλεγε κάπως ἔτσι· «Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ» (Ψαλμ. 19, 6), ἤτοι, εἰς τοὺς ἰδίους τοὺς οὐρανούς. Τοῦτο ὑπαινίσσεται, ὅταν λέγῃ «σκήνωμα» Θεοῦ. «Καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ» Ἔπειτα διὰ νὰ φανερώσῃ πόσον εὔκολα προσφέρει τὴν διακονίαν του προσέθεσε· «Ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ». Ἔπειτα διὰ νὰ δείξῃ τὴν διάρκειαν καὶ τὴν ἐπάρκειάν του δι' ὅλην τὴν οἰκουμένην προσέθεσε· «Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ» (Αὐτόθι, στίχ. 7). Μετὰ διὰ νὰ δείξῃ πόσον χρήσιμος καὶ ὠφέλιμος εἶναι εἰς ὅλους· «Καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀποκρυβήσεται τῆς θέρμης αὐτοῦ». **B** Εἶναι δυνατόν, ἂν δὲν ἀπέκαμες, νὰ μάθῃς καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὰ νέφη, ἀπὸ τὰς τέσσαρας ἐποχὰς τοῦ ἔτους, ἀπὸ τὰς καιρικὰς μεταβολάς, ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ τὰ διάφορα γένη ποὺ κρύπτει, ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τὰ τετράποδα ποὺ τὴν κατοικοῦν, ἀπὸ τὰ ἑρπετά, ἀπὸ τὰ πτηνὰ ποὺ πετοῦν εἰς τὸν ἀέρα, ἀπὸ τὰ ζῶα τῆς γῆς, ἀπὸ τὰ ἀμφί-

5. Τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ὁ ἥλιος στρέφεται πέριξ τῆς γῆς, συμφώνως πρὸς τὰς ἀστρονομικὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς δέχεται καὶ ὁ Χρυσόστομος. Πτολεμαϊκὴ ἀντίληψις ἰσχύουσα μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Κοπερνίκου καὶ τοῦ Γαλιλαίου.

βια τῶν λιμνῶν, τῶν πηγῶν καὶ τῶν ποταμῶν, ἀπὸ τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ τὴν ἔρημον γῆν, ἀπὸ τοὺς σπόρους ποὺ φυτρώνουν, ἀπὸ τὰ δένδρα, ἀπὸ τὰ βότανα, ἀπὸ τὰ φυτὰ ποὺ φυτρώνουν εἰς τὰς ἐρήμους, εἰς τὰς μὴ ἐρήμους, ἀπὸ τὰ φυτὰ ποὺ βλαστάνουν εἰς τὰς πεδιάδας, εἰς τὰ φαράγγια, εἰς τὰ ὄρη, εἰς τὰς κοιλάδας, ἀπὸ ὅσα μόνα των φυτρώνουν, ἀπὸ ὅσα γίνονται μὲ κόπον καὶ καλλιέργειαν, **C** ἀπὸ τὰ ζῶα τὰ ἥμερα, τὰ ἀνήμερα, τὰ ἄγρια, τὰ ὑποτακτικά, τὰ μικρά, τὰ μεγάλα, ἀπὸ ὅσα φαίνονται τὸν χειμῶνα, τὸ θέρος, τὸ φθινόπωρον πτηνὰ καὶ τετράποδα, καὶ ψάρια, καὶ φυτά, καὶ βότανα, ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν κατὰ τὴν νύκτα, τὴν ἡμέραν, ἀπὸ τὰς βροχάς, ἀπὸ τὸ μέτρον τοῦ κάθε χρόνου, ἀπὸ τὸν θάνατον, ἀπὸ τὴν ζωήν, ἀπὸ τὸν κόπον ποὺ ἔχομεν κληρονομήσει, ἀπὸ τὴν στενοχώριαν, ἀπὸ τὴν ἄνεσιν, ἀπὸ τὰς τροφὰς καὶ τὰ ποτὰ ποὺ μᾶς ἔχουν δοθῆ, ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα, ἀπὸ τὰς τέχνας, ἀπὸ τὰ ξύλα, ἀπὸ τοὺς λίθους, ἀπὸ τὰ ὄρη ποὺ ἔχουν μέταλλα, **D** ἀπὸ τὴν πλεομένην θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ἄπλευστον, ἀπὸ τὰς νήσους, ἀπὸ τοὺς δρόμους, ἀπὸ τὰς ἀκτάς, ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πελάγους, ἀπὸ τὸ βάθος τῶν ὑδάτων, ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν στοιχείων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ κόσμος πρὸς χάριν μας ἐδημιουργήθη, ἀπὸ τὴν διάταξιν τῶν καιρῶν, ἀπὸ τὴν διαφορὰν τοῦ μέτρου ἡμέρας καὶ νυκτός, ἀπὸ τὴν νόσον καὶ τὴν ὑγείαν, ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ σώματός μας, ἀπὸ τὴν κατασκευὴν τῆς ψυχῆς μας, ἀπὸ τὰς τέχνας καὶ τὴν σοφίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς δι' αὐτῶν ἔδωκεν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, **E** ἀπὸ τὴν χρησιμότητα τῶν ὑπηρετούντων ἡμᾶς ἀλόγων ζώων καὶ φυτῶν καὶ ἄλλων κτισμάτων, ἀπὸ τὰ πιὸ μικρὰ καὶ ἀπὸ τὰ πιὸ ἀσήμαντα ζῶα. Διότι τί εἶναι μικρότερον καὶ ἀσημότερον ἀπὸ τὴν μέλισσαν; Καὶ τί ταπεινότερον ἀπὸ τὰ μυρμήγκια καὶ τὰ τζιτζίκια; Ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὰ ἀφήνουν λαμπρὰν φωνὴν διὰ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀξιωθῆ πάσης χάριτος ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, παρατηρῶν τὴν κτίσιν καὶ ἰδὼν ὡρισμένα ἀπὸ αὐτήν, ἀνεφώνησε μὲ πολὺν θαυμασμὸν τὴν θαυμασίαν ἐκείνην φράσιν· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» (Ψαλμ. 103, 24).

Καὶ ὅλα αὐτά, ἄνθρωπε, ἔγιναν διὰ σέ. **480 A** Διότι καὶ οἱ ἄνεμοι ἔγιναν διὰ σὲ (πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου θὰ ἐπανέλθω), διὰ νὰ δροσίζουν τὰ κατάκοπα σώματα, διὰ νὰ καθαρίζουν τὸν μολυσμὸν ἐκ τοῦ βορβόρου, καὶ τὴν θολοῦρα ποὺ φέρει ὁ καπνὸς καὶ αἱ κάμινοι καὶ αἱ ἄλλαι ἀναθυμιάσεις, διὰ νὰ μετριάζουν τὴν θερμότητα τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, διὰ νὰ ἐλαφρύνουν τὸν καύσωνα, διὰ νὰ τρέφουν τὰ

σπαρτά, διὰ νὰ μεγαλώνουν τὰ φυτά, διὰ νὰ σὲ συνοδεύουν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ νὰ σὲ ὑπηρετοῦν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, εἰς μὲν τὴν θάλασσαν κατευθύνοντες τὰ πλοῖα ταχύτερον ἀπὸ βέλη, καθιστοῦν τὸ ταξείδιον ἔτσι ἐλαφρὸν καὶ ἄνετον, εἰς τὴν ξηρὰν πάλιν καθαρίζουν μαζί σου τὰ ἀλώνια, **B** καὶ διαχωρίζουν τὰ ἄχυρα ἀπὸ τὸν καρπόν, καὶ ἀνακουφίζουν τὴν ἐκ τῆς ἐργασίας ταλαιπωρίαν, διὰ νὰ σοῦ κάνουν τὴν ἀτμόσφαιραν ἐλαφρὰν καὶ εὐχάριστον, διὰ νὰ σὲ εὐχαριστοῦν καὶ μὲ ἄλλους τρόπους, καθὼς τὴν μίαν μὲν φορὰν σφυρίζουν γλυκὰ καὶ ἥσυχα, τὴν ἄλλην δὲ φυσοῦν ἤρεμα εἰς τὰ φυτὰ καὶ σείουν τὰ φυλλώματα τῶν δένδρων, διὰ νὰ σοῦ παράσχουν τὸν ὕπνον καὶ κατὰ τὸ θέρος καὶ κατὰ τὴν ἄνοιξιν πιὸ εὐχάριστον καὶ ἀπὸ τὸ μέλι πιὸ γλυκόν, διὰ νὰ κάμουν εἰς τὰ πλάτη τῆς θαλάσσης καὶ εἰς τὰ ποτάμια νερά, ὅ,τι κάμνουν εἰς τὰ δένδρα, ποὺ ἀνακινοῦν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν καὶ σοῦ προσφέρουν πολλὴν ἀπόλαυσιν ἀπὸ τὸ θέαμα αὐτὸ καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν αὐτὴν καὶ ὠφέλειαν πολὺ μεγάλην. Διότι αὐτοὶ καὶ εἰς τὰ ὕδατα καὶ κατ' ἄλλον τρόπον εἶναι χρήσιμοι, μὲ τὸ νὰ μὴ τὰ ἀφήνουν νὰ σαπίζουν ἀπὸ τὴν διαρκῆ στασιμότητα, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ τὰ κινοῦν πάντοτε καὶ νὰ τὰ δροσίζουν τὰ καθιστοῦν φρέσκα καὶ ἀκμαῖα, καὶ τὰ καθιστοῦν πιὸ κατάλληλα διὰ νὰ συντηρηθοῦν τὰ ζῶα ποὺ κολυμποῦν μέσα εἰς αὐτά.

Ἂν δὲ θέλῃς νὰ περιεργασθῇς ἀκόμη καὶ τὴν νύκτα, θὰ ἴδῃς καὶ ἐκεῖ μεγάλην τὴν πρόνοιαν τοῦ Δημιουργοῦ. Διότι σοῦ ἀναπαύει τὸ κουρασμένον σῶμα, καὶ τὰ μέλη σου τὰ καταπονημένα ἀπὸ τοὺς καθημερινοὺς κόπους τὰ ἀνακουφίζει καὶ τὰ χαλαρώνει, τὰ ἀνανεώνει, καὶ τὰ καθιστᾶ πάλιν ἱκανὰ καὶ ἀκμαῖα πρὸς ἐργασίαν. Ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ σὲ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰς **D** καθημερινὰς λύπας καὶ σὲ ἐλευθερώνει ἀπὸ ἀκαίρους φροντίδας· πολλὰς φορὰς δὲ καταπαύει καὶ τὸν πυρετὸν τοῦ ἀσθενοῦς, δίδει τὸν ὕπνον ὡς ἀντιφάρμακον καὶ ὁδηγεῖ τὴν ἀνίσχυρον τέχνην τῶν ἰατρῶν εἰς γαλήνιον λιμένα, καὶ ἀπαλλάσσει ἀπὸ πολλοὺς κόπους. Καὶ εἶναι τόση πολλὴ ἡ χρησιμότητά της, τόσο μεγάλη ἡ ὠφέλεια, ὥστε ὅσοι ἐστερήθησαν τὸν ὕπνον κατ' αὐτήν, νὰ χάνουν πολλὰς φορὰς καὶ τὴν ἡμέραν. Διότι ἂν κανεὶς ἀφαιρέσῃ (διὰ τοῦ λόγου) τὴν ἡσυχίαν τῆς νυκτὸς καὶ τὴν ἄνεσιν καὶ τὴν ἀνάπαυλαν, διὰ τῆς ὁποίας ὅλα ἀναπαύονται, καὶ ὁ κουρασμένος νοῦς, καὶ τὸ ταλαιπωρημένον σῶμα ποὺ ἀρχίζουν κάθε ἡμέραν τὴν ἐργασίαν μὲ ἀκμαίας δυνάμεις, θὰ ἴδῃ τὸ πλάσμα αὐτὸ **E** νὰ περιέρχεται εἰς ἀχρηστίαν. Ἂν δὲ προσθέσῃ κανεὶς τὰς νύκτας εἰς τὰς ἡμέρας του, καὶ εὑρίσκεται ἐν ἐγρη-

γόρσει καὶ ἐργάζεται, ἢ καὶ τεμπελιάζει, καὶ κάμει τοῦτο ἐπὶ πολὺν καιρόν, θὰ ἀποθάνῃ σύντομα, ἢ ἂν δὲν πάθῃ τοῦτο, θὰ παραδοθῇ ὁπωσδήποτε εἰς ἀσθένειαν μακράν, καὶ κανένα ὄφελος ἀπὸ τὴν ἡμέραν δὲν θὰ ἔχῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν του, ἐπειδὴ τὸν ἐγκατέλειψεν ἡ δύναμίς του.

Ἂν δὲ ἐπεκτείνωμεν τὸν λόγον καὶ εἰς τὸ ἀμέτρητον πλῆθος τῶν ἰχθύων, ποὺ ζοῦν εἰς τὰς λίμνας, εἰς τὰς πηγάς, εἰς τοὺς ποταμούς, εἰς τὴν πλεομένην, εἰς τὴν ἄπλευστον θάλασσαν, ἢ ἂν παρατηρήσωμεν τὰ ἀναρίθμητα εἴδη τῶν πτηνῶν, αὐτῶν ποὺ ζοῦν εἰς τὸν ἀέρα, εἰς τὴν γῆν, αὐτῶν ποὺ ζοῦν εἰς τὰ ὕδατα καὶ συγχρόνως εἰς τὴν γῆν **401 A** (διότι ὑπάρχουν πολλὰ ἀμφίβια μεταξὺ αὐτῶν), τὰ ἄγρια, τὰ ἥμερα, τὰ ἄγρια ποὺ ἡμερώνονται, τὰ ἄγρια ποὺ παραμένουν διὰ παντὸς ἄγρια, τὰ τρωγόμενα, τὰ μὴ τρωγόμενα, καὶ ἂν περιεργασθῶμεν ἑκάστου καὶ τὸ κάλλος, καὶ τὸ πτέρωμα, καὶ τὴν μελῳδικὴν φωνήν, ἀκόμη καὶ τὰς διαφορὰς ἀνάμεσά των ἂν μάθωμεν καλὰ καὶ εἰς τὸ ᾆσμα, καὶ εἰς τὴν τροφήν, καὶ εἰς τὸ τρόπον τῆς ζωῆς των, καὶ τὰς διαμονάς, καὶ τὰς συνηθείας, καὶ τὰς ὠφελείας, καὶ τὰς ὑπηρεσίας ποὺ μᾶς παρέχουν, ὅλας ἂν τὰς διηγηθοῦμε, ὅπως καὶ τὸ πόσον μεγάλα καὶ πόσον μικρὰ εἶναι, καὶ τὸ πῶς γεννῶνται, καὶ τὸ πῶς ἀνατρέφονται, καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἀπερίγραπτον ποικιλίαν ποὺ παρουσιάζουν, καὶ ἂν κάνωμεν τὸ ἴδιο καὶ διὰ τοὺς ἰχθῦς, **B** καὶ ἀπὸ αὐτοὺς πᾶμε εἰς τὰ φυτά, ποὺ φύονται εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς καὶ ἰδοῦμε τὸν καρπὸν ἑκάστου καὶ τὴν χρησιμότητα, καὶ τὴν εὐωδίαν, καὶ τὴν μορφήν, καὶ τὴν θέσιν, καὶ τὰ φύλλα, καὶ τὸ χρῶμα, καὶ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μέγεθος, καὶ τὴν μικρότητα, καὶ τὴν ὠφέλειαν, καὶ τοὺς τρόπους τῆς ἐργασίας, καὶ τὰς διαφορὰς ποὺ ἔχουν οἱ φλοιοί, οἱ κορμοὶ καὶ οἱ κλάδοι, καὶ τοὺς λειμῶνας, καὶ τοὺς κήπους, ἔπειτα, ἂν μεταβοῦμε εἰς τὰ διάφορα ἀρώματα, καὶ περιεργασθοῦμε τοὺς διαφόρους τύπους αὐτῶν, καὶ τοὺς τρόπους τῆς εὑρέσεως, καὶ τῆς καλλιεργείας, καὶ ὅτι συντελοῦν εἰς τὴν θεραπείαν μας, καὶ ὕστερα πάλιν ἀπὸ αὐτά, ἂν πᾶμε νὰ δοῦμε τὰ ὄρη ποὺ ἔχουν μέταλλα, ποὺ εἶναι πολλὰ καὶ ἐκεῖνα, καὶ ἂν ἐρευνήσουμε ὅσα ἄλλα, πολὺ περισσότερα, ὑπάρχουν εἰς τὴν κτίσιν, **C** τότε ποῖος λόγος ἢ ποῖος καιρὸς θὰ μᾶς εἶναι ἀρκετὸς διὰ νὰ καταλάβουμε σωστὰ ὅλα αὐτά; Καὶ ὅλα αὐτά, ἄνθρωπε, ἔγιναν διὰ σέ· καὶ αἱ τέχναι διὰ σέ, καὶ τὰ ἐπαγγέλματα, καὶ αἱ πόλεις, καὶ αἱ κωμοπόλεις, καὶ ὁ ὕπνος, καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἡ ζωή, καὶ ἡ βλάστησις, καὶ ἔργα τῆς φύσεως τόσα πολλά, καὶ τέτοιος τώρα ὁ κόσμος διὰ σέ. καὶ πάλιν καλλίτερος θὰ γίνῃ διὰ σέ. Διότι ὅτι θὰ εἶναι καλλίτερος, καὶ τοῦτο διὰ σέ, ἀκου-

σε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς»· ἤτοι, ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι φθαρτή. Καὶ πῶς θὰ ἀπολαύσῃ τὴν τόσην τιμὴν διὰ σέ, ἐφανέρωσε τοῦτο προσθέτων· «Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ». D Ἂν δὲ δὲν ἔκανα μακρὸν καὶ ὑπέρμετρον τὸν λόγον, πολλὰ θὰ ἐστοχαζόμουν καὶ διὰ τὸν θάνατον, καὶ δι' αὐτοῦ μάλιστα θὰ ἐφανέρωνα τὴν σοφίαν καὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, καὶ θὰ ἔλεγα πολλὰ διὰ τὴν φθοράν, διὰ τὴν σῆψιν, διὰ τὰ σκουλήκια, διὰ τὴν στάκτην, δι' αὐτὰ ποὺ θρηνοῦν οἱ πολλοὶ καὶ ὀδύρονται, ὅτι εἰς στάκτην, εἰς σκόνην, εἰς σκουλήκια θὰ διαλυθοῦν τὰ σώματά μας, καὶ θὰ ἐδείκνυα καὶ ἔτσι τὴν ἄρρητον πρόνοιαν καὶ στοργικὴν φροντίδα τοῦ Θεοῦ. Διότι μὲ τὴν ἰδίαν πρόνοιαν, μὲ τὴν ἰδίαν ἀγαθότητα, μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς ἔπλασε χωρὶς νὰ ὑπάρχωμεν πρίν, E μὲ τὴν ἰδίαν μᾶς διέταξε καὶ νὰ ἀποθνήσκωμεν, καὶ τέτοιο τέλος νὰ ἔχωμεν. Καθόσον ἂν καὶ τὰ γινόμενα διαφέρουν, προέρχονται ὅμως ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἀγαθότητα· διότι καὶ ὅποιος ἀπέρχεται τίποτε ἐκ τούτου δὲν ζημιώνεται, καὶ ὅποιος ζῇ μέγιστον κέρδος θὰ ἔχῃ ἐκ τούτου, λαμβάνων ἀπὸ τὸ ξένον σῶμα τὴν ἰδικήν του ὠφέλειαν. Διότι ὅταν ἴδῃ αὐτὸν ποὺ χθὲς καὶ πιὸ πρὶν ἐβάδιζε μαζί του, νὰ διαλύεται τώρα εἰς σκουλήκια, καὶ εἰς σαπίλαν, καὶ εἰς στάκτην, καὶ εἰς σκόνην, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχῃ τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ διαβόλου, τὸν πιάνει τρόμος, μαζεύεται, ταπεινώνεται, 482 A διδάσκεται νὰ φιλοσοφῇ καὶ ἐγκαθιστᾶ εἰς τὴν διάνοιάν του τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν, τὴν ταπεινοφροσύνην. Ἔτσι λοιπὸν οὔτε αὐτὸς ποὺ ἀπῆλθε ἐζημιώθη τίποτε· διότι θὰ ἀναλάβῃ πάλιν αὐτὸ τὸ σῶμα ἀθάνατον καὶ ἄφθαρτον· καὶ αὐτὸς ποὺ ἀγωνίζεται ἀκόμη, θὰ κερδίσῃ πάρα πολύ, ἀπὸ αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ ὁ ἄλλος δὲν ἔχασε τίποτα. Ὁ θάνατος ἐδόθη εἰς τὸν βίον μας ὅσα ὡς τιμαῖος διδάσκαλος φιλοσοφίας, μᾶς παιδαγωγεῖ τὴν σκέψιν, μᾶς χαλιναγωγεῖ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, μᾶς ἡμερεύει τὰ κύματα, καὶ φέρει τὴν γαλήνην. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔμαθες καὶ ἀπὸ ὅσα εἴπαμε, καὶ ἀπὸ ἄλλα περισσότερα, τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ ποὺ λάμπει καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ φῶς πιὸ φανερά, B οὔτε νὰ περιεργάζεσαι τὰ περιττά, οὔτε νὰ ἐπιδιώκῃς τὰ ἀνέφικτα, ἐπιζητῶν νὰ μάθῃς τὰς αἰτίας ὅλων. Διότι καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξίν μας ἀπὸ ἀγαθότητα μᾶς τὴν παρεχώρησε, μὴ ἔχων ἀνάγκην τῆς πρὸς αὐτὸν ὑπηρεσίας μας. Καὶ πρέπει νὰ θαυμάζωμεν αὐτόν, καὶ νὰ τὸν προσκυνοῦμεν, ὄχι διὰ τὸ ὅτι μόνον μᾶς ἐδημιούργησε, οὔτε διὰ τὸ ὅτι μᾶς ἐχάρισε ψυχὴν ἀσώματον καὶ λογικήν, οὔτε διὰ τὸ ὅτι μᾶς ἔκαμε ἀνωτέρους ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, οὔτε διὰ τὸ ὅτι ἔβαλε εἰς τὰ χέρια μας τὴν κυριαρχίαν

τῆς φύσεως καὶ μᾶς ἀνέθεσε τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι μᾶς παρεχώρησεν ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ μᾶς ἔχῃ καθόλου ἀνάγκην. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστον τῆς ἀγαθότητός του εἶναι τοῦτο, τὸ ὅτι μᾶς ἔπλασε ἂν καὶ δὲν ἐχρειάζετο εἰς οὐδὲν τὴν βοήθειάν μας. C Διότι καὶ πρὶν νὰ δημιουργηθοῦμε ἐμεῖς, καὶ οἱ ἄγγελοι, καὶ αἱ οὐράνιαι δυνάμεις, ὑπῆρχε ἐκεῖνος καὶ εἶχε τὴν ἰδικήν του δόξαν καὶ μακαριότητα, καὶ μόνον ἀπὸ φιλανθρωπίαν μᾶς ἔπλασε, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκαμε δι' ἡμᾶς, καὶ ἀκόμη πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτά.

8. Διὰ τοῦτο καὶ νόμον ἔγραψε καὶ μᾶς τὸν ἔδωσε, καὶ προφήτας ἀπέστειλε, καὶ θαύματα ἐπετέλεσε, καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἔθεσε μέσα του τὸν ἔμφυτον νόμον ὡσὰν διδάσκαλόν του καὶ τὸν ἔβαλε ἐπάνω εἰς τοὺς λογισμούς μας, ὅπως τὸν κυβερνήτην εἰς τὸ πλοῖον καὶ τὸν ἡνίοχον εἰς τὸν ἵππον. D Ἔτσι λοιπὸν τὸν ἔμαθε καὶ ὁ Ἄβελ, χωρὶς οὔτε γράμματα νὰ ὑπάρχουν, οὔτε προφῆται, οὔτε ἀπόστολοι, χωρὶς νὰ τὸ ὁρίζῃ κάποιος γραπτὸς νόμος, ἀλλὰ εἶχε μέσα του τὸν ἔμφυτον νόμον. Ἔτσι καὶ ὁ Κάϊν· διότι καὶ ἐκεῖνος τὸν ἐγνώρισε. Καὶ οἱ δύο τὸν ἔμαθον καὶ τὴν κυριαρχίαν του ἐγνώριζαν, ἀλλὰ δὲν ἐβάδισαν καὶ οἱ δύο τὴν αὐτὴν ὁδόν· ὁ μὲν ἕνας ἐβάδισε τὴν ὁδὸν τῆς κακίας, ὁ δὲ ἄλλος τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Καὶ ὅμως οὔτε διὰ τοῦτο τὸν ἐγκατέλειψε ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸν ἐσήκωσε ὄρθιον ὅταν ἔπεσε καὶ ἐνικήθη καὶ τὸν ἠξίωσε τῆς ἐπιμελείας του, πρῶτον μὲ τὴν σύστασιν καὶ τὴν συμβουλήν, κατόπιν δὲ μὲ τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον νουθετῶν, παιδεύων, διδάσκων. E Καὶ ὅταν πολλοὶ ἄνθρωποι ἐπρόδωσαν ἕνα τόσο μεγάλο δῶρον, ἐννοῶ τὴν ὠφέλειαν ἐκ τῆς φυσικῆς διδασκαλίας, οὔτε τότε τοὺς ἐγκατέλειψε, οὔτε τοὺς παρέδωκε εἰς τὴν καταστροφήν, ἀλλ' ἐξηκολούθησε νὰ τοὺς διδάσκῃ, νὰ τοὺς νουθετῇ μὲ ἔργα, μὲ εὐεργεσίας, μὲ τιμωρίας, μὲ τὴν ἰδίαν τὴν κτίσιν ποὺ κάθε ἡμέραν εἰργάζετο καὶ ἐξετέλει τὴν συνηθισμένην ὑπηρεσίαν της, μὲ τὰ παράδοξα καὶ ἀσυνήθη σημεῖα, μὲ τοὺς δικαίους ἄρχοντας. Διότι καὶ ἄνδρας θαυμαστοὺς καὶ γεμάτους ἀπὸ πίστιν τοὺς ἔφερε ἀπὸ τόπον εἰς τόπον. Καὶ τὸν Ἀβραὰμ ἄλλοτε μὲν εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸν ἠνάγκασε 483 A νὰ πηγαίνῃ, καὶ τὸν Ἰακὼβ εἰς τὴν Συρίαν. Τὸν Μωϋσέα εἰς τὴν Αἴγυπτον, τοὺς τρεῖς παῖδας εἰς τὴν Βαβυλῶνα, καὶ τὸν Δανιήλ, καὶ τὸν Ἰεζεκιήλ, τὸν δὲ Ἰερεμίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἔπειτα καὶ νόμον ἔδωκε, καὶ προφήτας ἀπέστειλε, καὶ τοὺς ἐτιμώρησε, καὶ τοὺς ἠνέχθη, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν τοὺς παρέδωκε, καὶ τοὺς ἠλευθέρωσε, καὶ δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μέχρι τὸ τέλος νὰ κάνῃ τὰ

πάντα καὶ νὰ φροντίζῃ διὰ τὸ γένος, τὸ ἰδικόν μας. Διότι δὲν ἠρκέσθη εἰς μόνην τὴν ἐκ τῆς δημιουργίας διδασκαλίαν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πρὸς θεογνωσίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοί, ἀπὸ τὴν ἀγνωμοσύνην των, καμμίαν ὠφέλειαν ἐξ αὐτῆς δὲν ἐκέρδισαν ἐχάραξε καὶ ἄλλους δρόμους διδασκαλίας, **B** καὶ εἰς τὸ τέλος ἔκαμε τὴν σπουδαιοτέραν εὐεργεσίαν καὶ ἔστειλε τὸν Υἱόν του, τὸν Υἱὸν τὸν γνήσιον, τὸν μονογενῆ· καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶχε τὴν αὐτὴν φύσιν μὲ τὸν Θεὸν γίνεται ὅμοιός μου, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς βαδίζων, μὲ τοὺς ἀνθρώπους συνανεστρέφετο, καὶ ἔτρωγε, καὶ ἔπινε, καὶ περιήρχετο τὴν γῆν διὰ νὰ φρονηματίζῃ, νὰ διδάσκῃ, νὰ νουθετῇ, νὰ θαυματουργῇ, μὲ ὅσα ἐπροφήτευε, μὲ ὅσα συνεβούλευε, μὲ ὅσα ἔπασχε, μὲ ὅσα ὑπέμεινε, μὲ ὅσα ὑπέσχετο, μὲ ὅσα ἔδιδε. Διότι ὅσα μὲν ἀφοροῦν εἰς τὰ παρόντα τὰ ἔδωσε ἤδη, ὅσα δὲ ἀφοροῦν εἰς τὰ μέλλοντα τὰ ἐφύλαξε· καὶ ἐφανέρωσε ὅτι θὰ τὰ δώσῃ καὶ αὐτὰ μὲ τὰ θαύματα ποὺ ἔκανε, ὅταν εὑρίσκετο εἰς τὴν γῆν **C** καὶ μὲ ὅσα ἐπροφήτευσε ὅτι θὰ γίνουν μετὰ καὶ ἔγιναν ὅλα. «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;» (Ψαλμ. 105, 2). Ποῖος δὲν θὰ θαυμάσῃ, ποῖος δὲν θὰ φρίξῃ διὰ τὴν ἀπερίγραπτον πρόνοιάν του, σκεπτόμενος πῶς χάριν τῶν ἀχαρίστων δούλων του παρέδωκε εἰς θάνατον τὸν μονογενῆ Υἱόν του, εἰς θάνατον κατηραμένον, ἐπονείδιστον καὶ ἐπιβαλλόμενον εἰς τοὺς ἐσχάτους ἐγκληματίας, εἰς θάνατον τῶν καταδίκων; Διότι καὶ ἀνεσκολοπίζετο ἐπάνω εἰς ὑψηλὸν σταυρόν, καὶ ἐνεπτύετο, καὶ ἐρραπίζετο, καὶ ἐκολαφίζετο, καὶ ἐχλευάζετο, καὶ εἰς τόπον κατὰ χάριν δοθέντα ἐθάπτετο, καὶ σφραγῖδες ἐπὶ τοῦ μνήματός του ἐτοποθετοῦντο. **D** Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ὑπέμεινε διὰ σέ, καὶ ἀπὸ τὴν πρόνοιάν του διὰ σέ, διὰ νὰ ἐκλείψῃ ἡ τυραννία τῆς ἁμαρτίας, διὰ νὰ κρημνισθῇ τὸ προπύργιον τοῦ διαβόλου, διὰ νὰ κοποῦν τοῦ θανάτου τὰ νεῦρα, διὰ νὰ μᾶς ἀνοιγοῦν αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ, διὰ νὰ ἀφανισθῇ ἡ κατάρα, διὰ νὰ ἀρθῇ ἡ προτέρα καταδίκη, διὰ νὰ μάθῃς ὑπομονήν, διὰ νὰ διδαχθῇς καρτερίαν, διὰ νὰ μὴ σὲ λυπῇ κανένα ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ παρόντος βίου, οὔτε θάνατος, οὔτε προσβολαί, οὔτε χλευασμοί, οὔτε ἐμπαιγμοί, οὔτε συμφοραί, οὔτε ἐχθρικοὶ καταπρεγμοί, οὔτε κατηγορίαι, οὔτε ἐπιθέσεις, οὔτε συκοφαντίαι, οὔτε φῆμαι κακαί, οὔτε κανὲν ἄλλο τοιοῦτον. Διότι καὶ ἐκεῖνος τὰ ἐδοκίμασε ὅλα, καὶ ἔγινε ὅμοιός σου **E** μὲ ὅλα αὐτά, καὶ ὅλα τὰ ἐνίκησε κατὰ κράτος παιδαγωγῶν καὶ διδάσκων ἐσὲ νὰ μὴ φοβῆσαι τίποτε ἀπὸ αὐτά. Καὶ δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς αὐτά, ἀλλὰ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ μᾶς ἐχάρισε τὴν ἄφατον χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἀποστόλους ἀπέστειλε διὰ νὰ διακονήσουν πρὸς τοῦτο. Καὶ ἂν καὶ ἔβλεπε ὅτι αὐτοὶ οἱ κήρυκες τῆς ζωῆς ἔπασχον ἀναρίθμητα κακά, ὅτι ἐμαστιγώνοντο, ὑβρίζοντο, κατεποντίζοντο, ἐβασανίζοντο ἀπὸ πεῖναν καὶ δίψαν, ὅτι ἐπνίγοντο κάθε ἡμέραν, ὅτι ἔζων μὲ τὸν καθημερινὸν θάνατον, **484 A** τὰ ἠνείχοντο αὐτὰ διὰ σέ, καὶ διὰ τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ σέ.

Διὰ σέ, ἄνθρωπε, καὶ οὐράνιον βασιλείαν ἐτοίμασε, διὰ σὲ τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀπόρρητα, τὴν ἀποκατάστασίν σου εἰς τοὺς οὐρανούς, τοὺς ἐκεῖ διαφόρους καὶ ποικίλους ἐκείνους τόπους, τὴν μακαριότητα ἐκείνην, ποὺ ποτὲ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἑρμηνευθῇ μὲ λόγια. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔχεις τόσα παραδείγματα τῆς προνοίας αὐτοῦ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, εἰς αὐτὴν τὴν ζωήν, εἰς τὴν ἄλλην ζωήν, αὐτὰ ποὺ θὰ γίνουν, αὐτὰ ποὺ ἔγιναν, ὅσα γίνονται κάθε ἡμέραν, τὰ παλαιά, τὰ μεσαῖα, τὰ τελευταῖα, τὰ διαρκῶς γινόμενα, τὰ σχετικὰ μὲ τὸ σῶμα, **B** τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ψυχήν, καὶ ἀφοῦ βλέπεις πολυπληθεῖς ἀποδείξεις ἀπὸ παντοῦ φερομένας, ποὺ διαλαλοῦν τὴν πρόνοιάν του, ἀμφιβάλλεις ἀκόμη; Τώρα ὅμως δὲν ἀμφιβάλλεις καὶ πιστεύεις, ὅτι προνοεῖ, καὶ εἶσαι πεπεισμένος περὶ τούτου. Λοιπὸν μὴ περιεργάζεσαι πλέον τίποτε, γνώριζε καλά, ὅτι ἔχεις Θεὸν πιὸ στοργικὸν ἀπὸ πατέρα, πιὸ προνοητικὸν ἀπὸ μητέρα, ποὺ σ' ἀγαπᾷ πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅσον ἀγαπᾷ ὁ νυμφίος καὶ ἡ νύμφη, ποὺ θεωρεῖ ἀνάπαυσίν του τὴν ἰδικήν σου σωτηρίαν, καὶ χαίρεται πιὸ πολὺ δι' αὐτὴν ἀπὸ ὅσον ἐσὺ ὅταν ἀπαλλαγῇς ἀπὸ κινδύνους καὶ θανάτους (ὅπως τὸ ἀπέδειξα **C** μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰωνᾶ), καὶ φανερώνει κάθε εἶδος ἀγάπης, αὐτὴν ποὺ ἔχει ὁ πατέρας πρὸς τὰ παιδιά του ἢ ἡ μητέρα πρὸς τὰ τέκνα, ὁ ἀμπελουργὸς πρὸς τὰ φυτά, ὁ οἰκοδόμος πρὸς τὴν τέχνην του, ὁ νυμφίος πρὸς τὴν νύμφην, ὁ νέος πρὸς τὴν νέαν, καὶ θέλει νὰ ἀπομακρυνθοῦν τὰ κακὰ ἀπὸ σένα, ὅσον ἀπέχει ἡ ἀνατολὴ ἀπὸ τὴν δύσιν, ὅσον ὑψηλότερος εἶναι ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆν (διότι καὶ αὐτὸ τὸ ἀπέδειξα), καὶ μάλιστα ὄχι μόνον ἴσον, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερον. Ὅπως ἀπέδειξα, ὅταν ἔκανα λόγον περὶ αὐτῶν, καὶ σᾶς συνεβούλευσα νὰ μὴ στεκώμεθα εἰς τὰ παραδείγματα, **D** ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ ὑπερβαίνωμεν μὲ τοὺς λογισμούς μας. Διότι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνερμήνευτος, καὶ ἀκατάληπτος ἡ στοργή του, ἀπερίγραπτος ἡ ἀγαθότης του καὶ ἀνεξερεύνητος ἡ φιλανθρωπία του.

Λοιπὸν ἀφοῦ τὰ γνωρίζεις ὅλα αὐτά, καὶ ὅσα εἶπε, καὶ ὅσα ἔκανε, καὶ ὅσα θὰ κάνῃ, μὴ περιεργάζεσαι τίποτε, μὴ πολυεξετάζῃς, μὴ λέγῃς, διατί αὐτό; Πρὸς τί τοῦτο. Διότι πῶς δὲν εἶναι μανία καὶ ἐσχάτη καὶ ὑπερβολικὴ ἀνοησία καὶ

παραφροσύνη, τὴν μὲν ἐνέργειαν τοῦ ἰατροῦ ποὺ κόπτει, καυτηριάζει, δίδει πικρὰ φάρμακα, ἔστω καὶ ἂν εἶναι δοῦλος, νὰ μὴ ἐξετάζῃ ὁ κύριός του, ἀλλὰ νὰ κατάκειται σιωπηλῶς καὶ νὰ ὑπομένῃ ταῦτο, E καὶ νὰ τοῦ ὀφείλῃ χάριν διὰ τὸ καῦσιμον, καὶ διὰ τὴν τομήν, καὶ διὰ τὰ φάρμακα, καὶ ἂς μὴ γνωρίζῃ τί θὰ γίνῃ μετὰ (διότι πολλοὶ ἰατροὶ μὲ αὐτὰ ποὺ ἔκαναν ἐφόνευσαν πολλούς), καὶ μὲ μεγάλην ὑποταγὴν νὰ ὑποχωρῇ εἰς αὐτὸν ποὺ ἐνεργεῖ αὐτά. Τὴν ἰδίαν ἐμπιστοσύνην νὰ δεικνύωμεν καὶ εἰς τὸν ναύτην, καὶ εἰς τὸν οἰκοδόμον, καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους ἐπαγγελματίας. Νὰ θεωροῦμε δηλαδὴ καταγέλαστον τὸ νὰ ἀπαιτῇ ὁ ἀμαθὴς καὶ ἄπειρος ἀπὸ τὸν τεχνίτην νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ τὰ πάντα, καὶ ἐν τούτοις ἡμεῖς νὰ περιεργαζώμεθα τὴν ἄφατον ἐκείνην σοφίαν, τὴν ἀνέκφραστον, τὴν ἄρρητον, τὴν ἀκατάληπτον καὶ νὰ ζητοῦμε διατί ἔγινε αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο, καὶ τοῦτο, ἐνῷ γνωρίζομεν καλῶς, 485 A ὅτι ἡ σοφία αὐτὴ εἶναι ἀλάνθαστος, ὅτι ἡ ἀγαθότης του εἶναι μεγάλη, ὅτι ἡ πρόνοιά του εἶναι ἄρρητος, ὅτι ὅλο ὅσα μᾶς κάνει ἔχουν σκοπὸν τὴν ὠφέλειάν μας. Ἀρκεῖ νὰ μὴ θελήσωμεν ἡμεῖς τὸ κακόν μας. Διότι ὁ Θεὸς δὲν θέλει νὰ χάσῃ κανένα, ἀλλὰ νὰ σώσῃ. Πῶς δὲν εἶναι ἡ χειροτέρα τρέλλα, ἐκεῖνον, ποὺ ὅλους νὰ σώσῃ καὶ θέλει καὶ ἠμπορεῖ, νὰ περιεργαζώμεθα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀμέσως, καὶ νὰ μὴ ἀναμένωμεν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν γινομένων;

9. Μάλιστα δὲ δὲν πρέπει οὔτε ἀπὸ τὴν ἀρχήν, οὔτε κατόπιν νὰ πολυπραγμονοῦμε· ἂν δὲ εἶσαι τόσον περίεργος καὶ πολυπράγμων, περίμενε τὸ τέλος, καὶ παρατήρησε ποῦ καταλήγουν αὐτά, B καὶ μὴ θορυβῆσαι, μήτε νὰ ταράττεσαι ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Διότι καὶ τὸν χρυσοχόον, ὅταν θὰ τὸν ἴδῃ ἕνας ἀνίδεος νὰ λυώνῃ τὸν χρυσὸν κατ' ἀρχὴν καὶ νὰ τὸν ἀναμειγνύῃ μὲ τὴν στάκτην καὶ τὰ ἄχυρα, ἂν δὲν περιμένῃ τὸ τέλος, θὰ νομίσῃ ὅτι ἔχασε τὸν χρυσόν· ὁμοίως ὅταν κανεὶς γεννηθῇ καὶ ἀνατραφῇ εἰς τὴν θάλασσαν, κατόπιν δὲ αἰφνιδίως μετοικίσῃ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ δὲν ἔχει ἀκούσει τίποτε περὶ καλλιεργείας τῆς γῆς, ἂν ἴδῃ τὸ σιτάρι τὸ ἀποθηκευμένον καὶ φυλασσόμενον μὲ πόρτας καὶ μοχλούς, καὶ ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν, C νὰ τὸ παίρνῃ αἰφνιδίως ὁ γεωργὸς καὶ νὰ τὸ σκορπᾷ, καὶ νὰ τὸ πετᾷ, καὶ νὰ κεῖται εἰς τὸν ἀγρὸν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια ὅλων τῶν διαβατῶν, καὶ ὄχι μόνον μὴ ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν ἀλλὰ καὶ εἰς πηλὸν καὶ τέλματα νὰ παραδίδεται καὶ νὰ μὴ ἔχῃ κανένα φύλακα, δὲν θὰ νομίσῃ ὅτι ἐχάθη τὸ σιτάρι καὶ δὲν θὰ κατακρίνῃ τὸν γεωργὸν ποὺ ἔπραξε αὐτά; Ἡ κατάκρισις ὅμως αὐτὴ δὲν θὰ ταιριάζῃ εἰς αὐτὸ ποὺ ἔγινε, ἀλλ' εἰς τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν

ἀνοησίαν ἐκείνου ποὺ δὲν ἔκρινε ὀρθῶς καὶ ἐσχημάτισε τὴν γνώμην του εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Διότι, ἂν περίμενε τὸ θέρος καὶ ἔβλεπε τὰ σπαρτὰ νὰ κυματίζουν, καὶ τὸ δρεπάνι ἀκονισμένον, καὶ τὸ σιτάρι ποὺ ἐσκορπίσθη καὶ ἔμεινε ἀφύλακτον D καὶ ἐσάπισε καὶ ἐχάλασε καὶ παρεδόθη εἰς τὴν λάσπην, νὰ ὑψώνεται, καὶ νὰ πολλαπλασιάζεται, καὶ νὰ φαίνεται ὡραιότερον, καὶ νὰ ἀποβάλῃ τὴν παλαιότητά του, καὶ νὰ ἵσταται ὑψηλὰ μὲ δύναμιν πολλήν, καὶ ὡσὰν νὰ ἔχῃ στηρίγματα καὶ καλύμματα, καὶ νὰ σχηματίζῃ καλάμι ὑψηλόν, καὶ νὰ τέρπῃ, καὶ νὰ τρέφῃ τὸν θεατήν, καὶ νὰ παρέχῃ πολλὴν ὠφέλειαν, τότε θὰ ἐξεπλήσσετο περισσότερον, διότι ὁ καρπὸς ἔφθασεν εἰς τόσην ἀφθονίαν καὶ λαμπρότητα μέσα ἀπὸ τόσα παθήματα. Καὶ σὺ λοιπόν, ἄνθρωπε, πρὸ πάντων μὴ πολυεξετάζῃς τὸν κοινὸν Κύριον ὅλων μας· ἂν δὲ εἶσαι τόσον φιλόνεικος καὶ τολμηρός, ὥστε νὰ κατέχεσαι ἀπὸ τὴν μανίαν αὐτήν, περίμενε τοὐλάχιστον E τὸ τέλος τῶν πραγμάτων. Διότι ἂν ὁ γεωργὸς περιμένῃ ὁλόκληρον τὸν χειμῶνα καὶ δὲν ὑπολογίζῃ αὐτὰ ποὺ παθαίνει τὸ σιτάρι τὴν ἐποχὴν τοῦ ψύχους, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ ἀπολαύσῃ, πολὺ περισσότερον εἶναι δίκαιον νὰ περιμένῃς καὶ σὺ τὸ τέλος ἀπὸ Ἐκεῖνον ποὺ καλλιεργεῖ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην καὶ τὰς ἰδικάς μας ψυχάς· ἐγὼ δὲ τέλος τῶν γινομένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲν λέγω μόνον αὐτὸ ποὺ συμβαίνει εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν (διότι πολλὰς φορὰς τοῦτο καὶ ἐδῶ ἐπέρχεται) ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ποὺ συμβαίνει εἰς τὴν ἄλλην ζωήν. Διότι ἡ οἰκονομία καὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου βίου ἀποβλέπει εἰς ἕνα σκοπόν, τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν μας. Διότι ἂν καὶ εἶναι χωρισμένοι ἀπὸ τὸν χρόνον εἶναι συνηνωμένοι εἰς τὸν ἴδιον σκοπόν· 486 A καὶ ὅπως τὴν μίαν εἶναι χειμὼν καὶ τὴν ἄλλην ἄνοιξις, ἀλλὰ καὶ αἱ δύο ἀλλαγαὶ τοῦ ἔτους ἀποβλέπουν εἰς ἕνα σκοπόν, εἰς τὴν ὡρίμανσιν τῶν καρπῶν· ἔτσι θὰ συμβῇ καὶ εἰς τὰ ἰδικά μας πράγματα. Ὅταν λοιπὸν ἴδῃς τὴν Ἐκκλησίαν ἐσκορπισμένην, νὰ ἔχῃ ὑποστῇ τὰ χειρότερα, νὰ διώκωνται, νὰ κακοποιοῦνται ὅσοι λάμπουν μέσα εἰς αὐτήν, τὸν πρόεδρόν της ἐξορισθέντα, εἰς τὰς ἐσχατιὰς τῆς γῆς, μὴ σκέπτεσαι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀποτελέσματα τούτων, τοὺς μισθούς, τὰς ἀμοιβάς, τὰ βραβεῖα, τὰ ἔπαθλα· «Ὁ γὰρ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται», (Ματθ. I, 22) λέγει. Διότι εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐπειδὴ δὲν ἦτο γνωστὴ ἡ περὶ ἀναστάσεως διδασκαλία καὶ τὰ δύο ἐγίνοντο εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν· B εἰς δὲ τὴν ἐποχὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν γίνεται παντοῦ αὐτό, ἀλλὰ τὰ μὲν λυπηρὰ πραγματοποιοῦνται καμμιὰ φορὰ ἐδῶ, τὰ δὲ εὐχάριστα μᾶς

ἀναμένουν, ὅταν θὰ φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ. Ἀλλ' ὅμως ἀκόμη
καὶ ἂν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ἐπραγματοποιοῦντο δι' αὐτοὺς
τὰ εὐχάριστα, θὰ ἦσαν περισσότερον ἄξιοι θαυμασμοῦ ὅσοι
δὲν ἀπήλαυσαν ταῦτα, καὶ ὅσοι χωρὶς νὰ γνωρίζουν καλῶς
οὔτε τὴν περὶ ἀναστάσεως διδασκαλίαν, καὶ ἐνῶ ἔβλεπον εἰς
τὰ πράγματα νὰ συμβαίνουν τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις
τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐσκανδαλίζοντο καθόλου ἀπὸ ὅσα ἐνάντια ἐ-
γίνοντο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγνώριζαν C τὸ εὔπορον καὶ τὸ εὐμή-
χανον τῆς θείας σοφίας του τὸ τέλος ἀνέμεναν, μᾶλλον δὲ
καὶ πρὸ τοῦ τέλους κάθε τι ποὺ συνέβαινεν εἰς αὐτοὺς τὸ ὑ-
πέφεραν μὲ εὐχαρίστησιν, καὶ ἔζων δοξάζοντες τὸν Θεὸν
ποὺ ἐπέτρεπε νὰ γίνωνται αὐτά. Πιθανῶς ὁ λόγος μου αὐτὸς
σᾶς φαίνεται ὅτι εἶναι ἀσαφής· λοιπὸν θὰ προσπαθήσω νὰ
τὸν καταστήσω σαφέστερον.

10. Ὁ Ἀβραάμ, ὅταν κάποτε ἐγήρασε, εἶχε καταστῆ
πλέον λόγῳ ἡλικίας ἀνίκανος πρὸς τεκνογονίαν. Διότι ὡς
πρὸς τὸ ζήτημα τῆς πατρότητος, εὑρίσκετο μὲν ἐν τῇ ζωῇ, ἀλ-
λὰ δὲν ἦτο καθόλου καλύτερος ἀπὸ νεκρόν. Ὅταν, λοιπόν,
ἦτο γέρων ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, καὶ μάλιστα πολὺ γέρων, D καὶ
εἶχε ὑπερβῆ εἰς μέγα βαθμὸν τοὺς νόμους τῆς φυσικῆς τε-
κνογονίας, καὶ εἶχε σύζυγόν του τὴν πιὸ ἄγονον καὶ ἀπὸ τὴν
πέτραν Σάρραν, ὑπόσχεται ὁ Θεὸς νὰ τὸν κάνῃ πατέρα τό-
σων ἀπογόνων, ὥστε τὸ πλῆθος αὐτῶν νὰ εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ
πλῆθος τῶν ἄστρων. Ὁ Ἀβραάμ, ἂν καὶ ὑπῆρχαν τόσα ἐμπό-
δια, ἂν καὶ ἡ ἡλικία του εἶχε φθάσει εἰς βαθὺ γῆρας καὶ ἡ
γυναῖκα του καὶ λόγῳ ἡλικίας καὶ λόγῳ φύσεως εἶ-
χε καταστῆ ἀνίκανος πρὸς γέννησιν, διότι δὲν ἦτο ἐμπό-
διον πρὸς τοῦτο μόνον τὸ γῆρας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ φυσι-
κὴ ἀναπηρία, ἀφοῦ καὶ ὅταν ἦτο νέα τὸ ἐργαστήριον τῆς φύ-
σεως ἦτο ἄχρηστον· διότι ἡ γυναῖκα ἦτο στεῖρα. Διὰ τοῦτο
καὶ ὁ Παῦλος τονίζων αὐτὸ ἔλεγε· E «Καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς
μήτρας Σάρρας» (Ρωμ. 4, 19)· δὲν εἶπεν τὴν νέκρωσιν τῆς
Σάρρας ἁπλῶς, διὰ νὰ μὴ ὑποψιασθῇς μόνον τὴν ἡλικίαν, ἀλ-
λὰ καὶ τῆς ἰδίας τῆς μήτρας τὴν νέκρωσιν, ἡ ὁποία προῆλθεν
ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ χρόνια ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν· ἀλλ' ὅμως
ἂν καὶ ὑπῆρχον, ὅπως εἶπα, τόσον μεγάλα ἐμπόδια, ἐπειδὴ
ἤξευρε τί σημαίνει ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ, πόσον εὐμήχανος
εἶναι καὶ πόσον ἐφευρετικὴ καὶ ὅτι δὲν ἐμποδίζεται οὔτε ἀπὸ
τοὺς νόμους τῆς φύσεως, οὔτε ἀπὸ τὰς δυσκόλους περιστά-
σεις, οὔτε ἀπὸ τίποτε ἄλλο, καὶ ὅτι βαδίζει μέσα ἀπὸ τὰ ἀντί-
θετα, καὶ ὅτι πραγματοποιεῖ τὴν ὑπόσχεσίν του, ἐδέχθη τὸν
λόγον του 487 A καὶ ἐπίστευσε εἰς τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ δὲν
ἄφησε νὰ κινηθῇ καθόλου ἡ ταραχὴ τοῦ λογισμοῦ του, καὶ

ἔκρινεν ὅτι ἦτο ἀξιόπιστος, καθὼς βεβαίως καὶ εἶναι, εἰς τὴν
ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεως τοῦ ὑποσχεθέντος ἡ δύναμις,
χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ, πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον θὰ γίνουν αὐτά,
καὶ διὰ ποῖον λόγον δὲν ἔγιναν κατὰ τὴν νεότητά της, ἀλ-
λὰ κατὰ τὸ γῆρας της καὶ κάποτε καὶ ἀργότερα. Διὰ τοῦτο
μάλιστα καὶ ὁ Παῦλος τὸν ἐπαινεῖ μὲ δυνατὴν φωνὴν λέ-
γων· «Ὃς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν εἰς τὸ γενέ-
σθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν» (Ρωμ. 4, 18). Τί σημαί-
νει· «Παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι;» Χωρὶς ἐλπίδα ἀνθρωπίνην, B
μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ Θεοῦ, ποὺ ὅλα τὰ νικᾶ, ὅλα τὰ δύναται,
ὅλα τὰ κατανικᾶ. Καὶ ἐπίστευσεν ὄχι μόνον, ὅτι θὰ γίνῃ πα-
τέρας, ἀλλὰ καὶ τόσων πολλῶν ἐθνῶν, ὁ γέρων αὐτὸς καὶ
ἄγονος, ποὺ εἶχε στεῖραν καὶ γηρασμένην γυναῖκα, κατὰ τὸ
λεχθέν· «Οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ
πίστει οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον, ἑκα-
τονταέτης που ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρ-
ρας· εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ
ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληρο-
φορηθείς, ὅτι, ὃ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι» C
(Ρωμ. 4, 19 - 21). Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει· ἀνεπήδησε
καὶ ὑπερέβη τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν καὶ ἀρθεὶς εἰς τὸ
ὕψος ἐκείνου ποὺ ὑπεσχέθη τοῦτο, κατενόησε τὴν ἀνέκφρα-
στον δύναμίν του, ἐπείσθη τελείως, ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ πραγ-
ματοποιηθῇ αὐτὸ ποὺ εἶπεν ὁ Θεός. Καὶ διὰ τούτου πρὸ πάν-
των τὸν Θεὸν ἐδόξασε, διὰ τοῦ ὅτι δὲν περιειργάσθη τὴν ὑ-
πόσχεσιν, οὔτε τὴν ἐπολυσυζήτησε, ἀλλ' ἐνεπιστεύθη εἰς
τὴν ἀκατάληπτον σοφίαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ, καὶ δὲν ἀμφέ-
βαλλε καθόλου διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ λόγου τοῦ
Θεοῦ.

Βλέπεις ὅτι αὐτὸ εἶναι κυρίως ἐκεῖνο ποὺ δοξάζει τὸν
Θεόν, τὸ νὰ ἐμπιστεύεται κανεὶς πάντοτε εἰς τὴν ἀκατάλη-
πτον πρόνοιάν του D καὶ εἰς τὴν ἄρρητον δύναμιν καὶ σο-
φίαν καὶ νὰ μὴ περιεργάζεται, οὔτε νὰ πολυπραγμονῇ, οὔτε
νὰ λέγῃ· Διατί τοῦτο; πρὸς τί τοῦτο; πῶς θὰ γίνῃ αὐτό; Δὲν
εἶναι δὲ μόνον αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι τὸν
υἱόν του ἐκεῖνον, τὸν μονογενῆ καὶ γνήσιον μετὰ τὴν πραγ-
ματοποίησιν ἐκείνης τῆς ὑποσχέσεως ἔλαβε ἐντολὴν νὰ θυ-
σιάσῃ, καὶ οὔτε καὶ τότε ἐσκανδαλίσθη. Ἂν καὶ ἦσαν πολλὰ
αὐτὰ τὰ ὁποῖα θὰ ἠμποροῦσαν νὰ σκανδαλίσουν ἕνα ὄχι νη-
φάλιον καὶ ἀπρόσεκτον. Καὶ πρῶτα - πρῶτα αὐτὴ ἡ ἐντολή,
τὸ ἂν ὁ Θεὸς δέχεται τέτοιου εἴδους θυσίας, καὶ διατάσσει
τοὺς πατέρας νὰ γίνωνται παιδοκτόνοι, καὶ νὰ δίδουν βίαιον
τέλος E εἰς τὴν ζωήν των, καὶ νὰ παραδίδουν τὰ τέκνα των

εἰς πρόωρον θάνατον, καὶ νὰ σκοτώνουν τὰ παιδιά των μὲ τὰ ἴδια των τὰ χέρια, καὶ τὸ ἂν θέλῃ μὲ τέτοιο αἷμα νὰ βρέχεται ὁ βωμός του καὶ νὰ ὁπλίζεται ἡ πατρικὴ χεὶρ ἐναντίον τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ του, καὶ νὰ εἶναι ὁ δίκαιος ἀγριώτερος ἀπὸ φονεῖς. Ἐκτὸς τούτου ἠδύνατο νὰ τὸν σκανδαλίσῃ καὶ ἡ τυραννία τῆς φύσεως μὲ τὸ νὰ τὸν θορυβῇ καὶ νὰ τὸν ταράσσῃ, ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἦτο πατέρας, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἦτο καὶ φιλόστοργος καὶ πατέρας τέτοιου παιδιοῦ, πράγματι ἰδικοῦ του, μονογενοῦς, ὡραίου κατὰ τὴν μορφὴν καὶ καλοῦ κατὰ τὸ πνεῦμα. Διότι ἦτο εἰς αὐτὸ τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, καὶ ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς του, καὶ ἔλαμπε τότε μὲ τὴν διπλῆν του ὀμορφιάν, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Καὶ δὲν ἦτο μικρὸν ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς φιλοστοργίας, καὶ τὸ ὅτι ἐδόθη εἰς αὐτὸν χωρὶς καθόλου νὰ ἐλπίζῃ. Διότι γνωρίζετε πόσον ἀγαπητὰ εἶναι αὐτὰ τὰ παιδιά, τὰ χαρισμένα χωρὶς ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν, 488 A καὶ ὄχι κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον, ὅπως ἦτο τὸ παιδὶ ἐκεῖνο. Καὶ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτά, ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πρὸ πάντων ἦτο δυνατὸν νὰ τὸν σκανδαλίσῃ ἦτο ἡ ἐπαγγελία καὶ ἡ ὑπόσχεσις· διότι ἡ διαταγὴ ποὺ ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἦτο ἀντίθετος πρὸς αὐτήν. Διότι ἡ μὲν ἐπαγγελία ἦτο· «Οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ» (Γεν. 15, 5), ἡ δὲ ἐντολή, τὸν μονογενῆ υἱόν του, τὸ σπέρμα τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ γεμίσῃ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, αὐτὸν νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴν μέσην, καὶ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς θάνατον καὶ εἰς σφαγὴν πολὺ φοβεράν. Ἀλλ᾽ οὔτε τότε ἐσκανδαλίσθη, οὔτε ἐταράχθη ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, οὔτε ἔπαθε κάτι παρόμοιον, ὅπως ἦτο φυσικὸν νὰ πάθῃ ἕνας ἀνόητος καὶ ἕνας ποὺ σύρεται εἰς τὴν γῆν. Διότι οὔτε εἶπε καθ᾽ ἑαυτόν· τί εἶναι τοῦτο; B Ἠπατήθην, ἔχασα τὰ λογικά μου; Εἶναι ἐντολὴ Θεοῦ αὐτό; Μὴ χειρότερα· δὲν πείθομαι· εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνω παιδοκτόνος, καὶ νὰ βάψω μὲ τοιοῦτον αἷμα τὸ χέρι μου. Πῶς θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ὑπόσχεσις; Διότι ἂν καταστρέψω τὴν ρίζαν, ἀπὸ ποῦ θὰ προέλθουν οἱ κλάδοι, ἀπὸ ποῦ οἱ καρποί; Ἂν στειρεύσω τὴν πηγὴν ἀπὸ ποῦ θὰ πηγάσουν οἱ ποταμοί; Ἂν θανατώσω τὸν υἱόν μου ἀπὸ ποῦ θὰ ἔχω τὸ πλῆθος τῶν ἀπογόνων τὸ παρόμοιον μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἄστρων; Πῶς λοιπὸν ὑπεσχέθη ἀλλὰ καὶ τώρα διατάσσει τὰ ἀντίθετα; Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶπε, οὔτε ἐσκέφθη· ἀλλὰ πάλιν κατέφυγε εἰς τὴν δύναμιν ἐκείνου ποὺ ἔδωσε τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν δύναμιν τὴν ἄρρητον, τὴν ἐφευρετικήν, τὴν κατορθωτικήν, C ποὺ διαλάμπει μέσα εἰς τὰ ἀντίθετα, ποὺ εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους, ποὺ εἶναι ἀπὸ ὅλα πιὸ δυνατή, ποὺ δὲν ἔχει τίποτε νὰ τὴν ἐμποδίσῃ, καὶ μὲ πολλὴν πίστιν ἐξετέλεσε αὐτὴν τὴν ἐντολήν, καὶ ἔσφαξε τὸν υἱόν του, αἱμάτωσε τὸ χέρι του, καὶ ἔβαψε κόκκινον τὸ ξίφος, καὶ ἐβύθισε τὴν μάχαιραν εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ παιδιοῦ· διότι ἂν δὲν τὰ ἔκανε αὐτὰ ἐμπράκτως, διαθέσει ὅμως ἐξεπλήρωσε ὅλα αὐτά. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωϋσῆς ποὺ τὸν ἐθαύμαζεν εἶπε· «Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰ ρήματα ταῦτα, ὁ Θεὸς ἐπείραζε τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἀνένεγκε αὐτὸν ἐφ᾽ ἓν τῶν ὀρέων, ὧν ἄν σοι εἴπω» (Γεν. 22, 1, 2). D Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπόσχεσις, ἡ εὐλογία, ποὺ εἶπες, ὅτι θὰ γίνῃ πατὴρ πολλῶν ἀπογόνων καὶ οἱ ἀπόγονοί του θὰ εἶναι τόσοι, ὅσα τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ. Πρόσεξε πῶς, μετὰ τὰ λόγια αὐτά, ὅταν ἤκουσε ὅτι ὤφειλε νὰ σφάξῃ τὸν υἱόν του, ἐδέχθη νὰ τὸν φονεύσῃ καὶ νὰ τὸν θυσιάσῃ, νὰ τὸν ἀφανίσῃ καὶ νὰ τὸν προσφέρῃ εἰς τὸν Θεὸν ὡς σφάγιον, ἐκεῖνον τὸν υἱόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ προήρχετο τόσον πλῆθος ἀπογόνων. Καὶ ὁ Παῦλος ποὺ τὸν ἐθαύμαζε πάλιν διὰ τοῦτο, ἔτσι τὸν ἐστεφάνωνε καὶ τὸν ἐπαινοῦσε, λέγων· «Πίστει προσενήνοχεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος» (Ἑβρ. 11, 17)· καὶ ἔπειτα δεικνύων πόσον μέγα πρᾶγμα ἔκανε, καὶ πόσην πίστιν ἐπέδειξε, προσέθεσε· «Καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος». E Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει· Δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ κανείς, λέγει, ὅτι εἶχε δύο γνησίους υἱούς, καί, περίμενε, ἂν ἀποθάνῃ ὁ ἕνας, ἀπὸ τὸν ἄλλον νὰ γίνῃ πατὴρ τοῦ πλήθους ἐκείνου, ἀλλὰ μονάκριβον τὸν εἶχε, καὶ ἀπὸ αὐτὸν μόνον ἐξηρτᾶτο ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅμως αὐτὸν ἐδέχθη νὰ τὸν θυσιάσῃ, ὅπως κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς γεννήσεώς του οὔτε ἀπὸ τὴν ἰδικήν του γεννητικὴν νέκρωσιν οὔτε ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀναπηρίαν τῆς γυναικός του ἠμποδίσθη νὰ πιστεύσῃ τοῦτο, ἔτσι οὔτε ἐδῶ τώρα παρημποδίσθη ὑπὸ τοῦ θανάτου. 489 A Σύγκρινε λοιπὸν αὐτὰ πρὸς τὰ σημερινά, καὶ θὰ ἴδῃς τὴν μικροψυχίαν σου, τὴν μικρότητα τῶν σκανδαλιζομένων, καὶ θὰ μάθῃς καλῶς, ὅτι ἀπὸ καμμίαν ἄλλην αἰτίαν δὲν σκανδαλίζεσαι παρὰ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ὑποχωρεῖς εἰς τὴν ἀκατάληπτον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾽ ἐπιδιώκεις νὰ ἀνευρίσκῃς παντοῦ τὸν τρόπον τῶν θείων ἐνεργειῶν, καὶ ἀπαιτεῖς νὰ μάθῃς τὰς αἰτίας τῶν γινομένων, καὶ περιεργάζεσαι τὸ καθένα. Αὐτὸ ἂν τὸ ἐπάθαινε ὁ Ἀβραάμ, θὰ ἐχώλαινεν εἰς τὴν πίστιν του. Ἀλλὰ δὲν ἔπαθε κάτι τέτοιο, διὰ τοῦτο καὶ ἔλαμψε, καὶ ἐπέτυχε ὅλα τὰ ὑπεσχημένα· οὔτε ἐσκανδαλίσθη, οὔτε ἀπὸ τὸ γῆρας, οὔτε ἀπὸ τὴν μετὰ ταῦτα ἐντολήν· B οὔτε ἐθεώρησε ὅτι ἡ ἐντολὴ ἦτο ἐμπόδιον εἰς τὴν ὑπόσχεσιν, οὔτε ὅτι ἡ θυσία ἀνήρει τὴν ἐπαγγελίαν, οὔτε

περιήρχετο εἰς ἀπόγνωσιν διὰ τὴν ὑπόσχεσιν, ἂν καὶ ἔφθασε εἰς αὐτὸ τὸ τέλος τῶν πραγμάτων. Διότι μὴ μοῦ λέγης, ὅτι δὲν ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ εντολή, οὔτε νὰ αἱματωθῇ ἡ χεὶρ τοῦ δικαίου· ἀλλὰ ἐκεῖνο σκέψου, ὅτι ἀπὸ αὐτὰ ὁ δίκαιος δὲν ἐγνώριζε τίποτε, οὔτε ὅτι θὰ παραλάβη ζωντανὸν ὀπίσω τὸν υἱόν του, καὶ ὅτι μὲ αὐτὸν θὰ ἐπιστρέφη εἰς τὴν οἰκίαν του ἐγνώριζεν, ἀλλ' ἔστρεψεν ὅλην τὴν σκέψιν του πρὸς τὴν σφαγήν. C Διότι δὲν εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός· Ἀβραάμ, ἁπλῶς, ἀλλά· «Ἀβραάμ, Ἀβραάμ», διότι ἤθελε μὲ τὸν διπλασιασμὸν τῆς φωνῆς νὰ ἐμποδίσῃ καὶ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν πρὸς θυσίαν διάθεσίν του· τόσον ἦτο ἀφοσιωμένος ὁλόψυχα εἰς τὴν ἐντολήν. Βλέπεις ὅτι ὅλα ἐξεπληρώθησαν ὑπὸ τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ καὶ καθόλου δὲν ἐσκανδαλίσθη. Καὶ ὁ λόγος ἦτο, ὅτι δὲν περιειργάσθη τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ὁ Ἰωσήφ; Πές μου. Δὲν ἔπαθε κάτι παρόμοιον καὶ αὐτός; Διότι καὶ εἰς ἐκεῖνον εἶχε δώσει ὁ Θεὸς κάποιαν μεγάλην ὑπόσχεσιν, καὶ τὰ γεγονότα πάλιν ἦλθον ἀντίθετα πρὸς τὴν ὑπόσχεσιν. D Διότι ἡ μὲν ὑπόσχεσις ἦτο διὰ τῶν ὀνείρων, ὅτι θὰ τὸν προσκυνήσουν οἱ ἀδελφοί του, καὶ τοῦ ἐφανέρωσαν τοῦτο καὶ τὰ δύο ποὺ εἶδε, καὶ τὰ ἄστρα, καὶ τὰ δεμάτια. Ὅσα δὲ συνέβησαν μετὰ τὰ ὄνειρα αὐτὰ ἦσαν ἀντίθετα πρὸς τὰ ὄνειρα αὐτά. Διότι πρῶτα - πρῶτα ἀνεκινήθη φοβερὸς πόλεμος ἐναντίον του εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, καὶ οἱ ἀδελφοί του παρέβησαν τοὺς νόμους τῆς συγγενείας, καὶ ἔσπασαν τὰ δεσμὰ τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, καὶ ἐκλόνισαν καὶ αὐτοὺς τοὺς φυσικοὺς θεσμούς, καὶ ἔγιναν ἐξ ἀφορμῆς τῶν ὀνείρων του ἐκείνων ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι καὶ ἀγριώτεροι τῶν λύκων πρὸς τὸν ἀδελφόν. Καὶ ὡσὰν ἄγρια καὶ ἀνήμερα θηρία ποὺ κυκλώνουν ἕνα ἀρνί, ἔτσι τὸν κατέτρεχαν κάθε ἡμέραν. E Καὶ ἡ αἰτία αὐτοῦ τοῦ πολέμου ἦτο φθόνος παράλογος καὶ μῖσος ἄδικον. Καὶ βράζοντες ἀπὸ θυμόν, φόνον ἔπνεον κάθε ἡμέραν, καθὼς ὁ φθόνος ἤναπτε τὴν κάμινον αὐτὴν καὶ ἐφούντωνε τὴν φλόγα. Καὶ ἐπειδὴ ἕως τότε δὲν ἠμπόρεσαν νὰ προξενήσουν εἰς αὐτὸν κανὲν κακόν, διότι διέμενεν ἐντὸς τῆς οἰκίας, καὶ ἔζουσε μὲ τοὺς γονεῖς του, διαβάλλουν αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν, καὶ τὸν δυσφημοῦν, καὶ ἀποδίδουν εἰς αὐτὸν κατηγορίαν πονηράν, 490 A ἐπειδὴ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἤθελαν νὰ διαλύσουν τὴν πατρικὴν στοργήν, καὶ νὰ τὸν καταστήσουν εὐχείρωτον εἰς τὴν ἐπιβουλήν των. Κατόπιν ὅταν τὸν ἔτυχαν, μακρὰν ἀπὸ τοὺς πατρικοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸν εὐρῆκαν εἰς τὴν ἐρημίαν νὰ κομίζῃ εἰς αὐτοὺς τροφήν, καὶ νὰ ἔρχεται διὰ νὰ τοὺς ἐπισκεφθῇ, δὲν ἐσεβάσθησαν τὴν

αἰτίαν τῆς ἀφίξεως, οὔτε ἠσχύνθησαν τὴν ἀδελφικὴν τράπεζαν, ἀλλὰ ἠκόνιζον τὰ ξίφη των, καὶ ἑτοιμάζοντο πρὸς σφαγὴν καὶ ὅλοι ἐγίνοντο ἀδελφοκτόνοι, χωρὶς νὰ ἔχουν οὔτε μικρὰν οὔτε μεγάλην κατηγορίαν ἐναντίον αὐτοῦ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ φονεύσουν. Ἀλλὰ διὰ τοὺς λόγους ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν στεφανώσουν καὶ νὰ τὸν ἐπαινέσουν, τὸν ἐφθόνησαν, τὸν ἐπολέμησαν καὶ τὸν ἐσυκοφάντησαν. B Ἀλλ' ἐκεῖνος οὔτε κατόπιν ὅλων αὐτῶν ἀπεστρέφετο τὴν μετ' αὐτῶν συναναστροφήν, ἀλλὰ καὶ μέσα εἰς τόσην πονηρίαν ἐπεδείκνυε ἀδελφικὴν διάθεσιν. Αὐτοὶ ὅμως καὶ παρὰ ταῦτα ἐπεχείρουν νὰ τὸν φονεύσουν. Καὶ τὸν ἐφόνευσαν, κατὰ τὴν θέλησίν των, καὶ ἔβαψαν εἰς τὸ αἷμα τὰ χέρια των, καὶ ἔπραξαν τὴν ἀδελφοκτονίαν. Ἀλλ' ἡ ἐφευρετικὴ καὶ εἰς τὰ ἀδιέξοδα διέξοδον εὑρίσκουσα σοφία τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ βάραθρον καὶ μέσα εἰς αὐτὴν τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ θανάτου, τὸν ἥρπασεν ἀπὸ τὰς βεβήλους χεῖρας των. Διότι ἕνας ἐκ τῶν ἀδελφῶν τοὺς συνεβούλευσε νὰ ἀποφύγουν τὸ μόλυσμα ἐκείνου τοῦ φόνου, τοὺς ἔπεισε καὶ ὁ Θεὸς καὶ ἐμπόδισε τὴν σφαγήν. C Ἀλλ' ὅμως οὔτε ἕως ἐδῶ ἐσταμάτησαν τὰ δεινά, ἀλλ' ἐπροχώρησαν πιὸ πέρα πάλιν. Διότι, ἐπειδὴ ἐμποδίσθησαν νὰ τὸν φονεύσουν, ἔβραζε δὲ ὁ θυμὸς ἀκόμη, καὶ ἐφούντωνε ἡ ὀργή, καὶ ἡ τρικυμία τοῦ πάθους των ἦτο μεγάλη, ἄφησαν τὴν ὀργὴν νὰ ἐκσπάσῃ εἰς κάτι ἄλλο. Τὸν ἐξέδυσαν δηλ. καὶ τὸν ἔδεσαν καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς λάκκον οἱ ὠμοὶ καὶ ἀπάνθρωποι καὶ θηριώδεις ἐκεῖνοι, καὶ ὕστερα ἐκάθησαν καὶ ἔφαγαν τὸ φαγητὸν ποὺ τοὺς ἔφερε. Καὶ ἐκεῖνος μὲν εὑρίσκετο εἰς τὸν λάκκον φοβούμενος διὰ τὴν ζωήν του, αὐτοὶ δὲ ἔτρωγον καὶ ἐμέθυον. Καὶ οὔτε μέχρις ἐδῶ περιωρίσθη ἡ μανία των, ἀλλ' ὅταν εἶδον ἀνθρώπους βαρβάρους καὶ μακρὰν τῆς χώρας των κατοικοῦντας νὰ κατέρχωνται εἰς τὴν Αἴγυπτον, D ἔπιασαν καὶ ἐπώλησαν τὸν ἀδελφόν των, καὶ προξενοῦντες εἰς αὐτὸν ἔτσι ἄλλον θάνατον μακρότερον καὶ φοβερώτερον καὶ γεμᾶτον ἀπὸ πολλὴν ταλαιπωρίαν. Διότι ἐπειδὴ ἦτο νεανίσκος, καὶ μάλιστα πολὺ χαϊδεμένος, καὶ εἶχε ἀνατραφῇ μὲ πολλὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν πατρικὴν κατοικίαν καὶ μὴ ἔχων καμμίαν πεῖραν παντὸς εἴδους δουλείας καὶ τῆς ταλαιπωρίας ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτήν, σκέψου τί ὑπέφερε τότε, ὅταν διὰ μιᾶς ἀπὸ ἐλεύθερος ἔγινε δοῦλος, καὶ ἀπὸ πολίτης ξένος, καὶ ὑφίστατο αὐτὴν τὴν φοβερὰν αἰχμαλωσίαν. Καὶ δὲν περιῆλθεν μόνον εἰς τὴν κατάστασιν τῆς δουλείας, ἀλλὰ καὶ ἀπεκόπη καὶ ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ ἀπὸ τὴν μητέρα καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς συγγενεῖς του, γυμνός, ξένος, ἄστεγος, ἄπατρις. E διὰ τοῦ νόμου τῆς δουλείας εἶχε πα-

ραδοθῇ εἰς βαρβαρικὰς χεῖρας. Διότι τί δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸν τρομάζῃ; Τὸ αἰφνίδιον, τὸ ἀπροσδόκητον, τὸ ἀνέλπιστον καὶ ἀσυλλόγιστον, ἡ βαρεῖα συμφορά, τὸ ὅτι ἔπαθε αὐτὰ ἀπὸ ἀδελφούς, καὶ μάλιστα ἀδελφοὺς ποὺ ἀγαποῦσε καὶ τοὺς ὁποίους δὲν ἠδίκησε οὔτε ὀλίγον οὔτε πολὺ καὶ ποὺ τοὺς εἶχε μάλιστα εὐεργετήσει; Ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τίποτε τέτοιο δὲν ἐταράχθη, ἀλλὰ ἐπωλήθη ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους ἐκείνους εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ περιέπεσεν ἀπὸ τὴν μίαν δουλείαν εἰς τὴν ἄλλην. 491 A Καθόσον καὶ ἐκεῖ πάλιν ἔγινε δοῦλος καὶ κατοικοῦσε βαρβαρικὴν οἰκίαν ὁ Ἑβραῖος, ὁ εὐγενής, ὁ ἐλεύθερος ποὺ εἶχε διπλῆν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν σωματικὴν καὶ τὴν ψυχικήν. Καὶ ὅμως οὔτε μὲ αὐτὸ ἐταράχθη, οὔτε ἐσκανδαλίσθη ἀπὸ ὅσα ἔγιναν, ἀναπολῶν τὰ ὄνειρα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τοῦ ὑπέσχοντο τὰ ἀντίθετα· οὔτε διηρωτᾶτο μόνος του· διατί ἆρά γε γίνονται αὐτά; Οἱ μὲν ἀδελφοκτόνοι, οἱ λύκοι, τὰ θηρία, ἂν καὶ ἔπραξαν τόσην ἀδικίαν, καλοπερνοῦν εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, αὐτὸς δέ, ποὺ κατὰ τὰ ὄνειρα θὰ ἐγίνετο βασιλεύς των, αἰχμάλωτος, δοῦλος, διωγμένος εἰς ξένην χώραν, ὑποφέρει τὴν ἐσχάτην ταλαιπωρίαν, B καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐβασίλευσεν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἔγινε δοῦλος αὐτῶν, καὶ ἔπαθε τὰ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα πρὸς τὰς ὑποσχέσεις. Καθόσον ὄχι μόνον δὲν ἔλαβε τότε βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ πρόσωπον τῶν γονέων ἔχασε. Καὶ οὔτε μέχρις ἐδῶ περιωρίσθησαν οἱ ἀγῶνες του, ἀλλὰ ἠνοίγετο εἰς αὐτὸν κάποιο ἄλλον βαθύτερον βάραθρον, τὸ ὁποῖον εἶχε πάλιν θάνατον, καὶ σφαγήν, θάνατον ἐπονείδιστον καὶ σφαγὴν πλήρη ἐντροπῆς. Ὅταν τὸν εἶδε δηλ. μὲ ἀκολάστους ὀφθαλμοὺς ἡ κυρία του, ἐκυριεύθη ἀπὸ τὴν ὀμορφιὰν τοῦ νεανίσκου, κατεκτήθη ἀπὸ τὸ λαμπρὸν πρόσωπόν του, C καὶ ἐξύφαινε καὶ ἐκείνη δόλους καὶ κατατρεγμούς. Καὶ ἀφοῦ ἥπλωσε παντοῦ τὰ δίκτυα τῆς ἀκολασίας, κάθε ἡμέραν ἐσκέπτετο νὰ συλλάβῃ τὸν νεανίσκον μέσα εἰς τὴν σαγήνην της, νὰ τὸν ρίψῃ εἰς τὸν βάραθρον τῆς μοιχείας καὶ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὸν αἰώνιον θάνατον. Κάθε ἡμέραν ἐξήρχετο πρὸς αὐτὸ τὸ κυνήγιον, κεντρισμένη ἀπὸ τὸ πάθος, καὶ καθημερινῶς ὁπλιζομένη ἀπὸ τὸν ἀκόλαστον αὐτὸν ἔρωτα. Καὶ κάποτε ποὺ τὸν ἔπιασε μόνον, τὸν ἔσυρε βιαίως εἰς τὴν παράνομον κλίνην, καὶ τὸν ἐξηνάγκαζε νὰ κρημνίσῃ τὸν ξένον γάμον, καὶ ἐπεχείρει νὰ καταστρέψῃ τὴν σωφροσύνην του. Ὅμως κανένα κακὸν D δὲν ἔπαθε πάλιν ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, ἀλλὰ μὲ πολλὴν εὐκολίαν ἐνίκησε καὶ τῆς ἐπιθυμίας τὴν τυραννίαν, καὶ τὰς ἐνοχλήσεις τῆς νεαρᾶς ἡλικίας, καὶ τὸν κατατρεγμὸν τῆς ἀκολάστου γυναικός, καὶ τὰς ἐπιθέσεις

τῆς κυρίας, καὶ τὴν ταραχὴν τῆς νεότητος, καὶ ὅλα ὅσα ἦτο ἑπόμενον νὰ προέλθουν ἀπὸ τὴν ἐπαφὴν ἐκείνην, καὶ τὴν ὀμορφιὰν αὐτῆς καὶ τὴν μανίαν της, καὶ ὡσὰν ἀετὸς ἐπέταξε εἰς τὰ ὕψη, καὶ ἀπέβαλε τὰ ἐνδύματά του, τὰ ἄφησε εἰς τὰς ἀκολάστους χεῖρας της, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ ἱμάτια μὲν γυμνός, ἔχων ὅμως λαμπρὸν τὸ ἔνδυμα τῆς σωφροσύνης ποὺ εἶναι περισσότερον δοξασμένον καὶ ἀπὸ τὴν βασιλικὴν στολήν. Ἀπὸ τότε ἐναντίον του ξίφος ἠκονίζετο πάλιν E καὶ ἐσχεδιάζετο ὁ θάνατός του, καὶ τὰ κύματα ἀνυψώνοντο περισσότερον, καὶ ἡ μανία τῆς γυναικὸς ἤναπτε σφοδρότερον ἀπὸ τὴν βαβυλωνίαν κάμινον. Διότι καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐπλήθαινε ὁλονὲν καὶ περισσότερον, καὶ ὁ θυμός, ἄλλο φοβερώτερον πάθος, μὲ μεγάλην ἀγριότητα ἤρχετο νὰ προστεθῇ, καὶ φόνον ἔβλεπε, καὶ πρὸς ξίφος ἔτρεχε, καὶ σφαγὴν ἐπεθύμει πολὺ παράνομον, καὶ ἔσπευδε νὰ φονεύσῃ τὸν ἀθλητὴν τῆς σωφροσύνης, καὶ τὸν ἀγωνιστὴν τῆς καρτερίας καὶ τῆς ὑπομονῆς. Καὶ ἔτρεξε μὲ ὁρμὴν πρὸς τὸν ἄνδρα της, καὶ ἀνήγγειλε εἰς αὐτὸν ὅλα ὅσα ἔγιναν, ὄχι ὅπως ἦτο ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια, ἀλλ' ὅπως αὐτὴ κατεσκεύασε τὸ δρᾶμα τῆς συκοφαντίας. 492 A ἔπεισεν ὅπως ἤθελε τὸν δικαστήν. ἐν ἀπουσίᾳ του τὸν ἐκατηγόρησε, καὶ ὡσὰν ἀδικημένη ἐπεζήτει τὴν ἐκδίκησιν, περιφέρουσα εἰς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων της τὰ ἐνθύματα τοῦ ἀθώου νεανίσκου εἰς τὰς ἀκαθάρτους ἐκείνας χεῖρας. Καὶ ὁ διεφθαρμένος δικαστὴς δὲν ἔφερε τὸν κατηγορούμενον εἰς τὸ δικαστήριον, δὲν τὸν ἐκάλεσεν εἰς ἀπολογίαν, ἀλλ' αὐτὸν ποὺ δὲν εἶδε ποτὲ δικαστήριον, τὸν κατεδίκασε ὡσὰν νὰ τὸν εἶχον συλλάβει ἐπ' αὐτοφώρῳ, ὡσὰν ἀποδειχθέντα ἔνοχον καὶ ὡσὰν τέλειον μοιχόν, τὸν ἔκλεισε εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ τὸν παρέδωσεν εἰς τὰς ἁλυσίδας. Καὶ αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἐστεφανώθη μὲ τόσας ἀρετὰς εὑρέθη εἰς τὰς φυλακὰς ἤδη μαζὶ μὲ ἀπατεῶνας, μὲ τυμβωρύχους, μὲ φονεῖς, μὲ ἀνθρώπους ποὺ ἐτόλμησαν τὰ χειρότερα ἐγκλήματα. Καὶ ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν ἐθορύβησε. B Καὶ ἐνῶ ἄλλος ποὺ προσέκρουσε εἰς τὸν βασιλέα ἀφήνετο ἐλεύθερος, αὐτὸς ὅμως ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἔμεινε μέσα ἐκτίων τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν δι' ὅσα ἔπρεπε νὰ στεφανώνεται καὶ νὰ ἐπαινῆται. Καὶ ὅμως οὔτε μὲ αὐτὰ δὲν ἐκλονίσθη, οὔτε ἐσκανδαλίσθη, οὔτε εἶπεν· Διατί τοῦτο; Πρὸς τί τοῦτο; Ἐγὼ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ βασιλεύσω εἰς τοὺς ἀδελφούς μου, ὄχι μόνον αὐτῆς τῆς τιμῆς ἐστερήθην ἀλλὰ καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκίας καὶ τῶν γονέων καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀσφαλείας, καὶ αὐτοὶ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ μὲ προσκυνήσουν μὲ ἐφόνευσαν. C Ἔπειτα μετὰ τὴν σφαγὴν

μου ἐπωλήθην, ἔγινα δοῦλος τῶν βαρβάρων καὶ ἤλλαξα ἀλλεπαλλήλους κυρίους· καὶ οὔτε ἐδῶ ἐσταμάτησαν τὰ δεινά μου, ἀλλὰ παντοῦ μοῦ παρουσιάζονται βάραθρα καὶ σκόπελοι. Διότι μετὰ ἀπὸ τὸν κατατρεγμὸν τῶν ἀδελφῶν μου, καὶ τὴν σφαγήν, καὶ τὴν δουλείαν τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν, πάλιν θάνατος ἐναντίον μου ἐμελετήθη καὶ συκοφαντία χειροτέρα ἀπὸ τὴν προηγουμένην, καὶ κατατρεγμός, καὶ κυνηγητόν, καὶ δικαστήριον ἐλεεινόν, καὶ κατηγορία πλήρης ἐντροπῆς καὶ ποὺ ἐπιφέρει ποινὴν θανάτου. Καὶ χωρὶς νὰ ἀπολογηθῶ, D εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν ὡδηγήθην εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ εὑρίσκομαι ἁλυσόδετος μαζὶ μὲ μοιχοὺς καὶ φονεῖς καὶ τοὺς χειροτέρους ἐγκληματίας. Καὶ ὁ μὲν ἀρχιοινοχόος ἀπηλλάγη καὶ ἀπὸ τὰς ἁλυσίδας καὶ ἀπὸ τὴν φυλακήν· ἐγὼ ὅμως δὲν ἠμπόρεσα νὰ ἀπολαύσω κάποιαν ἐλευθερίαν μικροτέραν ἔστω τῆς ἐλευθερίας ἐκείνου. Καὶ δι' ἐκεῖνον μὲν ἐπραγματοποιήθη τὸ ὄνειρόν του ὅπως τὸ ἡρμήνευσα ἐγώ· ἐγὼ ὅμως εὑρίσκομαι εἰς τὰ χειρότερα κακά. Αὐτὰ ἐσήμαινον τὰ ὄνειρα ἐκεῖνα; Αὐτὰ ἐσήμαινε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων; Αὐτὰ ἐσήμαιναν τὰ δεμάτια; Ποῦ εἶναι αἱ ἐπαγγελίαι; Ποῦ εἶναι αἱ ὑποσχέσεις; Μήπως ἠπατήθημεν; E Μήπως παρελογίσθημεν; Διότι ποῦ πλέον θὰ μὲ προσκυνήσουν οἱ ἀδελφοί μου; Ἐμένα τὸν δοῦλον, τὸν αἰχμάλωτον, τὸν δεσμώτην, ἐμένα ποὺ μὲ θεωροῦν τώρα μοιχόν, ποὺ κινδυνεύει ἡ ζωή μου, ἐμένα ποὺ εὑρίσκομαι τόσον μακρὰν ἀπὸ αὐτούς; Ἐπέρασαν ὅλα ἐκεῖνα, καὶ ἐχάθησαν. Δὲν εἶπε τίποτε ἀπὸ αὐτά, οὔτε ἐσκέφθη, ἀλλὰ περίμενε τὸ τέλος, ἐπειδὴ ἐγνώριζε καὶ αὐτὸς τὴν ἐπινοητικότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σοφίαν τὴν ἐφευρετικήν. Ὄχι μόνον δὲν ἐσκανδαλίσθη ἀπὸ τὰ διαδραματισθέντα ἀλλὰ καὶ ἐκαυχᾶτο καὶ ἐσεμνύνετο δι' ὅσα ἐγίνοντο.

Καὶ ὁ Δαυΐδ; Πές μου· δὲν ἔπαθε τὰ χειρότερα δεινὰ ἀφ' ὅτου ἐχρίσθη βασιλεὺς καὶ ἔλαβε κατ' ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ τὰ σκῆπτρα τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ, καὶ ἔστησε τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνον τρόπαιον ἐναντίον τοῦ βαρβάρου, 493 A πολεμούμενος καὶ κατατρεχόμενος ἀπὸ τὸν Σαούλ, κινδυνεύων διὰ τὴν ἰδίαν του τὴν ζωήν, ἀποστελλόμενος εἰς πολέμους ἐπισφαλεῖς, διωκόμενος διαρκῶς εἰς τὴν ἔρημον, ἀλήτης, ἐξόριστος, ἄπατρις, ἄστεγος, μετανάστης; Καὶ ποία ἡ ἀνάγκη νὰ πολυλογῶ; Τέλος ἐστερήθη καὶ τῆς πατρίδος καὶ ὅλης τῆς χώρας του καὶ ἔμεινε πλησίον ἀντιπάλων βαρβάρων καὶ πολὺ ἐχθρικῶν καὶ ἔζησε ζωὴν πολὺ χειροτέραν καὶ ἀπὸ τὴν δουλείαν. Διότι δὲν εἶχε οὔτε τὴν ἀπαραίτητον τροφήν. Καὶ αὐτὰ τὰ ὑπέφερε μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Σαμουήλ, ὁ ὁποῖος τὸν ἔχρισε μὲ ἔλαιον, μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς βασιλείας,

μετὰ τὰ σκῆπτρα, μετὰ τὸ στέμμα, B μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀπόφασίν του δι' αὐτόν. Καὶ ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν ἐσκανδάλισε, οὔτε εἶπε καὶ αὐτός· Τί εἶναι τοῦτο; Ἐγὼ ὁ βασιλεύς, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀπολαύσω τόσην ἐξουσίαν, δὲν ἠμπορῶ νὰ ζῶ οὔτε ὡς ἁπλὸς πολίτης μὲ ἀσφάλειαν· ἔγινα ἀλήτης, ἐξόριστος, ἄπατρις, ἄστεγος, μετανάστης καὶ ὡδηγήθην εἰς βάρβαρον χώραν, καὶ δὲν ἔχω οὔτε τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, καὶ βλέπω κάθε ἡμέραν τὸν ἔσχατον κίνδυνον νὰ ἐπικρέμαται ἐπάνω μου. Ποῦ εἶναι αἱ ὑποσχέσεις περὶ βασιλείας; Ποῦ εἶναι αἱ ἐπαγγελίαι τῆς ἐξουσίας ἐκείνης; Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ οὔτε εἶπε, οὔτε ἐσκέφθη· οὔτε ἐσκανδαλίσθη ἀπὸ ὅσα ἐγίνοντο, C ἀλλὰ ἀνέμενε καὶ αὐτὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ὑποσχέσεων.

Ἀλλὰ ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀναφέρῃ καὶ ἄλλους παρὰ πολλούς, οἱ ὁποῖοι ὅταν περιέπεσαν εἰς βαρύτατα δεινά, δὲν ἐταράχθησαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐτήρουν καλὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ τὰ γινόμενα ἦσαν ἀντίθετα πρὸς τὰς ὑποσχέσεις, μὲ τὴν θαυμασίαν αὐτὴν ὑπομονὴν ἐκέρδιζον λαμπροὺς στεφάνους. Καὶ σὺ λοιπόν, ἀγαπητέ, περίμενε καὶ ἐσὺ τὸ τέλος. Διότι ὁπωσδήποτε θὰ ἔλθῃ ἢ ἐδῶ ἢ εἰς τὴν ἄλλην ζωήν. Καὶ νὰ ἐμπιστεύεσαι πάντοτε εἰς τὸ ἀκατάληπτον τῆς θείας προνοίας καὶ νὰ μὴ λέγῃς· Πῶς θὰ διορθωθοῦν τὰ τόσα κακά; οὔτε νὰ περιεργάζεσαι τὸν τρόπον τῆς θαυματουργίας τοῦ Θεοῦ.

11. D Διότι οὔτε τότε οἱ δίκαιοι ἐκεῖνοι συνεζήτησαν τοῦτο, τὸ πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον θὰ γίνουν αὐτά· ἀλλ' ἐνῷ ἔβλεπον τὰ πάντα νὰ ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἀπόγνωσιν, σύμφωνα μὲ τὸν ἀνθρώπινον λογισμόν, δὲν ἐθορυβοῦντο, οὔτε ἐταράσσοντο· ἀλλ' ὑπέμειναν τὰ πάντα μὲ γενναιότητα, ἔχοντες ὡς μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς πραγματοποιήσεως τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, τὴν δύναμιν ἐκείνου ποὺ τὰ ὑπεσχέθη, καὶ ἔτσι δὲν περιήρχοντο εἰς ἀπελπισίαν ἀπὸ τὴν ἐναντιότητα τῶν συμβαινόντων. Διότι ἐγνώριζον σαφῶς ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐφευρετικὸς καὶ σοφός, θὰ ἠμπορέσῃ, καὶ ἀφοῦ τὰ πράγματα ἀποβοῦν ἀπελπιστικά, νὰ τὰ κάνῃ καλύτερα ἀπὸ πρίν, καὶ μὲ πολλὴν εὐκολίαν νὰ κατορθώσῃ ὅσα ὑπεσχέθη. E Καὶ σὺ λοιπόν, ἀγαπητέ, καὶ ἂν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν τελειώσουν τὰ λυπηρά, δόξαζε τὸν Θεόν· καὶ ἂν αἱ δυσχέρειαι ἐξακολουθήσουν, καὶ τότε νὰ τὸν εὐχαριστῇς, καὶ νὰ μὴ σκανδαλίζεσαι καθόλου, ἀφοῦ γνωρίζεις καλὰ τὴν ἄπειρον καὶ ἀνερμήνευτον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ὁπωσδήποτε ὅλα θὰ λάβουν τὸ τέλος ποὺ πρέπει, εἴτε εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, εἴτε εἰς τὴν μέλλουσαν. Καὶ ἂν κανεὶς ἀκούῃ διὰ τὸ μέλλον καὶ λιποψυχεῖ καὶ

ἀνυπομονεῖ νὰ ἴδη νὰ γίνεται 494 A τοῦτο ἐδῶ, θὰ τοῦ εἴπουμεν ὅτι ἡ ἀληθὴς ζωὴ καὶ τὰ βέβαια καὶ σταθερὰ πράγματα τότε μᾶς περιμένουν. Διότι τὰ μὲν παρόντα εἶναι ὁδός, ἐκεῖνα ὅμως εἶναι πατρίδα. Τὰ ἐδῶ ὁμοιάζουν μὲ ἄνθη ἐαρινά, τὰ ἐκεῖ μὲ βράχους αἰωνίους. Ἐκεῖ στεφάνια καὶ ἀμοιβαὶ ποὺ τέλος δὲν ἔχουν, ἐκεῖ ἔπαθλα καὶ βραβεῖα, ἐκεῖ καταδίκαι καὶ τιμωρίαι ἀνυπόφοροι δι' αὐτοὺς ποὺ ἔπραξαν τοιαῦτα κακουργήματα. Τί λοιπὸν θὰ εἴπουμεν εἰς αὐτοὺς ποὺ ἐν τῷ μεταξὺ δοκιμάζονται; Θὰ εἴπῃ κάποιος. Καὶ σὺ διατί δὲν ἀναφέρεις ὅσους ἔλαμψαν μέσα ἀπὸ τὰ παθήματα ἀκόμη πιὸ πολύ, ἀλλὰ ἀναφέρεις ὅσους ἐφοροῦσαν τὴν μάσκαν τῆς εὐλαβείας, καὶ τώρα ἐλεγχομένους, τούτους φέρεις εἰς τὸ μέσον; Δὲν βλέπεις τὸν χρυσὸν ποὺ καθαρίζεται; Τὸν μόλυβδον ποὺ ἐλέγχεται; Τὰ ἄχυρα ποὺ ξεχωρίζουν ἀπὸ τὸ σιτάρι, B τοὺς λύκους ποὺ διακρίνονται ἀπὸ τὰ πρόβατα; τοὺς ὑποκριτὰς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μὲ πραγματικὴν εὐλάβειαν; Ὥστε ὅταν ἴδῃς τὰ σκάνδαλα τούτων σκέφου καὶ τὰς προόδους ἐκείνων. Ὑπεσκελίσθησαν μερικοί, ἀλλὰ καὶ ἐστήριξαν πολὺ περισσοτέρους· καὶ συναπεκόμισαν οἱ ἴδιοι μισθὸν μεγαλύτερον, διότι δὲν ἐνικήθησαν οὔτε ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν κακοβούλων, οὔτε ἀπὸ τὰς δυσκόλους περιστάσεις. Καὶ αὐτοὶ ποὺ δοκιμάζονται ἂς σκεφθοῦν τοῦτο καλὰ μέσα των, ἐπειδὴ καὶ οἱ τρεῖς νέοι, ἂν καὶ ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὰ ἱερά των, καὶ ἀπὸ τὸν ναόν, καὶ ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν ἄλλην τὴν κατὰ νόμον ἐπιμέλειαν, καὶ εὑρέθησαν μέσα εἰς βάρβαρον χώραν, ἐτήρησαν τὸν νόμον μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν. C Ὁμοίως καὶ ὁ Δανιὴλ καὶ ἄλλοι πολλοί· καὶ ἄλλοι ποὺ ἐσύρθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν διόλου δὲν ἐβλάβησαν, ἄλλοι δὲ ἂν καὶ ἔμειναν εἰς τὴν οἰκίαν των καὶ ἀπελάμβανον ὅλα τὰ εἰς τὴν πατρίδα των, ἔπεσαν εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ κατεδικάσθησαν.

12. Ἂν δὲ θέλῃς νὰ ἐξετάσῃς διὰ ποῖον λόγον ἐπετράπησαν αὐτὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν ἐπιθυμεῖς νὰ ἐμπιστευθῇς εἰς τοὺς ἀρρήτους λόγους τῆς θείας προνοίας του, ἀλλὰ ἀπεφάσισες νὰ τὰ ἐρευνᾷς πάντοτε ὅλα, βαθμιαίως θὰ περιπέσῃς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας ἀπορίας, π.χ. διὰ ποῖον λόγον ἔγιναν αἱ αἱρέσεις, D διὰ ποῖον λόγον ὁ διάβολος, διὰ ποῖον λόγον οἱ δαίμονες, διὰ ποῖον λόγον οἱ πονηροὶ ἄνθρωποι ποὺ παραμερίζουν πολλούς. Καὶ τὸ σπουδαιότερον ἐξ ὅλων αὐτῶν, διὰ ποῖον λόγον ἔρχεται ὁ Ἀντίχριστος, ὁ ὁποῖος ἔχει τόσην δύναμιν πρὸς ἀπάτην, ὥστε νὰ εἴπῃ ὁ Χριστός, ὅτι αὐτὸς θὰ κάνῃ τέτοια, ὥστε νὰ πλανήσῃ, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. (Ματθ. 24, 24). Δὲν πρέπει ὅμως νὰ τὰ ἐρευνοῦμε αὐτά, ἀλλὰ νὰ ἐμπιστευώμεθα τὰ πάντα εἰς τὴν ἀκατάληπτον σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Διότι αὐτὸς ποὺ εἶναι μὲ σταθερότητα γενναῖος καὶ ἂν τὰ κύματα εἶναι ἀμέτρητα, καὶ ἂν ἐκσπάσουν ἐναντίον του θύελλαι, ὄχι μόνον καθόλου δὲν παραβλάπτεται, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρότερος γίνεται. E Ὁ δὲ ἀσθενὴς καὶ μαλθακὸς καὶ ἀμελὴς καὶ χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν ἐνοχλῇ καταπίπτει πολλὰς φοράς. Ἂν ὅμως ἐπιδιώκῃς νὰ μάθῃς κάποιον λόγον, ἄκουσε ἐκεῖνον, ποὺ μᾶς εἶναι γνωστός. Διότι ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πολλοὶ γνωστοὶ εἰς Ἐκεῖνον, ποὺ κατὰ διαφόρους καὶ ποικίλους τρόπους προνοεῖ δι' ὅλα τὰ ζητήματά μας. Αὐτὸν ὅμως ποὺ γνωρίζομεν ἡμεῖς, αὐτὸν θὰ εἴπουμε. Λέγομεν ὅτι τοὺς σκανδαλισμοὺς αὐτοὺς τοὺς ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς διὰ νὰ μὴ ἐλαττωθοῦν τὰ βραβεῖα τῶν γενναίων· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ πρὸς τὸν Ἰὼβ ὁμιλῶν ὁ Θεὸς τὸ ἐδήλωσε καὶ εἶπε· «Ἄλλως με οἴει σοι κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος» (Ἰὼβ 40, 2). Ἐπίσης καὶ ὁ Παῦλος λέγει· 495 A «Δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν» (Α΄ Κορινθ. 11, 19). Καὶ σὺ ὅταν ἀκούῃς τό, «Δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἶναι», μὴ νομίσῃς ὅτι τὰ λέγει αὐτὰ διὰ νὰ θέσῃ ἐντολὴν ἢ νόμον. Πρὸς Θεοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ προλέγει τὸ μέλλον καὶ προμηνύει τὸ κέρδος ποὺ θὰ εἶχαν ἀπὸ αὐτὸ οἱ προσεκτικοὶ ἄνθρωποι. Διότι τότε, λέγει, εἰς σᾶς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐξαπατᾶσθε, θὰ φανῇ καλύτερα ἡ ἀρετή. Ἐκτὸς τούτου καὶ διὰ μίαν ἄλλην αἰτίαν ἀφήνει ὁ Θεὸς τοὺς πονηρούς, ὥστε νὰ μὴ ἁρπαγοῦν προώρως καὶ ἀποκλεισθοῦν τῆς ὠφελείας, ἡ ὁποία ἠμπορεῖ νὰ ἐπέλθῃ εἰς αὐτοὺς ἂν μεταβάλλουν ζωήν. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος ἐσώθη, ἔτσι καὶ ὁ λῃστής, ἔτσι καὶ ἡ πόρνη, ἔτσι καὶ ὁ τελώνης, B ἔτσι καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἂν ὅμως ἔφευγαν ἀπὸ ἐδῶ, πρὶν νὰ μετανοήσουν, τότε κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν θὰ ἐσώζετο. Διὰ τὸν Ἀντίχριστον ἀναφέρει ὁ Παῦλος καὶ μίαν ἄλλην αἰτίαν. Ποίαν; Ὅτι ὑπάρχει, διὰ νὰ ἀποκλεισθῇ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἔτσι κάθε ἀπολογία.

Διότι ποίαν συγχώρησιν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ εἶχαν αὐτοὶ ποὺ δὲν ἐδέχθησαν τὸν Χριστὸν καὶ ἔμελλον νὰ πιστεύσουν ἐν τούτοις εἰς ἐκεῖνον; Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ», ἤτοι εἰς τὸν Χριστόν, «ἀλλ' εὐδοκήσαντες τῇ ἀδικίᾳ» (Β΄ Θεσ/νικεῖς 2, 11), ἤτοι εἰς τὸν Ἀντίχριστον. Ἐπειδὴ δηλ. ἔλεγαν, διὰ τοῦτο δὲν πιστεύομεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὀνομάζει τὸν ἑαυτόν του Θεόν· «Διὰ γὰρ τοῦτό σε, φασί, λιθάζομεν, C ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν» (Ἰωάνν. 10, 33)· Μολονότι τὸν ἤκουον νὰ ἀναφέρῃ τὰ περισσότερα εἰς τὸν Πατέρα του, καὶ νὰ λέγῃ, ὅτι ἦλθε εἰς τὸν κόσμον μὲ τὴν γνώμην ἐκείνου.

καὶ νὰ ἀποδεικνύῃ τοῦτο διὰ πολλῶν. Τί θὰ ποῦν, ὅταν δεχθοῦν τὸν Ἀντίχριστον, ὁ ὁποῖος ὀνομάζει τὸν ἑαυτόν του Θεὸν καὶ οὐδόλως ἀναφέρει τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ πράττει τὸ ἀντίθετον; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς κατηγόρει τούτους καὶ προεφήτευε τοῦτο λέγων· «Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε» (Ἰωάνν. 5, 43)· διὰ τοῦτο ἐπετράπησαν τὰ σκάνδαλα.

Ἂν δὲ ἀναφέρῃς αὐτοὺς ποὺ σκανδαλίζονται, ἐγὼ θὰ σοῦ δείξω ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔλαμψαν περισσότερον μέσα ἀπὸ τὰ σκάνδαλα. D Καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ θὰ σοῦ πῶ, ὅτι δὲν ἔπρεπε διὰ τὴν ἀπροσεξίαν καὶ ραθυμίαν ἄλλων, αὐτοὶ ποὺ ἠμποροῦν νὰ προσέχουν καὶ νὰ ἀγωνίζωνται καὶ νὰ κερδίζουν ἔτσι ἀναριθμήτους στεφάνους, νὰ ὑστεροῦν εἰς τὴν ἀπονομὴν τῶν ἀμοιβῶν. Διότι αὐτοὶ ἔμελλε νὰ ἀδικηθοῦν, ἂν δὲν ἐλάμβανον ἀφορμὰς διὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτούς. Αὐτοὶ δὲ ποὺ ἐβλάβησαν ἀπὸ τὰς δοκιμασίας, κανένα μὲν ἄλλον, παρὰ τοὺς ἑαυτούς των θὰ ἦτο δίκαιον νὰ θεωροῦν ὑπευθύνους καὶ νὰ κατηγοροῦν τοὺς ἑαυτούς των, ὅσοι ὄχι μόνον δὲν ἐσκανδαλίσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἔγιναν λαμπρότεροι καὶ ἰσχυρότεροι μὲ αὐτὰς τὰς δοκιμασίας.

13. E Διότι, πές μου, ποίους ἱερεῖς ἠξιώθη νὰ ἔχῃ ὁ Ἀβραάμ; Ποίους διδασκάλους; Ποίαν κατήχησιν; Ποίαν παραίνεσιν; Ποίαν συμβουλήν, ἀφοῦ τότε δὲν ὑπῆρχον οὔτε γράμματα, οὔτε νόμος, οὔτε προφῆται, οὔτε ἄλλο παρόμοιον; Ἀλλὰ ἔπλεε ἄπλευστον θάλασσαν, καὶ ἐβάδιζε δρόμον ἀδιάβατον, καὶ πρὸ πάντων κατήγετο ἀπὸ οἰκογένειαν καὶ πατέρα ἄπιστον. Ἀλλ' αὐτὰ καθόλου δὲν τὸν ἔβλαψαν καὶ ἔλαμψε τόσον πολὺ μὲ τὴν ἀρετήν, ὥστε ὅσα μετὰ μακρὸν χρόνον, μετὰ τοὺς προφήτας, μετὰ τὸν νόμον, 496 A καὶ τὴν τόσην διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ διδάξῃ ὁ Χριστὸς μὲ σημεῖα καὶ θαύματα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ταῦτα τὰ ἐπρόλαβε ὁ Ἀβραὰμ καὶ τὰ ἐφανέρωσε μὲ ἔργα, μὲ ἀγάπην δηλ. γνησίαν καὶ θερμήν, μὲ περιφρόνησιν τῶν χρημάτων, μὲ στοργικὴν φροντίδα πρὸς τοὺς συγγενεῖς του. Καὶ συνέτριψε κάθε ἀλαζονείαν καὶ ἀπέκρουσε τὸν τρυφηλὸν καὶ ἔκλυτον βίον καὶ ἔζησε αὐστηρότερον ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς ποὺ τώρα κατοικοῦν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων. Διότι οὔτε κατοικίαν εἶχεν, ἀλλ' ἡ σκιὰ τῶν φύλλων τῶν δένδρων ἦτο ὀροφὴ εἰς τὸν δίκαιον καὶ στέγη. Οὔτε, ἐπειδὴ ἦτο ξένος, ἔγινε ἀδιάφορος περὶ τὴν φιλοξενίαν, ἀλλ' ὁ ξένος εὑρισκόμενος εἰς ξένην χώραν τοῦτο τὸ ἔργον ἔκανε, B τὸ νὰ ὑποδέχεται καὶ νὰ περιποιῆται διαρκῶς ἡμέρα μεσημέρι τοὺς διερχομένους.

Καὶ ὅλον τοῦτο τὸ ἔργον τὸ ἐξετέλει μόνος του, καὶ τὴν γυναῖκα του τὴν ἔκανε βοηθὸν εἰς τὴν καλὴν αὐτὴν ἀσχολίαν. Καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀνεψιοῦ του, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε φερθῆ πρὸς αὐτὸν ὅπως ἔπρεπε, ἀλλ' ἐπεζήτησε νὰ ἁρπάσῃ ἀπὸ αὐτὸν τὰ πρωτεῖα, τί δὲν ἔκανε, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἐκλογήν; Δὲν ἔχυσε τὸ αἷμα του ὑπὲρ αὐτοῦ; Δὲν ὥπλισεν ὅλους τοὺς ὑπηρέτας του; Δὲν ἔβαλε τὸν ἑαυτόν του εἰς φανερὸν κίνδυνον; Καὶ ὅταν ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ ἀφήσῃ τὴν οἰκίαν του καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς ξένην χώραν, δὲν ὑπήκουσε ἀμέσως, καὶ ἐγκατέλειψε καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς καὶ τοὺς πάντας καὶ ὑπήκουσε εἰς τὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ, C καὶ ἐγκατέλειψε τὰ βέβαια ποὺ εἶχε καὶ ἐπρόσεξε πολὺ περισσότερον εἰς τὰ ἀβέβαια παρὰ εἰς τὰ βέβαια, διότι ἐπίστευσε εἰς τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ, πρᾶγμα ποὺ ἦτο δεῖγμα μεγάλης πίστεως; Ὕστερα δὲ ἀπὸ ὅλα αὐτά, ὅταν ἐνέσκηψε λιμός, δὲν μετηνάστευσε πάλιν καὶ ὄχι μόνον δὲν ἀνησύχησε καὶ δὲν ἐταράχθη ἀλλ' ἐδείκνυε τὴν αὐτὴν ὑπακοὴν καὶ πίστιν καὶ ὑπομονήν, καὶ κατέβαινεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἐπειδὴ ὑπήκουσεν εἰς τὸν Θεὸν ποὺ ἔδιδε αὐτὴν τὴν ἐντολὴν ἐστερήθη τῆς γυναικός του, καὶ τὴν ἔβλεπε νὰ καταντροπιάζεται, ἐννοῶ αὐτὸ ποὺ συνέβη μὲ τὸν Αἰγύπτιον, δὲν ὑπέμεινε τότε καὶ ἀπὸ θάνατον βαρύτερα καθὼς ἐπλήγη εἰς τὰ κυριώτατα αἰσθήματά του; D Διότι, πές μου, τί βαρύτερον ὑπῆρχεν, μετὰ ἀπὸ τόσα κατορθώματα, ἀπὸ τὸ νὰ βλέπῃ τὴν γυναῖκα του ποὺ συνεζεύχθη μὲ νόμιμον γάμον νὰ ἁρπάζεται ἀπὸ τὴν βαρβαρικὴν ἀκολασίαν, νὰ φέρεται μέσα εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν καὶ νὰ ἀτιμάζεται; Διότι καὶ ἂν τὸ πρᾶγμα δὲν ἔγινε, αὐτὸς ὅμως τὸ ἐφοβήθη, καὶ ὑπέφερε τὰ πάντα μὲ γενναιότητα, καὶ οὔτε αἱ συμφοραὶ τὸν ἔκαμψαν, οὔτε αἱ εὐτυχίαι τὸν κατέστησαν ὑπερήφανον, ἀλλ' ἐν μέσῳ διαφορετικῶν περιστάσεων διεφύλαξε τὴν αὐτὴν γνώμην του. E Καὶ ὅταν ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν υἱόν, δὲν ἦσαν τὰ κωλύματα ἀναρίθμητα ἀπὸ τοὺς λογισμούς του; Καὶ ὅμως ὅλα ἐκεῖνα δὲν τὰ ἠρέμησε, δὲν κατέπαυσε τὸν θόρυβον ἐξ ἐκείνων καὶ διεκρίθη ἀπὸ τὴν πίστιν του; Καὶ ὅταν ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ τὸν θυσιάσῃ δὲν τὸν ἀνέβασε εἰς τὸν πρὸς τοῦτο τόπον μὲ πολλὴν ταχύτητα ὡσὰν νὰ τὸν ὡδήγει εἰς τὸν γάμον καὶ νὰ τὸν ἔφερεν εἰς τὴν νύμφην; Καὶ δὲν ἐξήρθη ὑπεράνω τῆς φύσεως, καὶ δὲν ἐλησμόνησε ὅτι εἶναι ἄνθρωπος, καὶ δὲν προσέφερε θυσίαν νέαν καὶ παράδοξον, καὶ δὲν ἔκανε μόνος του αὐτὸ τὸ κατόρθωμα χωρὶς νὰ λάβῃ κοινωνοὺς εἰς τοῦτο οὔτε τὴν γυναῖκα του, οὔτε τὸν δοῦλον του, οὔτε κανένα ἄλλον ἰδικόν του; 497 A Διότι ἐγνώριζε, ἐγνώριζε πολὺ καλῶς

πόσον ὑψηλὸς ἦτο ὁ σκόπελος, πόσον βαρεῖα ἡ προσταγή, πόσον μέγας ὁ ἀγών. Διὰ τοῦτο μόνος του ἀνέλαβε αὐτὸν τὸν δρόμον καὶ ἔτρεχε, καὶ ἠγωνίζετο, καὶ ἐστεφανώνετο καὶ ἐδοξάζετο. Ποῖος ἱερεὺς τοῦ ἐδίδαξε αὐτά; Ποῖος διδάσκαλος; Ποῖος προφήτης; Κανείς· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε συνετὴν ψυχήν, τὸν ὡδήγει εἰς ὅλα. Καὶ ὁ Νῶε; ποῖον ἱερέα εἶχε; ποῖον διδάσκαλον; ποῖον καθηγητήν; ὅταν μόνος, ἐνῷ ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη εἶχε διαφθαρῆ εἰς τὴν πονηρίαν, ἐβάδισε τὴν ἐναντίαν πρὸς αὐτὴν ὁδόν, καὶ διετήρησε τὴν ἀρετήν του, καὶ τόσον διέλαμψεν, **B** ὥστε κατὰ τὸ ναυάγιον τῆς οἰκουμένης καὶ αὐτὸς νὰ διασωθῇ, καὶ νὰ σώσῃ καὶ ἄλλους ἀπὸ τοὺς κινδύνους ποὺ ἐπεκρέμαντο κατ' αὐτῶν, μὲ τὴν ἰδικήν του ἀρετήν; Πῶς ἔγινε δίκαιος; Πῶς ἔγινε τέλειος; Ποῖον ἱερέα ἢ διδάσκαλον εἶχεν ἀποκτήσει καὶ αὐτός; Κανεὶς δὲν θὰ εἶχε νὰ εἴπῃ. Ἐνῷ ὁ υἱός του, ἂν καὶ εἶχε πάντοτε διδάσκαλόν του εἰς τὴν οἰκίαν του τὴν πατρικὴν ἀρετὴν καὶ ἀπήλαυσε νουθεσίαν καὶ μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργα, ἂν καὶ ἔβλεπε τὴν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων, καὶ εἶχε ἐνώπιόν του τὸ παράδειγμα καὶ τῆς συμφορᾶς καὶ τῆς σωτηρίας, ἔγινε κακὸς πρὸς τὸν γονέα του, καὶ ἐκορόϊδευε τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρός του καὶ τὸν καταντρόπιασε. **C** Βλέπεις ὅτι παντοῦ ἀπαιτεῖται ψυχὴ συνετή; Καὶ ὁ Ἰὼβ πές μου; Ποίους προφήτας ἤκουσε; Ποίαν διδασκαλίαν ἔλαβε; Καμμίαν. Ὅμως καὶ αὐτός, ἂν καὶ δὲν εὑρῆκεν εἰς τὴν ζωήν του τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἐπέδειξε κάθε εἶδος ἀρετῆς μὲ ἐπιμονὴν μεγάλην. Διότι τὰ ὑπάρχοντά του τὰ εἶχε κοινὰ μὲ αὐτοὺς ποὺ τὰ εἶχον ἀνάγκην, καὶ ὄχι μόνον τὰ ὑπάρχοντά του, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα του. Καθόσον εἰς μὲν τὴν οἰκίαν του ὑπεδέχετο τοὺς ὁδοιπόρους, καὶ ἐκείνων μᾶλλον ἦτο ἡ οἰκία παρὰ τοῦ ἰδιοκτήτου της. Ἐνῷ μὲ τὴν σωματικήν του δύναμιν ὑπερήσπιζε τοὺς ἀδικουμένους, καὶ μὲ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν σοφίαν τῆς γλώσσης ἀπεστόμωνε τοὺς ὑβριστὰς καὶ ἐφανέρωνε τὴν εὐαγγελικήν του ζωὴν νὰ λάμπῃ μέσα ἀπὸ ὅλα. **D** Παρατήρησε· «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι» (Ματθ. 5, 3), λέγει ὁ Χριστός. Αὐτὸ ὁ Ἰὼβ τὸ κατώρθωσε μὲ τὰ ἔργα του. «Εἰ γὰρ ἐφαύλισα, φησί, κρῖμα θεράποντος ἢ θεραπαίνης, κρινομένων αὐτῶν πρός με. Τί γὰρ ποιήσω, ἐὰν ἐπίσκεψίν μου ποιήσῃ ὁ Κύριος; Πότερον οὐχ ὡς ἐγὼ ἐγενόμην ἐν γαστρί, καὶ ἐκεῖνοι ἐγένοντο; Ἐγενόμεθα δὲ ἐν τῇ αὐτῇ κοιλίᾳ» (Ἰὼβ 31, 13-15). «Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν». Καὶ τί ὑπῆρξε πραότερον ἀπὸ ἐκεῖνον, διὰ τὸν ὁποῖον καὶ οἱ ὑπηρέται του ἔλεγον· «Τίς ἂν δῴη ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι;» (Ἰὼβ 31, 31). Τόσον πολὺ τὸν ἠγάπων. **E** «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται». Ἀλλ' οὔτε αὐτῆς τῆς ἀρετῆς ἐστερεῖτο. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει· «Εἰ δὲ καὶ ἁμαρτὼν ἑκουσίως, οὐ διετράπην πολυοχλίαν λαοῦ, τοῦ μὴ ἐξαγορεῦσαι τὴν ἀνομίαν μου» (Ἰὼβ 31, 33. 34). Καὶ ἀφοῦ ᾐσθάνετο ἔτσι, εἶναι πασιφανὲς ὅτι ἐπένθει διὰ τὴν ἁμαρτίαν του πάρα πολύ.

«Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην». Βλέπε καὶ αὐτὸ κατωρθωμένον μὲ τὸ παραπάνω ἀπὸ τὸν Ἰώβ. «Συνέτριψα, φησί, μύλας ἀδίκων, 498 **A** καὶ ἐκ μέσου ὀδόντων αὐτῶν ἅρπαγμα ἐξέσπασα, δικαιοσύνην δὲ ἐνδεδύκειν, ἠμφιασάμην δὲ κρῖμα ἴσα διπλοΐδι» (Ἰὼβ 29, 17. 14). «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται». Καὶ αὐτὸς δὲν ἦτο ἐλεήμων μὲ τὸ νὰ δίδῃ μόνον χρήματα, οὔτε μὲ τὸ νὰ ἐνδύῃ τοὺς γυμνοὺς καὶ νὰ τρέφῃ τοὺς πεινασμένους, καὶ νὰ βοηθῇ τὰς χήρας, καὶ νὰ προστατεύῃ τὰ ὀρφανά, καὶ νὰ ἀνακουφίζῃ τὰς φυσικὰς ἀναπηρίας, ἀλλ' ἦτο ἐλεήμων καὶ μὲ τὸ νὰ φανερώνῃ τὴν συμπάθειαν τῆς ψυχῆς του. «Ἐγὼ γάρ», λέγει, «ἐπὶ παντὶ ἀδυνάτῳ ἔκλαυσα, καὶ ἐστέναξα ἰδὼν ἄνδρα ἐν ἀνάγκαις» (Ἰὼβ 30, 25). Σὰν νὰ ἦτο δηλ. πατὴρ ὅλων, ἔτσι τὰς συμφορὰς ἑνὸς ἑκάστου, ἄλλας ἐθεράπευεν, ἄλλας ἐθρήνει, καὶ μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργα, **B** καὶ μὲ συμπάθειαν, καὶ μὲ δάκρυα καὶ μὲ κάθε τρόπον ὑπεστήριζε ὅσους εὑρίσκοντο ἐν συμφοραῖς καὶ ἐγίνετο σὰν ἕνας λιμὴν δι' ὅλους.

«Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται». Καὶ αὐτὸ τὸ ἐπέτυχε μὲ ὄχι τυχαῖον τρόπον. Ἄκουσε τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος ἀναγνωρίζει τοῦτο εἰς τὸν Ἰώβ. «Οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ὅμοιος αὐτοῦ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἄνθρωπος ἄμεμπτος, δίκαιος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος» (Ἰὼβ 1, 8).

«Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Καὶ διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἔκανε πολλοὺς ἀγῶνας καὶ ἔλαβε ἄφθονα βραβεῖα. **C** Διότι δὲν τὸν κατεδίωκον ἄνθρωποι, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κακοῦ, ὁ δαίμων ἐπετέθη ἐναντίον του, καὶ ἐκίνησε ὅλα τὰ μηχανήματά του, ἦλθε κατ' αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐξέβαλε καὶ ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, καὶ ἀπὸ τὴν πατρίδα, καὶ τὸν ἔρριψε ἔξω εἰς τὴν κοπρίαν, καὶ τὸν ἐστέρησε ἀπὸ τὰ πλούτη του, τὰ κτήματά του, τὰ παιδιά του, ἀπὸ αὐτὴν τὴν σωματικὴν ὑγείαν, καὶ τὸν παρέδωσε εἰς πολὺ φοβερὰν πεῖναν. Μαζὶ δὲ μὲ τὸν διάβολον καὶ μερικοὶ φίλοι, ὄχι τυχαῖοι, ἐπείραζον καὶ ἐσκάλιζον τὰς πληγὰς τῆς ψυχῆς του.

«Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ

εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, **D** ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν μακαρισμὸν ἔλαβε μεγάλην ὠφέλειαν. Διότι καὶ οἱ φίλοι τότε τὸν ἐκωμολόγουν, καὶ ἔλεγον ὅτι ἔλαβε τιμωρίαν μικροτέραν ἀπὸ ὅσον ἔπταισεν, καὶ ἐξετόξευσαν ἐναντίον του μεγάλας κατηγορίας καὶ λόγους ψευδεῖς καὶ πλήρεις συκοφαντίας. Ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ὅταν εὑρέθησαν εἰς κίνδυνον, τοὺς ἐγλύτωσε ἀπὸ τὴν θείαν τιμωρίαν, χωρὶς νὰ μνησικακήσῃ κατ' αὐτῶν διὰ κανένα ἀπὸ τὰ λεγόμενά των. Καὶ ἐδῶ πάλιν ἐξεπλήρωνε ἐκείνην τὴν ἐντολὴν ποὺ ἔλεγε· «Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς» **E** (Ματθ. 5, 44). Διότι καὶ τοὺς ἠγάπησε καὶ προσηυχήθη ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ κατεπράϋνε τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔλυσε τὴν ἁμαρτίαν των ἂν καὶ δὲν ἤκουσε νὰ τὸν συμβουλεύουν διὰ τὴν ἀρετήν, οὔτε προφῆται, οὔτε εὐαγγελισταί, οὔτε ἱερεῖς, οὔτε διδάσκαλος, οὔτε κανεὶς ἄλλος. Βλέπεις τί σημαίνει γενναία ψυχή, καὶ πῶς αὐτὴ καὶ μόνον φθάνει διὰ τὴν ἀρετήν, καὶ ἂς μὴν ἔχῃ καμμίαν ἄλλην προστασίαν. Μολονότι βεβαίως εἶχε προγόνους, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν ἦσαν καλοί, ἀλλὰ καὶ ἐφανέρωσαν πολλὴν κακίαν. Διὰ τὸν πρόγονον αὐτὸν λέγει ὁ Παῦλος· «Μή τις πόρνος ἢ βέβηλος, ὡς Ἠσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια» (Ἑβρ. 12, 16).

14. [499] **A** Ἀλλά, πές μου, δὲν ἔγιναν ἄπειρα τοιαῦτα καὶ εἰς τοὺς Ἀποστόλους; Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ Παῦλος· «Οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὧν ἐστι Φύγελλος καὶ Ἑρμογένης» (Β' Τιμοθ. 1, 15). Δὲν ἐκλείσθησαν εἰς δεσμωτήρια οἱ διδάσκαλοι; δὲν ἔμειναν ἁλυσόδετοι; Δὲν ὑπέστησαν ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των καὶ τοὺς ξένους τὰ χειρότερα κακά, Δὲν εἰσέβαλαν μετὰ ἀπὸ ἐκείνους καὶ ἀντὶ τῶν ποιμένων ἐκείνων λύκοι ἄγριοι εἰς τὰ λογικὰ ποίμνια; Δὲν τὰ προέλεγε αὐτὰ ὁ Παῦλος, ὅταν ἔγραφε εἰς τὴν Μίλητον διὰ τοὺς Ἐφεσίους; «Ἐγὼ γὰρ οἶδα», λέγει, «ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου. **B** Καὶ ἐξ ὑμῶν δὲ αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν» (Πράξ. 20, 29. 30). Μήπως ὁ χαλκουργὸς Ἀλέξανδρος δὲν ἐπροξένησε εἰς τὸν Παῦλον ἀναρίθμητα προβλήματα, ποὺ τὸν ἐδίωκε ἀπὸ παντοῦ, ποὺ τὸν ἐπολεμοῦσε, ποὺ τὸν ἐκτυποῦσε, καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τόσην ἀγωνίαν, ὥστε νὰ παραγγείλῃ καὶ εἰς τὸν μαθητήν του καὶ νὰ εἴπῃ· «Ὃν καὶ σὺ φυλάσσου· λίαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις» (Β' Τιμόθ. 4, 15); Μήπως δὲν διεφθάρη

ὁλόκληρον τὸ ἔθνος τῶν Γαλατῶν ἀπὸ ὡρισμένους ψευδαδέλφους καὶ μετεστράφη πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν; Μήπως καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ὁ Στέφανος, ποὺ ὑπερέβαλε καὶ τοὺς ποταμοὺς εἰς τὴν ἀφθονίαν τῶν λόγων καὶ ἀπεστόμωνε τοὺς πάντας, **C** ποὺ ἔφρασσε τὰς ἀναισχύντους γλώσσας τῶν Ἰουδαίων, εἰς τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν ἠμποροῦσε κατὰ τὴν συζήτησιν νὰ ἀντισταθῇ, ποὺ συνετάραξε πάντα τὰ Ἰουδαϊκά, ποὺ ἔστησε λαμπρὸν τρόπαιον καὶ νίκην περιφανῆ, ὁ γενναῖος αὐτὸς καὶ σοφὸς καὶ πλήρης θείας χάριτος, ποὺ ἦτο ὠφέλιμος εἰς τόσον μεγάλην Ἐκκλησίαν, μήπως, ἐνῷ δὲν εἶχε κάνει πολὺν χρόνον εἰς τὸ κήρυγμα, δὲν ἀνηρπάγη αἰφνιδίως καὶ δὲν κατεδικάσθη καὶ δὲν ἐλιθοβολήθη σὰν βλάσφημος; Καὶ ὁ Ἰάκωβος; Μήπως δὲν συνελήφθη ἐξ ἀρχῆς καὶ αὐτὸς καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀφετηρίαν τῆς σταδιοδρομίας του καὶ δὲν ἀπεκεφαλίσθη χάριν τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τὸν Ἡρώδην καὶ ἐτελείωσε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν βίον του ἕνας τέτοιος στῦλος καὶ ἕνα τέτοιο ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας; Πόσοι τότε δὲν ἐσκανδαλίσθησαν, **D** ὅταν ἔβλεπον νὰ γίνωνται αὐτά; Ἀλλὰ οἱ σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν ἐστηρίζοντο, καὶ ἐστηρίζοντο ἀκόμη περισσότερον. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ Παῦλος δι' ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς Φιλιππησίους· «Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ λαλεῖν» (Φιλιππ. 1, 12. 13). Εἶδες ἀνδρείαν; εἶδες παρρησίαν; εἶδες δύναμιν ψυχῆς; εἶδες φιλόσοφον σκέψιν; Ἔβλεπον τὸν διδάσκαλόν των εἰς τὸ δεσμωτήριον ἁλυσόδετον, νὰ βασανίζεται, νὰ κτυπᾶται, νὰ ὑποφέρῃ ἀμέτρητα δεινά, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐσκανδαλίζοντο, οὔτε ἐθορυβοῦντο, **E** ἀλλὰ καὶ ἐκέρδιζον μεγαλυτέραν προθυμίαν, καὶ προέκοπτον περισσότερον εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὰ παθήματα τοῦ διδασκάλου των. Ἀλλὰ καὶ μερικοί, θὰ εἴπῃ κανείς, ἐκλονίζοντο. Οὔτε καὶ ἐγὼ λέγω τὸ ἀντίθετον· διότι εἶναι φυσικὸν νὰ κλονίζωνται πολλοὶ ὅταν γίνωνται αὐτά. Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ εἶπα πολλὰς φορὰς καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ λέγω, αὐτὸ θὰ εἴπω καὶ τώρα. Αὐτοὶ θὰ ἔπρεπε νὰ σκέπτωνται, ἂν εἶναι συνεπεῖς ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ των, καὶ ὄχι ἀπέναντι τῶν περιστατικῶν ποὺ συμβαίνουν. Διότι καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἔφευγε ἀπὸ ἐδῶ, αὐτὴν τὴν κληρονομίαν [500] **A** μᾶς ἄφησε· «Ἐν τῷ κόσμῳ θλῖψιν ἕξετε» (Ἰωάνν. 16, 33)· καί· «Ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλέας ἀχθήσεσθε» (Ματθ. 10, 18)· καί· «Ἔσται καιρός, ὅτε πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξει λατρείαν προσφέρειν τῷ

Θεῷ» (Ἰωάν. 16, 2). Ὥστε περιττῶς μοῦ ἀναφέρεις τοὺς σκανδαλιζομένους, διότι πάντοτε συνέβαινον αὐτά.

Καὶ τί λέγω περὶ τῶν ἀποστόλων; Πόσοι δὲν ἐσκανδαλίσθησαν ἀπὸ τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου ὅλων μας καὶ ἔγιναν ἀκόμη πιὸ παράνομοι καὶ πιὸ θρασεῖς καὶ διήρχοντο καὶ τὸν ἐκοροΐδευον λέγοντες· «Ὁ καταλύων τὸν ναόν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγείρων αὐτόν, ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι; Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ **B** τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν εἰς σὲ» (Ματθ. 27, 40, 40). Ἀλλ' ὅμως οὗτοι δὲν ἠμποροῦν νὰ ἔχουν ἀπολογίαν ἐξ αἰτίας τῆς σταυρώσεως. Διότι ὁ λῃστὴς ὅλους αὐτοὺς τοὺς κατηγορεῖ. Διότι καὶ ἐκεῖνον τὸν εἶδεν ὑψωμένον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐσκανδαλίσθη, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔλαβε μεγαλυτέραν ἀφορμὴν διὰ νὰ φιλοσοφήσῃ, καὶ ἀφοῦ ὑπερέβη ὅλα τὰ ἀνθρώπινα καὶ ἀνυψώθη μὲ τὰ πτερὰ τῆς πίστεως, ἐσκέπτετο τὰ μέλλοντα. Διότι ἂν καὶ τὸν ἔβλεπεν ἐσταυρωμένον, κακοποιούμενον, ὑβριζόμενον, ποτιζόμενον μὲ χολήν, πτυόμενον, χλευαζόμενον ἀπὸ τόσον κόσμον, καταδικασθέντα ἀπὸ τὸ δικαστήριον, ὁδηγηθέντα εἰς θάνατον, ἀπὸ κανὲν ἐκ τούτων δὲν ἐσκανδαλίσθη. **C** Ἀλλ' ἐνῷ ἔβλεπε τὸν σταυρὸν καὶ τὰ καρφιὰ νὰ ἔχουν καρφωθῆ εἰς τὰς σάρκας του, καὶ νὰ περιπαίζεται τόσον πολὺ ἀπὸ τὸ διεφθαρμένον πλῆθος, αὐτὸς ἐβάδισε τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, λέγων· «Μνήσθητί μου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου» (Λουκ. 23, 42)· καὶ ἀπεστόμωνε τὸν ἄλλον λῃστὴν ποὺ ἐκατηγόρει τὸν Χριστόν, καὶ ὡμολόγει τὰ ἰδικά του ἁμαρτήματα, καὶ ἐπίστευσεν εἰς τὴν ἀνάστασιν· καὶ τοῦτο ἐνῷ δὲν εἶχεν ἴδει νεκροὺς νὰ ἐγείρωνται, οὔτε λεπροὺς νὰ καθαρίζωνται, οὔτε χωλοὺς νὰ βαδίζουν, οὔτε τὴν θάλασσαν νὰ τιθασσεύεται, οὔτε δαίμονας νὰ ἐκδιώκωνται, οὔτε ἄρτους νὰ πολλαπλασιάζωνται, οὔτε τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα εἶδεν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς καὶ ἂν καὶ τὰ εἶδεν τὸν ἐσταύρωσεν. **D** Ἀλλ' αὐτὸς ὁ λῃστής, ἐνῷ τὸν εἶδεν ἐσταυρωμένον, Θεὸν τὸν ὡμολόγησεν καὶ τὴν βασιλείαν του ἐνεθυμήθη καὶ ἐφιλοσόφησε περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς· ἐκεῖνοι ὅμως, ἐνῷ τὸν εἶδον νὰ κάνῃ θαύματα, καὶ ἀπήλαυσαν τὴν διδασκαλίαν ποὺ τοὺς ἔκαμε καὶ μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργα, ὄχι μόνον δὲν ἐκέρδισαν τίποτε, ἀλλ' ἐκρημνίσθησαν εἰς τὸ πλέον βαθὺ βάραθρον τῆς ἀπωλείας, μὲ τὸ νὰ τὸν ἀναβιβάσουν εἰς τὸν σταυρόν. Βλέπεις ὅτι οἱ μὲν ἀνόητοι καὶ ἀμελεῖς δὲν κερδίζουν οὔτε ἀπὸ τὰ ὠφέλιμα, οἱ δὲ φρόνιμοι καὶ προσεκτικοὶ ὠφελοῦνται πάρα πολὺ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ σκανδαλίζουν τοὺς ἄλλους; Αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἴδῃ κανεὶς καὶ εἰς τὸν Ἰούδα καὶ εἰς τὸν Ἰώβ. **E** Διότι ὁ μὲν Ἰούδας δὲν ἐσώθη οὔτε ἀπὸ τὸν Χριστὸν ποὺ ἔσωσε τὴν οἰκουμένην, ὁ δὲ Ἰὼβ δὲν ἔπαθε καμμίαν ζημίαν οὔτε ἀπὸ τὸν διάβολον ποὺ τόσους ὡδήγησε εἰς τὴν ἀπώλειαν. Ὁ μὲν ἕνας, ποὺ ἔπαθε τόσα κακὰ ἐστεφανώνετο· ὁ δὲ ἄλλος ποὺ εἶχε ἴδει θαύματα, καὶ εἶχε κάνει καὶ αὐτός, ποὺ ἀνέστησε νεκροὺς καὶ ἐδίωξε δαίμονας (διότι καὶ αὐτὸς εἶχε λάβει αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν), ποὺ ἤκουσε ἀναρίθμητα περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ κολάσεως, ποὺ μετέσχε εἰς τράπεζαν μυστικήν, ποὺ ἔλαβε μέρος εἰς δεῖπνον φοβερώτατον, καὶ ἀπήλαυσε τόσην εὔνοιαν καὶ πρόνοιαν, ὅσην ὁ Πέτρος, ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης, **501 A** πιθανῶς καὶ πολὺ περισσοτέραν· διότι μαζὶ μὲ τὴν ἄλλην φροντίδα καὶ τὴν πολλὴν συγκατάβασιν τὴν ὁποίαν ἀπήλαυσε, εἶχεν ἀναλάβει καὶ τὰ χρήματα τῶν πτωχῶν· τότε αὐτός, μετὰ ἀπὸ τόσας εὐεργεσίας, διεστράφη, καὶ ἀφοῦ ὑπεδέχθη τὸν Σατανᾶν μὲ τὴν φιλαργυρίαν του μέσα εἰς τὴν ψυχήν του, ἔγινε προδότης, καὶ διέπραξε τὸ πλέον μεγάλον κακόν, καὶ ἐπώλησε τέτοιο αἷμα ἀντὶ τριάκοντα ἀργυρίων καὶ μὲ φίλημα δόλιον ἐπρόδωσε τὸν Κύριον. Πόσοι νομίζεις, ὅτι ἐσκανδαλίσθησαν ἀπὸ αὐτό, ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ προδοσία ἔγινε ἀπὸ τὸν μαθητήν του; Ἀλλὰ καὶ ὁ πολίτης τῆς ἐρήμου, ὁ καρπὸς τῆς στείρας, ὁ υἱὸς τοῦ Ζαχαρίου, ὁ ὁποῖος ἠξιώθη νὰ βαπτίσῃ **B** τὴν ἁγίαν ἐκείνην καὶ ἱερὰν κεφαλήν, καὶ νὰ γίνῃ πρόδρομος τοῦ Κυρίου του, ὅταν ἔμενε εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὅταν ἀπεκεφαλίζετο, καὶ ἐγίνετο ἡ σφαγή του μισθὸς πορνικοῦ χοροῦ, πόσοι νομίζεις, ὅτι ἐσκανδαλίσθησαν τότε; Καὶ τί λέγω τότε; Πόσοι τώρα, μετὰ ἀπὸ τόσον χρόνον, τὰ ἀκοῦν αὐτὰ καὶ δὲν σκανδαλίζονται; Καὶ τί λέγω τὸν Ἰωάννην, καὶ τὸ δεσμωτήριον, καὶ τὴν σφαγὴν ἐκείνην, καὶ ἀσχολοῦμαι μὲ τοὺς ὑπηρέτας, ἐνῷ πρέπει νὰ καταφύγω πάλιν εἰς τὸν Κύριον;

15. Διότι ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἠνώρθωσε τὴν οἰκουμένην, διέλυσε τὴν πλάνην, **C** ἔκανε τὴν γῆν οὐρανόν, ἔκοψε τὰ νεῦρα τοῦ θανάτου, κατέστησε τὸν ᾅδην ἄχρηστον, ἐκυρίευσε τὸ πλέον ὑψηλὸν φρούριον τοῦ διαβόλου, ἀπεστόμωσε τοὺς δαίμονας, ἔκανε τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους, ἐκρήμνισε βωμοὺς καὶ ἀνέτρεψε ναούς, ἐνεφύτευσεν εἰς τὴν γῆν τὴν νέαν αὐτὴν καὶ παράξενον φιλοσοφίαν, ἔφερε ἀναρίθμητα ἀγαθά, τὰ θαυμάσια αὐτὰ καὶ μεγάλα καὶ ὑψηλά, δὲν ἔγινε σκάνδαλον εἰς πολλούς; Μήπως δὲν φωνάζει καὶ δὲν λέγει κάθε ἡμέραν ὁ Παῦλος χωρὶς νὰ ἐντρέπεται; «Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, **D** ἔθνεσι δὲ μωρίαν» (Α´ Κορινθ. 1, 23); Τί λοιπόν; πές μου· δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ σταύρωσις, οὔτε νὰ προσφερθῇ ἡ φρικτὴ ἐκείνη θυσία, οὔτε νὰ γίνουν τόσα κατορθώματα,

ἐπειδὴ τὸ ζήτημα ἔγινε σκάνδαλον σὲ ὅσους ἐπορεύοντο τὸν δρόμον τῆς καταστροφῆς καὶ τότε, καὶ μετὰ καὶ εἰς κάθε ἐποχήν; Καὶ ποῖος εἶναι τόσον τρελλός, τόσον παράλογος ὥστε νὰ εἴπῃ τοῦτο; Ὅπως λοιπὸν ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ σκεπτώμεθα ὅσους σκανδαλίζονται, ἂν καὶ εἶναι τόσον πολλοί, ἀλλ' αὐτοὺς ποὺ σώζονται, αὐτοὺς ποὺ διορθώνονται, αὐτοὺς ποὺ ἀπήλαυσαν τὴν τόσην σοφίαν· καὶ δὲν πρέπει νὰ λέγωμεν· Καὶ τί πρὸς ὅσους ἐσκανδαλίσθησαν; **E** διότι εἰς τοὺς ἑαυτούς των ἐκεῖνοι θὰ ἦτο δίκαιον νὰ καταλογίζουν τὸν σκανδαλισμόν των· ἔτσι ἀκριβῶς οὔτε τώρα. Διότι τὸ σκάνδαλον δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν σταυρόν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀπερισκεψίαν αὐτῶν ποὺ σκανδαλίζονται. Διὰ τοῦτο προσθέτει καὶ ὁ Παῦλος· «Αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν» (Αὐτόθι στίχ. 24). Διότι καὶ ὁ ἥλιος βλάπτει τοὺς ἀσθενικοὺς ὀφθαλμούς. Τί λοιπόν; Δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ ὁ ἥλιος; Καὶ τὸ μέλι φαίνεται εἰς τοὺς ἀσθενεῖς πικρόν· Τί λοιπόν; θὰ ἔπρεπε νὰ καθῇ τοῦτο ἀπὸ τὸν κόσμον; Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι δὲν ἦσαν δι' ἄλλους μὲν θανάσιμος ὀσμὴ πρὸς ψυχικὸν θάνατον, δι' ἄλλους δὲ ὀσμὴ ζωῆς πρὸς ζωὴν αὐτῶν αἰώνιον; Χάριν λοιπὸν αὐτῶν ποὺ ὡδηγοῦντο οἰκείᾳ βουλήσει πρὸς τὴν ἀπώλειαν, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπολαύσουν τὴν τόσην φροντίδα τοῦ Θεοῦ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν αἰώνιον ζωήν; **502 A** Αὐτὴ λοιπὸν ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἡ σωτηρία ἡ ἰδική μας, ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν, ἡ ζωή, τὰ ἀμέτρητα καλά, πόσους δὲν ἐβάρυνε, ἀπὸ πόσους δὲν ἐστέρησε τὴν ἀπολογίαν καὶ τὴν συγχώρησιν; Δὲν ἀκούς τί λέγει περὶ τῶν Ἰουδαίων ὁ Χριστός; «Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν» (Ἰωάνν. 15, 22). Τί λοιπόν; Ἐπειδὴ ἔγιναν ἀναπολόγητα τὰ ἁμαρτήματά των, μετὰ τὴν παρουσίαν του εἰς τὸν κόσμον, δὲν ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ αὐτὸς εἰς τὴν γῆν δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν τὸ καλὸν μὲ κακὸν τρόπον; Καὶ ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὰ εἴπῃ αὐτά; Κανείς, οὔτε ὁ πιὸ παράφρων. **B** Ἀλλὰ τί; πές μου, πόσοι ἐσκανδαλίσθησαν ἀπὸ τὴν Γραφήν; πόσαι αἱρέσεις ἤντλησαν ἀπὸ αὐτὴν προφάσεις διὰ τὴν διδασκαλίαν των; ἔπρεπε λοιπὸν νὰ ἐξαφανισθῇ ἡ Γραφὴ δι' αὐτοὺς ποὺ ἐσκανδαλίσθησαν ἢ νὰ μὴ δοθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχήν; Καθόλου. Ἀλλ' ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ δοθῇ δι' ὅσους ἐπρόκειτο νὰ ὠφελοῦνται ἀπὸ αὐτήν. Διότι ἐκεῖνοι μὲν (πάλιν δὲν θὰ παύσω νὰ ἐπαναλαμβάνω τὰ ἴδια) ἂς θεωροῦν τοὺς ἑαυτούς των ὑπευθύνους διὰ τὰ σκάνδαλα, ὅσοι δὲ πρόκειται νὰ ὠφελοῦνται τὰ μέγιστα ἐξ αὐτῶν, δὲν θὰ ὑφίσταντο μίαν τυχαίαν ζημίαν, ἂν λόγῳ ἀγνωμοσύνης τῶν ἄλλων καὶ ἀμελείας, ἐνῷ αὐτοὶ ἔμελλον νὰ κερδίζουν μὲ τὸ νὰ λάβουν αὐτήν, ἔχαναν μίαν τοιαύτην ὠφέλειαν. Μὴ λοιπὸν μοῦ ἀναφέρῃς αὐτοὺς ποὺ βαδίζουν εἰς τὴν ἀπώλειαν· διότι ὅπως ἀνέφερα καὶ εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν μου,[8] **C** κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἀδικοῦν τὸν ἑαυτόν των δὲν ἀδικεῖται ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ ἂν ἀκόμη κινδυνεύῃ καὶ τὴν ζωήν του.

16. Διότι, πές μου, τί ἐζημιώθη ὁ Ἄβελ ποὺ ἐφονεύθη ἀπὸ ἀδελφικὴν χεῖραν, καὶ ὑπέμεινε πρόωρον καὶ βίαιον θάνατον; Μήπως δὲν ἐκέρδισε μᾶλλον καὶ δὲν ἐνεδύθη λαμπρότερον στέφανον; Καὶ ὁ Ἰακώβ; ποὺ τόσα ὑπέστη ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, καὶ ἔγινε ἄπατρις καὶ ἐξόριστος, καὶ μετανάστης, καὶ δοῦλος καὶ περιῆλθεν εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν; Καὶ ὁ Ἰωσήφ, ποὺ ἔγινε παρομοίως καὶ αὐτὸς ἄπατρις, ἄστεγος, αἰχμάλωτος, δοῦλος, δεσμώτης, καὶ ἐκινδύνευσε τὰ ἔσχατα καὶ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ εἰς τὴν ξένην καὶ ποὺ ὑπέμεινε τοιαύτας συκοφαντίας; Καὶ ὁ Μωϋσῆς **D** ποὺ ἐλιθοβολήθη ἀπὸ τόσον λαὸν πολλὰς φοράς, καὶ ἐπεβουλεύθη ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εὐηργέτησε; Καὶ ὅλοι οἱ προφῆται ποὺ ἔπαθαν τόσα κακὰ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους; Καὶ ὁ Ἰὼβ ποὺ ἐπολεμήθη ἀπὸ τὸν διάβολον μὲ ἀφθόνους δοκιμασίας; Καὶ οἱ τρεῖς νέοι; Καὶ ὁ Δανιήλ, ὁ ὁποῖος ἐκινδύνευσε διὰ τὴν ζωήν, διὰ τὴν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν ἰδίαν του ὕπαρξιν; Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἠλίας, ποὺ συνέζη μὲ ἐσχάτην πενίαν, ποὺ κατεδιώκετο, ποὺ ἐδραπέτευε, ποὺ κατῴκει εἰς τὰς ἐρήμους, ποὺ ἦτο πάντοτε ἐξόριστος καὶ μετανάστης· Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαυΐδ, ποὺ ἔπαθε τόσα ἀπὸ τὸν Σαοὺλ καὶ τόσα κατόπιν ἀπὸ τὸν υἱόν του; **E** Δὲν ἔλαμψε περισσότερον, ὅταν ὑφίστατο τὰ χειρότερα κακά, παρὰ ὅταν ηὐτύχει. Καὶ ὁ Ἰωάννης ποὺ ἀπεκεφαλίσθη; Καὶ οἱ ἀπόστολοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι μὲν ἀπεκεφαλίσθησαν, ἄλλοι δὲ εἰς ἄλλας τιμωρίας παρεδόθησαν. Καὶ οἱ μάρτυρες, οἱ ὁποῖοι παρέδωσαν τὴν ψυχήν των μὲ φοβερὰ βασανιστήρια; Ὅλοι αὐτοὶ δὲν ἔλαμψαν τότε περισσότερον, ὅταν ὑβρίζοντο; Ὅταν ὑπέμενον τὸν κατατρεγμόν; Ὅταν ὑφίσταντο τὰ χειρότερα δεινὰ καὶ ἵσταντο γενναίως;

17. Ὅταν λοιπὸν ἀνυμνοῦμεν τὸν Κύριον ὅλων μας δι' ὅλα τὰ ἄλλα, δὲν τὸν ἀνυμνοῦμεν κυρίως διὰ τοῦτο, **503 A** δοξάζοντες, θαυμάζοντες διὰ τὴν σταύρωσιν, διὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνον τὸν κατηραμένον; Μήπως ὁ Παῦλος δὲν ἀναφέρει πολὺ συχνὰ ὡς σημεῖον τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης αὐτοῦ, τὸ ὅτι

8. «Ὅτι τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα... κ.λ.π.».

ἀπέθανε; Τὸ ὅτι ἀπέθανε δι' ἡμᾶς, ποὺ εἴμεθα ἁμαρτωλοί; Καὶ δίχως νὰ ὁμιλήσῃ διὰ τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησεν ὁ Χριστὸς πρὸς χρῆσιν μας, καὶ ἀνάπαυσιν, ἐπανειλημμένως καὶ συχνὰ ἀναφέρει τὴν σταύρωσιν, καὶ λέγει· «Συνέστησε δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς, ὅτι, ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε» (Ρωμ. 5. 8, 9). Καὶ ἐξ αὐτοῦ παρέχει εἰς ἡμᾶς καλὰς ἐλπίδας καὶ λέγει· B «Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ» (Αὐτόθι στίχ. 10); Δὲν ὑπερηφανεύεται καὶ αὐτὸς πρὸ πάντων διὰ τοῦτο, καὶ καυχᾶται, καὶ σκιρτᾷ καὶ πετᾷ ἀπὸ χαρᾶν, ὅταν γράφῃ πρὸς τοὺς Γαλάτας· «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. 6. 14); Καὶ τί θαυμάζεις ἂν ὁ Παῦλος σκιρτᾷ, καὶ πηδᾷ καὶ καυχᾶται διὰ τοῦτο. Αὐτὸς ποὺ ὑπέστη αὐτά, τὸ πρᾶγμα αὐτὸ τὸ ὀνομάζει δόξαν. Διότι· «Πάτερ», λέγει, «ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν Υἱὸν» (Ἰωάνν. 17, 1). Καὶ ὁ μαθητὴς ποὺ τὰ ἔγραψε αὐτά, ἔλεγε· C «Οὔπω γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη» (Αὐτόθι 7, 39), δόξαν ὀνομάζων τὸν σταυρόν. Καὶ ὅταν ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὸς τί ἀνέφερε; Σημεῖα, θαύματα, μεγάλα φαινόμενα; Καθόλου, ἀλλὰ παρουσιάζει τὸν σταυρὸν καὶ λέγει· «Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχει ζωὴν αἰώνιον» (Αὐτόθ. 3, 16). Καὶ ὁ Παῦλος πάλιν· «Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται» (Ρωμ. 8. 32); Καὶ ὅταν παρακινῇ εἰς ταπεινοφροσύνην εἰς τὴν ἰδίαν αἰτίαν στηρίζει τὴν προτροπήν του καὶ λέγει· D «Εἴ τις παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία Πνεύματος, εἴ τινα σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί, πληρώσατέ μου τὴν χαράν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες, μηδὲν κατ' ἐρίθειαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν» (Φιλιππ. 2, 1-3). Κατόπιν εἰσάγει τὴν ἐντολὴν καὶ λέγει· «Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, E μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος, καὶ ἐν σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος· ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θα-

νάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ» (Αὐτόθ. στίχ. 5—8). Καὶ ὅταν συμβουλεύῃ περὶ ἀγάπης τὸ ἴδιον ἀναφέρει καὶ λέγει· «Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας» (Ἐφεσ. 5, 2). Καὶ φροντίζων νὰ συνδέῃ τὰς γυναῖκας κατὰ τρόπον ἁρμονικὸν πρὸς τοὺς ἄνδρας των, λέγει· «Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς» (Αὐτόθ. στίχ. 25). Καὶ αὐτὸς ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξῃ πόσην σημασίαν ἔδιδε εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ
504 A καὶ πόσον ἠγάπα τὸ πάθος, ὅταν ὁ πρῶτος τῶν ἀποστόλων, τὸ θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας, ὁ κορυφαῖος ἀπὸ τὴν συντροφιὰν τῶν μαθητῶν, εἶπε, καὶ τοῦτο ἀπὸ ἄγνοιαν· «Ἵλεώς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο», ἄκουσε τί τὸν ἀπεκάλεσε· «Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ» (Ματθ. 16, 22. 23)· ἔδειξε μὲ τὴν ὑπερβολικὴν προσβολὴν καὶ ἐπιτίμησιν τὴν πολλὴν σπουδήν του πρὸς τὴν σταύρωσιν. Καὶ τὴν μὲν ἀνάστασιν τὴν ἔκανε κρυφίως καὶ εἰς παράμερον τόπον, ἀφίνων τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς εἰς ὅλον τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον, τὴν δὲ σταύρωσιν τὴν ὑπέστη εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως, εἰς τὸ μέσον τῆς ἑορτῆς, εἰς τὸ μέσον τοῦ πλήθους τῶν Ἰουδαίων, ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῶν δύο Δικαστηρίων, B καὶ τῶν Ρωμαϊκῶν καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν, εἰς τὴν κοσμοσυρροὴν τῆς ἑορτῆς, ἡμέρα μεσημέρι, ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια ὅλου τοῦ κόσμου. Καὶ ἐπειδὴ μόνον ὅσοι παρευρίσκοντο ἐκεῖ, ἔβλεπον αὐτὸ ποὺ συνέβαινε, διέταξε τὸν ἥλιον νὰ κρυφθῇ, καὶ νὰ ἀναγγείλῃ ἔτσι τὸ τόλμημα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Ἂν καὶ εἰς πολλούς, ὅπως εἶπα προηγουμένως σκάνδαλον ἐγίνετο αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ προσέχωμεν αὐτούς, ἀλλὰ αὐτοὺς ποὺ σῴζονται, αὐτοὺς ποὺ διορθώνονται. Καὶ τί θαυμάζεις ἂν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ὁ Σταυρὸς εἶναι τόσον λαμπρός, ὥστε καὶ δόξαν νὰ τὸν ἀποκαλῇ ὁ Χριστός, καὶ ὁ Παῦλος νὰ καυχᾶται δι' αὐτόν; Διότι καὶ ἐκείνην τὴν φοβερὰν καὶ φρικτὴν ἡμέραν, C ὅταν ἔλθῃ φανερώνων τὴν δόξαν του, ὅταν ἔλθῃ μέσα εἰς τὴν δόξαν τοῦ Πατρός του, ὅταν παρουσιασθῇ τὸ φοβερὸν κριτήριον, ὅταν θὰ παρίστανται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ποταμοὶ παφλάζοντες, ὅταν τὰ πλήθη τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων θὰ χύνωνται διὰ μιᾶς κάτω μαζί του, ὅταν θὰ ἐπιδειχθοῦν τὰ ἀναρίθμητα ἐκεῖνα βραβεῖα, ὅταν ἄλλοι μὲν θὰ λάμπουν ὡς ἥλιος, ἄλλοι δὲ ὡς ἀστέρες, ὅταν θὰ συγκεντρωθοῦν αἱ στρατιαὶ τῶν μαρτύρων, αἱ χορεῖαι τῶν ἀποστόλων, τὰ τάγματα τῶν προφητῶν, οἱ ὅμιλοι τῶν γενναίων ἀνθρώπων, τότε λοι-

πόν, τότε ἐν τῷ μέσῳ ἐκείνης τῆς λαμπρότητος, ἐκείνης τῆς μεγαλοπρεπείας, θὰ ἔλθη φέρων τὸν Σταυρὸν ποὺ ἐκπέμπει λαμπρὰς ἀκτῖνας. **D** Διότι «Τότε», λέγει, «φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, τὸ δὲ σημεῖον τοῦ σταυροῦ φανήσεται» (Ματθ. 24, 30). Ὢ πάθους λαμπρότης! ὢ Σταυροῦ φαιδρότης! ὁ ἥλιος σκοτεινιάζει, καὶ τὰ ἄστρα πίπτουν ὡσὰν τὰ φύλλα, ἐνῷ ὁ Σταυρὸς λάμπει πιὸ φωτεινὰ ἀπ᾿ ὅλα ἐκεῖνα, κατέχων ὅλον τὸν οὐρανόν. Βλέπεις πόσον καυχᾶται διὰ τοῦτο ὁ Κύριος; Πῶς παρουσιάζει ὡσὰν δόξαν του αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὅταν δεικνύῃ ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὸν Σταυρὸν εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην μὲ τόσην λάμψιν;

18. **E** Καὶ σὺ λοιπόν, ὅταν ἴδῃς ὡρισμένους νὰ σκανδαλίζωνται δι᾿ ὅσα συμβαίνουν, πρῶτον μὲν ἐκεῖνο νὰ σκέπτεσαι, ὅτι τὰ σκάνδαλα προέρχονται ἀπὸ τὴν ἰδικήν των ἀδυναμίαν καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ πράγματα. Καὶ τοῦτο τὸ πιστοποιοῦν ὅσοι δὲν σκανδαλίζονται. Ἔπειτα σκέψου, ὅτι πολλοὶ διεκρίθησαν ἐντεῦθεν περισσότερον δοξάζοντες τὸν Θεὸν καὶ μὲ πᾶσαν προθυμίαν εὐχαριστοῦντες αὐτὸν καὶ διὰ τὰ παθήματα ἐκεῖνα. Λοιπὸν μὴ βλέπῃς αὐτοὺς ποὺ κλονίζονται, ἀλλ᾿ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἵστανται ἑδραῖοι, καὶ μένουν ἀκίνητοι, καὶ ἔτσι γίνονται ἰσχυρότεροι· **505 A** μὴ βλέπῃς αὐτοὺς ποὺ θορυβοῦνται, ἀλλὰ καὶ ὅσους πλέουν μὲ οὔριον ἄνεμον, καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι πολὺ περισσότεροι ἀπὸ ὅσους παρασύρονται. Ἀλλ᾿ ἐὰν ἦσαν περισσότεροι ἐκεῖνοι, καλύτερος εἶναι ἕνας ποὺ κάνει τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου παρὰ ἀναρίθμητοι παράνομοι.

19. Σκέψου πόσοι ἐνεδύθησαν καὶ μαρτυρίου στέφανον. Διότι ἄλλοι μὲν ἐμαστιγώθησαν, ἄλλοι δὲ ἐνεκλείσθησαν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἄλλοι ἔφερον ἀλυσίδας ὡσὰν κακοῦργοι, ἄλλοι ἐξωρίσθησαν, ἄλλοι ἔχασαν τὴν περιουσίαν των, ἄλλοι ἠναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύσουν εἰς ξένας χώρας, ἄλλοι ἐσφάγησαν, ἄλλοι μὲν πραγματικῶς, ἄλλοι δὲ ψυχικῶς. Διότι, ἂν καὶ δόρατα ἐγυμνοῦντο, καὶ ξίφη ἠκονοῦντο, καὶ καθ᾿ ἑκάστην ἡμέραν ἐγίνοντο ἀπειλαί, καὶ οἱ ἄρχοντες ἔπνεον μένεα ἀπὸ θυμόν, **B** καὶ φόνοι ἠπειλοῦντο, καὶ ἀναρίθμητα εἴδη κολάσεων καὶ τιμωριῶν, καὶ ὅμως ἐκεῖνοι δὲν ὑπεχώρησαν, οὔτε ἐνέδωσαν, ἀλλ᾿ ἐστάθησαν ἀκλόνητοι ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν, καὶ ἐπροτίμησαν νὰ πράξουν καὶ νὰ πάθουν τὰ πάντα, διὰ νὰ μὴ συμμετάσχουν εἰς τὴν παρανομίαν μαζὶ μὲ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐτόλμησαν αὐτά. Ἔτσι δὲ συμπεριεφέρθησαν ὄχι μόνον ἄνδρες ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. Διότι καὶ γυναῖκες κατῆλθον εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν καὶ πολλὰς φορὰς διέπρεψαν περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄνδρας. Καὶ ὄχι μόνον γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ νέοι καὶ νεανίσκοι καλομαθημένοι. Πές μου, λοιπόν· εἶναι μικρὸν αὐτό, τὸ νὰ κερδίσῃ ἡ Ἐκκλησία τόσον πλῆθος μαρτύρων; **C** διότι ὅλοι αὐτοὶ εἶναι μάρτυρες. Διότι βεβαίως δὲν εἶναι μάρτυρες μόνον ἐκεῖνοι, ποὺ ἐσύρθησαν εἰς τὰ δικαστήρια, καὶ ἀφοῦ διετάχθησαν νὰ θυσιάσουν εἰς τὰ εἴδωλα, ἠρνήθησαν καὶ ἔπαθαν ὅσα ἔπαθαν· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐδέχθησαν νὰ πάθουν ὁ,τιδήποτε ἀρεστὸν εἰς τὸν Θεόν. Καὶ ἂν κανεὶς ἐξετάσῃ μετὰ προσοχῆς, αὐτοὶ εἶναι μᾶλλον παρὰ ἐκεῖνοι. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιον τὸ νὰ δεχθῇ κανεὶς νὰ πάθῃ καὶ νὰ μαρτυρήσῃ διὰ νὰ μὴ ὑποστῇ τὸν ὄλεθρον τὸν προερχόμενον ἀπὸ τὴν ἄρνησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀποφύγῃ τὴν προτεινομένην εἰς αὐτὸν ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς του, καὶ τὸ νὰ ὑπομείνῃ τὴν αὐτὴν ταύτην τιμωρίαν διὰ μικρότερον κατόρθωμα. Ὅτι δὲ ὄχι μόνον ὅσοι ἐσφάγησαν ἀλλὰ καὶ οἱ προπαρεσκευασμένοι καὶ ἕτοιμοι νὰ θανατωθοῦν ἐκέρδισαν τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου, καὶ αὐτό, **D** καὶ ἐκεῖνο, ποὺ εἶπα προηγουμένως, ὅτι αὐτὸς ποὺ ἐθανατώθη διὰ κατώτερον σκοπόν, εἶναι τέλειος μάρτυς, αὐτὸ θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ ἀποδείξω μὲ τοὺς λόγους τοῦ Παύλου. Ἀφοῦ ἤρχισεν ὁ μακάριος Παῦλος νὰ ἀπαριθμῇ τοὺς διακριθέντας προγόνους καὶ ἔκανε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν Ἄβελ, κατόπιν ἐπέρασε εἰς τὸν Νῶε, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Μωϋσέα, τὸν Ἰησοῦν, τὸν Δαυΐδ, τὸν Σαμουήλ, τὸν Ἠλίαν, τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν Ἰὼβ προσέθεσε· «Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων» (Ἑβρ. 12, 1). Μολονότι βεβαίως ὅλοι αὐτοὶ δὲν ἐσφάγησαν, **E** μᾶλλον δὲ κανείς, πλὴν δύο ἢ τριῶν, τοῦ Ἄβελ καὶ τοῦ Ἰωάννου· ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀπέθανον μὲ φυσικὸν τέλος· καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης δὲν ἐσφάγη ἐπειδὴ διετάχθη νὰ θυσιάσῃ καὶ ἠρνήθη, οὔτε διότι ὡδηγήθη ἐνώπιον βωμοῦ, καὶ ἐσύρθη πρὸς τὰ εἴδωλα, ἀλλ᾿ ἐσφάγη δι᾿ ἕνα λόγον· ἐπειδὴ δηλ. εἶπε πρὸς τὸν Ἡρώδην· «Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου» (Ματθ. 14, 4), καὶ ἐκλείσθη εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ ὑπέστη ἐκείνην τὴν σφαγήν. Ἂν δὲ αὐτὸς ποὺ ἐτιμώρησε παράνομον γάμον, ὅσο βεβαίως τοῦ ἦτο δυνατόν, **505 A** (διότι δὲν διώρθωσε τὸ κακῶς γενόμενον, ἀλλ᾿ εἶπε μόνον, δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ τὸ σταματήσῃ), ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ποὺ μόνον τὸ κατέκρινεν καὶ δὲν προσέφερε τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον αὐτό, ἐπειδὴ ἀπεκεφαλίσθη, ἔγινε μάρτυς καὶ ἐκ τῶν μαρτύρων ὁ πρῶτος, ὅσοι ἀντιμετώπισαν τόσας σφαγὰς καὶ ἀνεμετρήθησαν ὄχι μὲ τὸν Ἡ-

ρώδην, ἀλλὰ μὲ τοὺς ἰσχυροὺς ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης καὶ ὑπερήσπισαν ὄχι παράνομον γάμον, ἀλλὰ νόμους προγονικοὺς καὶ θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας ποὺ κατεπατήθησαν καὶ ἐπέδειξαν γενναιότητα καὶ μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργα, καὶ ἐξετίθεντο εἰς κίνδυνον θανάτου κάθε ἡμέραν, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδιά, πῶς δὲν εἶναι δίκαιον νὰ καταταχθοῦν εἰς τὸν χορὸν τῶν μαρτύρων; B Ὅπως καὶ ὁ Ἀβραάμ, ἂν καὶ δὲν ἔσφαξε τὸν υἱόν του εἰς τὴν πραγματικότητα, τὸν ἐθυσίασεν ὅμως μὲ τὴν ἀπόφασίν του, καὶ ἤκουσε φωνὴν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν νὰ λέγῃ ὅτι «Οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμὲ» (Γεν. 22, 12). Ἔτσι, παντοῦ καὶ ἡ πρόθεσις, ὅταν εἶναι τεταγμένη τελείως εἰς τὴν ἀρετήν, λαμβάνει ὁλόκληρον τὸν στέφανον. Ἂν ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐλυπήθη τὸν υἱόν του, τόσον ἐδοξάσθη, αὐτοί, ποὺ δὲν ἐλυπήθησαν τὸν ἑαυτόν των, ποὺ ὄχι μίαν, οὔτε δύο, οὔτε τρεῖς ἡμέρας, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὴν ζωήν των ἐστάθησαν ὄρθιοι ἐπάνω εἰς τὴν παράταξιν αὐτήν, καὶ ἐδέχοντο ἐμπαιγμούς, ὕβρεις, κατηγορίας, συκοφαντίας, προσπάθησε νὰ καταλάβῃς πόσον θὰ ἀμειφθοῦν. Διότι δὲν εἶναι μικρὸν πρᾶγμα τοῦτο· C διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τὸ ἐθαύμαζε ὡσὰν μεγάλο, καὶ λέγει· «Τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτω ἀναστρεφομένων γενηθέντες» (Ἑβρ. 10, 33).

Ἀλλά, τί νὰ εἴπῃ κανεὶς δι' αὐτούς, ποὺ καὶ οἱ ἴδιοι ἀποθνήσκουν, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀγωνιστὰς δίδουν θάρρος, τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας; Ὀρθῶς δὲ καὶ τοὺς θαυμάζει. Διότι καὶ τὰς περιουσίας των ἔδωσαν πολλοί, διὰ νὰ ἔχουν κάποιαν ἀνακούφισιν οἱ δεσμῶται καὶ οἱ ἐξόριστοι εἰς τὴν τόσην των ταλαιπωρίαν, καὶ μὲ εὐχαρίστησιν ἐδέχθησαν τὴν στέρησιν τῶν ὑπαρχόντων των, συμφώνως μὲ αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ ἀπόστολος. (Αὐτόθ. στίχ. 34). Ἄλλοι πάλιν ἐδιώχθησαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ ἄλλοι ἐστερήθησαν καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν. D Ἀφοῦ λοιπὸν βλέπεις τόσον πλοῦτον, τόσον κέρδος, τόσα ἀγαθὰ κερδισμένα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, τόσους θησαυροὺς συναθροισμένους, ἀφοῦ βλέπεις, ὅτι οἱ πρὶν ἀδιάφοροι γίνονται περισσότερον βίαιοι καὶ ἀπὸ τὴν φωτιάν, ὅτι οἱ προσηλωμένοι εἰς τὰ θέατρα καταφεύγουν εἰς τὰ ἔρημα μέρη, καὶ τὰ φαράγγια καὶ τὰ βουνὰ νὰ τὰ κάνουν ἐκκλησίας, καὶ χωρὶς κανεὶς νὰ ὁδηγῇ τὸ ποίμνιον, νὰ βλέπῃς τὰ πρόβατα, νὰ φέρωνται ὡσὰν ποιμένες, καὶ οἱ στρατιῶται ὡσὰν στρατηγοί, ἕνεκα τοῦ θάρρους καὶ τῆς ἀνδρείας των, καὶ ὅτι ὅλοι συνεκεντρώνοντο μὲ τὴν προσήκουσαν θεομότητα, προθυμίαν, ἐπιμέλειαν, τὰ βλέπεις αὐτὰ καὶ δὲν ἀπορεῖς E καὶ δὲν θαυμάζεις διὰ τὸ κατόρθωμα ποὺ ἔγινε ἀπὸ

αὐτό; Διότι ὄχι μόνον ὅσοι ζοῦν κατὰ τρόπον ὀρθόν, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς μανιώδεις διὰ τὰ θέατρα καὶ ἀπὸ τοὺς φανατικοὺς εἰς τὰς ἱπποδρομίας, ὅταν ἐφλογίσθησαν ἀπὸ ζῆλον πλέον δυνατὸν καὶ ἀπὸ τὴν φωτιάν, ἀπέβαλον ὅλην ἐκείνην τὴν μανίαν, καὶ ἐπήδησαν σχεδὸν ἐπάνω εἰς τὰ ξίφη, ἀντιμετωπίζοντες θαρραλέως ἄρχοντας, περιφρονοῦντες βασανιστήρια, περιγελῶντες ἀπειλάς, δεικνύοντες πόσην δύναμιν ἔχει ἡ ἀρετή, καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ τέλειος ἁμαρτωλὸς νὰ ἐγγίσῃ αὐτὴν τὴν κορυφὴν τῶν οὐρανῶν ἀφοῦ μετανοήσῃ καὶ ἀλλάξῃ ζωήν. 507 A Ἀφοῦ λοιπὸν βλέπεις τόσα βραβεῖα, τόσους στεφάνους νὰ πλέκωνται, τόσην διδασκαλίαν νὰ γίνεται, πές μου, ἀπὸ τί σκανδαλίζεσαι; Ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ βαδίζουν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας, λέγει κάποιος. Ἀλλ' ὅ,τι εἶπα, καὶ πάντοτε θὰ λέγω, αὐτοὶ ἂς καταλογίσουν εἰς τοὺς ἑαυτούς των τὴν αἰτίαν τῆς καταστροφῆς. Διότι αὐτὸ ἀπέδειξεν ὅλος αὐτὸς ὁ λόγος μου μὲ διάφορα ἐπιχειρήματα. Θὰ ἀναφέρω καὶ ἄλλο κατόρθωμα. Πόσοι περιβεβλημένοι μὲ προσωπεῖον εὐλαβείας, πόσοι μὲ προσποιητὴν πραότητα, πόσοι θεωροῦντες τοὺς ἑαυτούς των σπουδαίους, χωρὶς νὰ εἶναι, αἰφνιδίως ἐφανερώθησαν εἰς αὐτὴν τὴν ζωήν, καὶ ἡ ἀπάτη των ἀπεκαλύφθη καὶ ἐφάνησαν B ὅ,τι ἦσαν καὶ ὄχι αὐτὸ ποὺ ὑπεκρίνοντο καὶ ἔξηπάτων; Καὶ δὲν εἶναι ἀσήμαντον αὐτό, ἀλλ' ἐξαιρετικὰ σπουδαῖον διὰ τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν ποὺ θέλουν νὰ προσέχουν, τὸ νὰ διακρίνουν δηλ. τοὺς ἐνδεδυμένους μὲ τὰς προβιὰς τῶν προβάτων, καὶ νὰ μὴ ἀναμειγνύουν τοὺς λύκους ποὺ κρύπτονται ἔτσι μὲ τὰ πραγματικὰ πρόβατα. Διότι καὶ ὁ καιρὸς αὐτὸς ἔγινε ἤδη κάμινος, ποὺ διακρίνει τὰ χάλκινα νομίσματα, ποὺ λυώνει τὸ μολύβι, ποὺ κατακαίει τὸ ἄχυρον, ποὺ φανερώνει τὰ πολύτιμα ὑλικὰ ἀκόμη πιὸ πολύτιμα. Τοῦτο ἐφανέρωνε καὶ ὁ Παῦλος καὶ ἔλεγε· «Δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν» (Α' Κορινθ. 11, 19).

20. C Ἂς μὴ σὲ σκανδαλίζῃ λοιπὸν τίποτε ἀπὸ αὐτά, οὔτε ἱερεὺς ποὺ ἔγινε τώρα φαῦλος, καὶ ὁρμᾷ ἐναντίον τοῦ ποιμνίου ἀγριώτερον καὶ ἀπὸ κάθε λύκον, οὔτε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας, οὔτε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς ποὺ δεικνύει μεγάλην σκληρότητα. Προσπάθησε λοιπὸν νὰ καταλάβῃς, ὅτι χειρότερα ἀπὸ αὐτὰ συνέβησαν καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους. Διότι καὶ αὐτὸς ποὺ ἐκράτει τότε τὸ σκῆπτρον, ἦτο τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας (διότι ἔτσι τὸν ὠνόμασε ὁ Παῦλος), ποὺ ἔπραξε κάθε εἶδος κακίας, καὶ ὑπερέβαλε πάντας μὲ τὴν πονηρίαν του, ἀλλὰ τίποτε, οὔτε τὴν Ἐκκλησίαν, οὔτε τοὺς γενναίους ἐκείνους ἄνδρας τοῦτο δὲν ἔβλαψε ἀλλὰ καὶ λαμ-

προτέρους τοὺς κατέστησε. Καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων τόσον φαῦλοι D καὶ πονηροὶ ἦσαν ὡρισμένοι ἐξ αὐτῶν, ὥστε νὰ διατάσσεται ὁ λαὸς νὰ ἀποφεύγῃ νὰ μιμῆται τὸν βίον των «Ἐπὶ γὰρ τῆς Μωϋσέως καθέδρας», λέγει, «ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε» (Ματθ. 23, 2, 3)· μολονότι τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ πονηρότερον ἱερέων, τῶν ὁποίων ἡ μίμησις ἐπρόκειτο νὰ καταστρέφῃ τοὺς μιμουμένους; Ἀλλ' ὅμως ἂν καὶ ἦσαν τέτοιοι οἱ τότε κρατοῦντες, καθόλου δὲν ἐβλάβησαν ὅσοι ἔλαμψαν, ὅσοι ἐστεφανώθησαν, ἀλλ' ἐδοξάσθησαν περισσότερον. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ μᾶς ξενίζουν ὅσα γίνονται. Διότι παντοῦ εἶναι στημένοι πειρασμοὶ E εἰς τοὺς φρονίμους, ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος βλέπων τὸ πλῆθος τῶν κινδύνων τῶν ἀπειλούντων αὐτούς, καὶ φοβούμενος μήπως ἐξ αὐτοῦ θορυβηθοῦν ὡρισμένοι ἐκ τῶν μαθητῶν, γράφων ἔλεγε· «Ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον εἰς τὸ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις· αὐτοὶ γὰρ οἴδατε ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα» (Α' Θεσσαλον. 3, 2). Αὐτὸ ποὺ λέγει, σημαίνει· αὐτὸς εἶναι ὁ βίος μας, αὐτὸς εἶναι ὁ προορισμὸς τῆς ἀποστολικῆς ζωῆς μας, τὸ νὰ ὑφιστάμεθα ἀμέτρητα κακά. «Εἰς τοῦτο κείμεθα», λέγει. Τί σημαίνει· «Εἰς τοῦτο κείμεθα», 508 A Ὅπως τὰ ἐμπορεύματα διὰ τοῦτο εἶναι ἐκτεθειμένα, διὰ νὰ πωλοῦνται, ἔτσι καὶ ὁ ἀποστολικὸς βίος, διὰ νὰ ἐμπαίζεται καὶ διὰ νὰ ὑποφέρῃ, διὰ νὰ μὴ ἀναπνέῃ καθόλου, διὰ νὰ μὴ ἔχῃ καμμίαν ἀνάπαυλαν. Καὶ ὅσοι εἶναι σώφρονες καὶ προσέχουν, ὄχι μόνον δὲν βλάπτονται ἐξ αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ περισσότερον κερδίζουν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτούς, ἀφοῦ ἔμαθε ὅτι ἐστάθησαν γενναῖοι, τοὺς θαυμάζει· καὶ περὶ ἄλλων δὲ τὰ λέγει αὐτά, ὅτι μετὰ τὰ δεσμὰ αὐτοῦ καὶ τὰς ἁλυσίδας περισσότερον ἐτόλμων ἀφόβως νὰ λαλοῦν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ (Φιλιππ. 1, 14). Τί δὲ συνέβη εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Μωϋσέως; πές μου· δὲν ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς ἐν τῷ μέσῳ βαρβαρικῆς χώρας καὶ τοὺς μάγους νὰ ἐπιδείξουν τὰ ἰδικά των; δὲν μνημονεύει καὶ αὐτὴν τὴν ἱστορίαν ὁ Παῦλος; B «Ὃν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς», λέγει, «ἀντέστησαν Μωϋσεῖ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ» (Β Τιμοθ. 3, 8). Ἔτσι ποτὲ δὲν ἔλειψαν οὔτε τὰ σκάνδαλα, οὔτε οἱ στεφανούμενοι διὰ τούτων. Σκέψου λοιπὸν ὅλ' αὐτά, καὶ ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ πόσον κέρδος προῆλθεν ἐκ τοῦ πράγματος αὐτοῦ. Καὶ ἐκεῖνο σκέψου, ὅτι ὑπάρχουν καὶ ὡρισμένοι ἄλλοι λόγοι τούτων ἀπόρρητοι· διότι δὲν μᾶς εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ γνωρίζωμεν ὅλα· καὶ ὅτι τὰ καλύτερα θὰ ἔλθουν μετὰ ταῦτα καὶ ὅτι μεγαλύτερα

θὰ εἶναι τὰ παράδοξα μετά· ὅπως λοιπὸν ἐπὶ τοῦ Ἰωσὴφ ἡ μὲν ἀρχὴ δυσκολίαν εἶχε καὶ ἐπὶ πολὺν καιρὸν προχωροῦν τὰ πράγματα καὶ ἐφαίνοντο ἀντίθετα πρὸς τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ· C κατόπιν δὲν ἔγιναν μεγαλύτερα ἀπὸ τὰς προσδοκίας. Καὶ σχετικῶς πρὸς τὴν σταύρωσιν ὄχι εὐθύς, οὔτε ἀμέσως καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐβλάστησε ὅλον τὸ κατόρθωμα, ἀλλὰ τὸ μὲν σκάνδαλον προχωρεῖ, καὶ ἔγιναν ὡρισμένα σημεῖα τοῦ θαύματος πρὸς διόρθωσιν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐτόλμων ταῦτα, καὶ ἀμέσως ὅλα παρῆλθον. Διότι, ἐὰν καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη τότε, καὶ πέτραι ἐρράγησαν, καὶ ὁ ἥλιος ἐσκοτείνιασε, ἀλλ' αὐτὰ εἰς μίαν ἡμέραν ἔγιναν, καὶ τὰ ἐλησμόνησαν οἱ πολλοί. Καὶ ἀμέσως μετὰ ταῦτα οἱ ἀπόστολοι ἐξοριζόμενοι, διωκόμενοι, πολεμούμενοι, ἐπιβουλευόμενοι, διαφεύγοντες τὴν προσοχήν, κρυπτόμενοι, φοβούμενοι, λιθοβολούμενοι D κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκήρυττον τὸν λόγον. Καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς μὲ πολλὴν σκληρότητα ἐπολιτεύετο φέρων, περιφέρων, σύρων, σπαράσσων τοὺς πιστούς. Διότι ἔχοντες μὲ τὸ μέρος των τοὺς ἄρχοντας, καθημερινῶς ἔφερον καὶ περιέφερον τοὺς ἀποστόλους. Ἀλλὰ διατί λέγω ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς καὶ οἱ ἄρχοντες; Ἕνας σκηνοποιὸς ποὺ ἠσχολεῖτο μὲ δέρματα, ὁ Παῦλος, (καὶ τί τὸ πλέον ἀσήμαντον ἀπὸ ἕνα σκηνοποιόν;) εἶχε τόσην μανίαν, ὥστε νὰ σύρῃ ἄνδρας καὶ γυναῖκας καὶ νὰ τοὺς παραδίδῃ εἰς τὴν φυλακήν· καὶ ὁ ἐσταυρωμένος ἠνείχετο βλέπων αὐτά. E Ἀλλὰ βλέπε πῶς μετὰ ταῦτα αὐτὸς ὁ διώκτης ὅλους τοὺς ἐξεπέρασε, καὶ τὸ πρᾶγμα ἔλαμψε περισσότερον ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ κατέλαβε ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην.

21. Καὶ ἂν εἴπῃς· διὰ ποῖον λόγον καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην τόσοι κίνδυνοι, τόσοι πειρασμοί, τόσοι κατατρεγμοί; Μάθε καὶ τὴν αἰτίαν. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; Παλαίστρα εἶναι ὁ παρὼν βίος, γυμνάσιον καὶ ἀγών, χωνευτήριον, βαφεῖον ἀρετῆς. Ὅπως οἱ βυρσοδέψαι τὰ δέρματα λαμβάνοντες τὰ σφίγγουν προηγουμένως, τὰ τανύζουν, 509 A τὰ κτυποῦν, καὶ εἰς τοίχους καὶ εἰς λίθους τὰ ἁπλώνουν καὶ μὲ ἀναριθμήτους κατεργασίας τὰ κάνουν κατάλληλα διὰ νὰ δεχθοῦν τὴν βαφήν, τότε τὰ χρωματίζουν μὲ τὸ πολύτιμον χρῶμα· καὶ οἱ χρυσοχόοι ρίπτοντες τὸν χρυσὸν εἰς τὴν φωτιὰν τὸν παραδίδουν εἰς τὴν δοκιμασίαν τῆς καμίνου, διὰ νὰ τὸν κάμουν καθαρώτατον· καὶ οἱ γυμνασταὶ γυμνάζουν τοὺς ἀθλητὰς μὲ πολλοὺς κόπους εἰς τὴν παλαίστραν, πίπτοντες ἐναντίον αὐτῶν σφοδρότερον ἀπὸ ὅ,τι οἱ ἀντίπαλοι, ὥστε, ἀφοῦ καταρτισθοῦν καλῶς διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐπὶ τῶν σωμάτων τῶν διδασκάλων, νὰ εἶναι ἕτοιμοι εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ παρεσκευασμένοι πρὸς τὰς λαβὰς τῶν ἐχθρῶν καὶ εὐκόλως νὰ τοὺς δια-

λύουν. **B** Ἔτσι κάνει καὶ ὁ Θεὸς εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν· ἐπιθυμῶν νὰ μεταπλάση τὴν ψυχὴν πρὸς κατάλληλον ἀρετήν, καὶ τὴν κτυπᾶ, καὶ τὴν ρίπτει εἰς τὸ χωνευτήριον, καὶ τὴν παραδίδει εἰς τὴν βάσανον τῶν πειρασμῶν, διὰ νὰ σφίξη τοὺς ραθύμους καὶ ἀδιαφόρους, καὶ διὰ νὰ γίνουν οἱ δοκιμασμένοι ἀκόμη πιὸ ἄξιοι, καὶ ὅλοι νὰ καταστοῦν ἀκατανίκητοι ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τῶν δαιμόνων καὶ τὰς παγίδας τοῦ διαβόλου, καὶ λίαν κατάλληλοι πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

Διότι, ἀνήρ, λέγει, ἀπείραστος εἶναι ἀδόκιμος· καὶ ὁ Παῦλος· «Ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν» (Ρωμ. 5΄. 3. 4). Θέλων λοιπὸν νὰ κάνη τοὺς ἀνθρώπους καρτερικοὺς καὶ ὑπομονητικούς, **C** ἀφίνει τὸ νόμισμα νὰ δοκιμάζεται μὲ κάθε τρόπον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἄφησε τὸν Ἰὼβ νὰ πάθη ὅσα ἔπαθε, ὥστε νὰ φανῆ περισσότερον ἄξιος καὶ νὰ κλείση τὸ στόμα τοῦ διαβόλου· διὰ τοῦτο ἄφησε καὶ τοὺς ἀποστόλους, ὥστε καὶ ἐκεῖνοι νὰ γίνουν περισσότερον ἀνδρεῖοι, καὶ νὰ ἐπιδείξουν κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὴν ἰδικήν των δύναμιν. Διότι καὶ αὐτὴ δὲν εἶναι μικρὰ αἰτία. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν Παῦλον, ὁ ὁποῖος ἐζήτει ἄνεσιν καὶ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ τὸν κατεῖχον ἔλεγε· «Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται» (2 Κορινθ. 12. 9).

22. **D** Διότι καὶ ὅσοι δὲν προσῆλθον ἀκόμη εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἂν προσέξουν καὶ αὐτοὶ κερδίζουν ἔτσι περισσότερον. Διότι ὅταν ἴδουν τοὺς πιστοὺς νὰ ἀδικοῦνται, νὰ ἐμπαίζωνται, νὰ κατοικοῦν εἰς τὸ δεσμωτήριον, νὰ κατηγοροῦνται, νὰ ἐπιβουλεύωνται, νὰ ἀποκεφαλίζωνται, νὰ καίγωνται, νὰ καταποντίζωνται καὶ νὰ μὴ ὑποχωροῦν σὲ κανένα ἀπὸ τὰ δεινά, κατάλαβε μὲ πόσον θαυμασμὸν διὰ τοὺς παραδόξους αὐτοὺς ἀθλητὰς ἔφευγον καὶ οἱ τότε καὶ οἱ σημερινοί. Ὥστε ὄχι μόνον δὲν σκανδαλίζουν τοὺς συνετοὺς αὐτὰ ποὺ γίνονται, ἀλλὰ γίνονται ἀφορμὴ καὶ διὰ περισσοτέραν διδασκαλίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἤκουε τοῦτο, ὅτι «Ἡ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». **E** Τοῦτο δύναται νὰ τὸ εὕρη κανεὶς καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Διότι σκέψου τί ἦτο φυσικὸν νὰ πάσχη ὁ Ναβουχοδονόσορ ἀπὸ τρεῖς νέους, δούλους, αἰχμαλώτους, δεμένους, πυρπολουμένους, ἐμπρὸς εἰς τόσον στράτευμα νικώμενος, καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ ἐπιβληθῆ εἰς τρία σώματα τὰ ὁποῖα εἶχε αἰχμαλωτίσει καὶ τοῦ ἀνῆκον, τὰ ὁποῖα ἐστερήθησαν τὴν πατρίδα των, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν τιμήν, τὴν ἐξουσίαν, τὰ χρήματα καὶ κατῴκουν μακρὰν ἀπὸ τοὺς οἰκείους των. Ἂν δὲ δὲν εἶχε ἐπιτραπῆ ἐκεῖνος ὁ ἐμπρησμὸς δὲν θὰ εἶχε γίνη δι᾽ αὐτοὺς

τόσον λαμπρὸν τὸ βραβεῖον, οὔτε τόσον ἔνδοξος ὁ στέφανος. Σκέψου τί ἦτο φυσικὸν νὰ πάσχη ὁ Ἡρώδης ἐλεγχόμενος ἀπὸ τὸν δεσμώτην, καὶ βλέπων ὅτι οὔτε μὲ τὰς ἁλυσίδας ἔχανε τὸ θάρρος του, **510 A** ἀλλὰ προετίμα νὰ σφαγῆ μᾶλλον παρὰ νὰ ἐγκαταλείψη τὴν ἀρίστην ἐκείνην ἐλευθεροστομίαν. Σκέψου, πῶς βλέπων αὐτὰ καὶ ἀκούων καὶ ἀπὸ τοὺς τότε ζῶντας καὶ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους, ἀκόμη καὶ ἂν ἦτο παρὰ πολὺ δειλός, καὶ εἶχεν ὀλίγον μυαλό, δὲν θὰ ἀπέλθη μὲ τὸ μέγιστον κέρδος· διότι μὴ μοῦ ἀναφέρης τὰ καθάρματα τῶν ἀνοήτων, τοὺς βλᾶκας καὶ αὐτούς, ποὺ εἶναι μόνον σάρκα, καὶ ἀπὸ φύλλα ἐλαφρότεροι. Διότι αὐτοὶ ὄχι μόνον εἰς αὐτὰ ἀλλὰ σχεδὸν εἰς κάθε τι ποὺ γίνεται προσκρούουν· ὅπως καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός, ποὺ ἦτο ὅμοια δυσηρεστημένος, καὶ ὅταν ἔτρωγε μάννα, καὶ ὅταν ἔτρωγε ἄρτον, καὶ ὅταν ἦτο εἰς τὴν Αἴγυπτον, **B** καὶ ὅταν ἔφυγε ἀπὸ αὐτήν, καὶ ὅταν ἦτο ὁ Μωϋσῆς, καὶ ὅταν αὐτὸς ἀπῆλθε. Ἀλλὰ φέρε ἐνώπιόν μου ἐκείνους τοὺς συνετούς, ἐκείνους ποὺ γρηγοροῦν, καὶ σκέψου πόσην ὠφέλειαν εἶναι φυσικὸν νὰ καρπωθοῦν αὐτοὶ ἀπ᾽ ἐδῶ, βλέποντες ψυχὴν ἀκλόνητον, φρόνημα ἀδούλωτον, γλῶσσαν πλήρη θάρρους, ἄνθρωπον ἐρημοπολίτην, νὰ νικᾶ βασιλέα, νὰ εἶναι δεμένος καὶ νὰ μὴ ὑποχωρῆ, νὰ ἀποκεφαλίζεται καὶ νὰ μὴ σιωπᾶ· καὶ νὰ μὴ σταματήσης εἰς αὐτά, ἀλλ᾽ ἐξέταζε καὶ τὰ ἑπόμενα. Ἀπεκεφάλισεν ὁ Ἡρώδης, ἀπεκεφαλίσθη ὁ Ἰωάννης. **C** Ποῖος λοιπὸν ἀπ᾽ ὅλους μακαρίζεται; Ποῖος εἶναι ἀξιοζήλευτος, ποῖος ἀνακηρύσσεται, ποῖος στεφανώνεται, ποῖος ἐγκωμιάζεται, ποῖος ἐπαινεῖται, ποῖος θαυμάζεται, ποῖος ἀκόμη καὶ σήμερα ἐλέγχει; Δὲν φωνάζει αὐτὸς μὲν εἰς κάθε Ἐκκλησίαν· «Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου» (Ματθ. 14, 4)· ὁ δὲ ἄλλος δὲν στιγματίζεται καὶ μετὰ θάνατον διὰ μοιχείας παραλογισμὸν καὶ θρασύτητα; Ἐξέτασε μετὰ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν πόση εἶναι ἡ δύναμις τοῦ δεσμώτου, καὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ τυράννου. Διότι αὐτὸς μὲν δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἀποστομώση μίαν γλῶσσαν, ἀλλ᾽ ἀφοῦ τὴν ἔκοψε, ἄπειρα ἀπ᾽ ἐκείνης καὶ μαζὶ μὲ ἐκείνην ἤνοιξε στόματα· **D** ἐκεῖνος δὲ καὶ τότε μετὰ τὴν σφαγὴν ἀμέσως τὸν ἐφόβισε (διότι ἔτσι ὁ φόβος ἐτρόνταζε τὴν συνείδησίν του ὥστε νὰ νομίζη, ὅτι καὶ ἀφοῦ ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς κάνει θαύματα), καὶ τώρα δὲ ἀπ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον καὶ πάντοτε καὶ καθ᾽ ὅλην τὴν οἰκουμένην τὸν ἐλέγχει καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ καὶ δι᾽ ἄλλων. Διότι ὁ καθεὶς ποὺ διαβάζει τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ λέγει· «Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου» καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς συλλόγους καὶ εἰς συναναστρο-

φὰς τόσον εἰς τὴν οἰκίαν ὅσον καὶ τὴν ἀγορὰν καὶ παντοῦ, ἀκόμη καὶ ἂν ἔλθῃς εἰς τὴν χώραν τῶν Περσῶν, καὶ εἰς τὴν Ἰνδίαν, καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν Μαύρων, **E** εἴτε καὶ εἰς ὅλην τὴν ὑφήλιον καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ἐσχατιὰς τοῦ κόσμου, θ' ἀκούσῃς αὐτὴν τὴν φωνὴν καὶ θὰ ἴδῃς τὸν δίκαιον ἐκεῖνον ἀκόμη καὶ τώρα νὰ φωνάζῃ, νὰ διδάσκῃ μὲ ζῶσαν φωνήν, καὶ νὰ ἐλέγχῃ τὴν κακίαν τοῦ τυράννου καὶ ποτὲ νὰ μὴ σιωπᾷ, καὶ οὔτε ἐλαττώνεται ὁ ἔλεγχος ἀπὸ τὸ μάκρος τοῦ χρόνου. Τί λοιπὸν ἐζημιώθη ἀπὸ τὸν θάνατον ὁ δίκαιος ἐκεῖνος; Τί δὲ ἀπὸ τὸν βίαιον θάνατον; Τί ἀπὸ τὰς ἁλυσίδας; Τί ἀπὸ τὴν φυλακήν; Ποίους ἀπὸ τοὺς συνετοὺς δὲν ἐστήριξε μὲ ὅσα εἶπε, μὲ ὅσα ἔπαθε, μὲ ὅσα καὶ τώρα ἀκόμη κηρύττει, ποὺ εἶναι τὰ ἴδια μὲ αὐτὰ ποὺ ἐκήρυττε ὅταν ἔζῃ. 511 **A** Μὴ λοιπὸν λέγῃς· διατὶ ἐπετράπη νὰ ἀποθάνῃ; Διότι δὲν ἦτο θάνατος αὐτός, ἀλλὰ στέφανος αὐτὸ ποὺ ἔγινε καὶ ὄχι θάνατος, ἀλλὰ πρόλογος καλυτέρας ζωῆς. Μάθε νὰ φιλοσοφῇς καὶ ὄχι μόνον δὲν θὰ ζημιωθῇς καθόλου ἀπ' αὐτὰ ἀλλὰ καὶ περισσότερα θὰ κερδίσῃς.

Καὶ ἡ Αἰγυπτία γυναῖκα; Δὲν κατηγόρησε; Δὲν ἐσυκοφάντησε; Δὲν ἔδεσε τὸν δίκαιον; Δὲν τὸν ἔρριψεν εἰς τὴν φυλακήν; Δὲν τὸν ἔρριψεν εἰς τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον; Δὲν τὸν ἐδυσφήμισεν; Δὲν τὸν ἐφόνευσε ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπ' αὐτήν; Τί λοιπὸν τὸν ἐζημίωσεν ἢ τότε, ἢ τώρα; Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἀνθρακιά, ἀφοῦ καλυφθῇ ἀπὸ ἄχυρα, φαίνεται εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι σκιάζεται, διὰ μιᾶς ἀφοῦ διαφάγῃ τὰ εὑρισκόμενα ἐπάνω ἄχυρα **B** μὲ αὐτὰ τὰ ἴδια ἀνάπτει μεγαλυτέραν φωτιάν· ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ἀρετή, ἀκόμη καὶ ὅταν φαίνεται ὅτι προσβάλλεται, ἀργότερον μὲ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἐμπόδια περισσότερον ἀνθίζει, καὶ φθάνει εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν. Διότι ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι πιὸ εὐτυχισμένος ἀπὸ τὸν νεανίαν ἐκεῖνον διὰ τὴν συκοφαντίαν, διὰ τὸν καταπρεγμὸν ποὺ ὑπέστη, καὶ ὄχι διὰ τὸν θρόνον εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ οὔτε διὰ τὴν ἐκεῖ βασιλείαν; Διότι παντοῦ μαζὶ μὲ τὰ πάθη κληρώνονται καὶ ἡ δόξα καὶ αἱ καλαὶ φῆμαι καὶ οἱ στέφανοι. Καὶ δὲν τὸν ὑμνοῦν ὅλοι εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης; Καὶ ὁ τόσον μεγάλος χρόνος δὲν ἐμείωσε τὴν μνήμην του, ἀλλ' εἶναι ἀνηρτημέναι εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης εἰκόνες τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωφροσύνης του μὲ μεγαλυτέραν λάμψιν καὶ διάρκειαν ἀπὸ τὰς βασιλικάς, **C** εἰς τὴν χώραν τῶν Ρωμαίων καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν βαρβάρων, εἰς τὴν συνείδησιν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν ἑκάστου. Καὶ τὸν βλέπομεν ὅλοι, ἂν καὶ ἦτο αἰχμάλωτος, νὰ ἄρχῃ, νὰ συμβουλεύῃ τὴν ἀθλίαν καὶ ταλαίπωρην πόρνην τὰ πρέποντα καὶ νὰ προσφέρῃ ὅλα

τὰ ἰδικά του πρὸς σωτηρίαν της, νὰ παρακινῇ τὴν ἐντροπήν της, νὰ σβύνῃ τὴν κάμινον, νὰ ἐπιχειρῇ νὰ τὴν ἁρπάξῃ ἀπὸ τὴν φοβερὰν θύελλαν καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ τὴν προσορμίσῃ εἰς γαλήνιον λιμένα. Ἔπειτα ἐπειδὴ ἡ τρικυμία ὑπερίσχυσε **D** καὶ τὸ πλοῖον ἐγέμισε νερὰ καὶ ἐκείνη ἐναυάγει, τὸν βλέπομεν νὰ ἀποφεύγῃ τὰ κύματα καὶ νὰ τρέχῃ πρὸς τὴν στερεὰν πέτραν τῆς σωφροσύνης καὶ νὰ ἐγκαταλείπῃ τὰ ἐνδύματά του εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνης καὶ νὰ φαίνεται γυμνὸς αὐτὸς λαμπρότερος καὶ ἀπὸ ὅσους φοροῦν βασιλικὰς πορφύρας, ὡσάν, νικητὴς καὶ λαμπρὸς τροπαιοῦχος, νὰ στήνῃ τὸ τρόπαιον τῆς σωφροσύνης. Καὶ οὔτε εἰς αὐτὰ σταματᾷ ἡ μνήμη μας ἀλλὰ προχωροῦντες πάρα πέρα βλέπομεν πάλιν αὐτὸν νὰ ὁδηγῆται εἰς τὸ δεσμωτήριον, νὰ εἶναι δεμένος, ρυπαρὸς καὶ νὰ σαπίζῃ ἐκεῖ διὰ πολὺν καιρόν. **E** Καὶ δι' αὐτὰ πρὸ πάντων τὸν θαυμάζομεν πάλιν, τὸν μακαρίζομεν, μᾶς προκαλεῖ ἔκπληξιν, τὸν ἐπαινοῦμεν. Καὶ ἐὰν εἶναι κανεὶς συνετός, σκεπτόμενος αὐτὸν γίνεται συνετώτερος. Καὶ ἂν εἶναι ἀκόλαστος, ταχύτερον μὲ τὴν διήγησιν αὐτὴν πρὸς τὴν σωφροσύνην στρέφεται καὶ γίνεται καλύτερος μὲ αὐτὴν τὴν ἱστορίαν. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ σκεπτόμενοι, καθόλου μὴ ταράζεσθε ἀλλὰ καὶ νὰ κερδίζετε ἀπὸ ὅσα γίνονται. Καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν ἀθλητῶν ἂς σᾶς γίνῃ διδάσκαλος καρτερίας, καὶ βλέποντες ὁλόκληρον τὸν βίον τῶν γενναίων καὶ σπουδαίων ἀνθρώπων νὰ ἀποτελῆται ἀπὸ τέτοια, 512 **A** μὴ συγχίζεσθε, οὔτε νὰ ταράσσεσθε, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἰδικούς σας, οὔτε ἀπὸ τοὺς κοινοὺς πειρασμούς· διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔτσι ἐτράφη, ἔτσι ἐμεγάλωσε. Μὴ παραξενεύεσθε λοιπὸν καθόλου, διότι δὲν ἔγινε τίποτε τὸ ἀφύσικον. Ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς γίνεται καὶ εἰς τὴν ζωήν, ὄχι ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχουν ἄχυρα, χόρτος, ἄμμος, ἀλλ' ὅπου ὑπάρχει χρυσὸς καὶ μαργαριτάρια, ἐκεῖ πειραταί, καταποντισταὶ λησταὶ καὶ διαρρῆκται συνεχῶς ἐνοχλοῦν καὶ ἐπιβουλεύουν· ἔτσι καὶ ὁ διάβολος ὅπου ἴδῃ συγκεντρωμένον ψυχικὸν πλοῦτον καὶ αὐξανομένην περίσσειαν εὐσεβείας, ἐκεῖ τοποθετεῖ τὰ μηχανήματα καὶ πλησιάζει. Ἀλλ' ἐὰν οἱ ἐπιβουλευόμενοι εἶναι συνετοί, ὄχι μόνον δὲν ζημιώνονται καθόλου ἀπ' αὐτά, **B** ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερον τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς συγκεντρώνουν· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔγινε καὶ τώρα.

23. Καὶ θὰ ἐθεώρει κανεὶς τοῦτο μέγιστον σημεῖον τῶν ἰδίων κατορθωμάτων καὶ τῆς ἀνδρείας τῆς Ἐκκλησίας. Διότι ὅταν εἶδεν αὐτὴν ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων νὰ ἀκμάζῃ νὰ εὐδοκιμῇ, εἰς σύντομον χρονικὸν διάστημα νὰ ἀνυψώνεται καὶ πολὺς ζῆλος νὰ ἀναπτύσσεται εἰς αὐτήν, καὶ οἱ εὐδοκιμοῦν-

τες νὰ βελτιώνωνται ὅλο καὶ περισσότερον καὶ οἱ ζῶντες εἰς τὴν ἁμαρτίαν νὰ στρέφωνται πρὸς τὴν μετάνοιαν, καὶ ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη νὰ διδάσκεται ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτὴν **C** ἐκινητοποίησε ὅλα του τὰ μηχανήματα, καὶ ἐξήγειρε ἐμφυλίους πολέμους. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὸν Ἰώβ, τὴν μίαν φορὰν τὴν ἀπώλειαν τῆς περιουσίας, τὴν ἄλλην τὴν ἀπώλειαν τῶν παιδιῶν, τὴν ἄλλην τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος, τὴν ἄλλην τὴν γλῶσσαν τῆς γυναικός του, τὴν ἄλλην τοὺς ὀνειδισμοὺς τῶν φίλων καὶ τὰς κοροϊδείας καὶ τὰς κατηγορίας ἐκίνει ἐναντίον τοῦ δικαίου τούτου, καὶ μετεχειρίζετο κάθε εἶδος πονηρίας. Ἔτσι καὶ ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, μὲ φίλους, μὲ ἐχθρούς, μὲ κληρικούς, μὲ στρατιωτικούς, μὲ ἐπισκόπους, **D** μὲ πολλὰ καὶ διάφορα πρόσωπα ἔκανε τὴν προσβολήν του. Ἀλλ' ὅμως ἂν καὶ ἐμηχανεύθη τόσα, ὄχι μόνον δὲν τὴν ἐσάλευσε, ἀλλὰ καὶ πιὸ λαμπρὰν τὴν κατέστησε. Διότι δὲν ἐδίδαξε τόσον τοὺς πάντας τότε, ὅταν δὲν ἠνωχλεῖτο, ὅσον διδάσκει τώρα τὴν οἰκουμένην νὰ καρτερῇ, νὰ ἀσκῇ ἐγκράτειαν, νὰ ὑποφέρῃ πειρασμούς, νὰ δεικνύῃ ὑπομονήν, νὰ καταφρονῇ τὰ ἐγκόσμια, νὰ μὴ δίδῃ σημασίαν εἰς τὸν πλοῦτον, νὰ καταγελᾷ τὰς ἐγκοσμίους τιμάς, νὰ περιφρονῇ τὸν θάνατον, νὰ καταφρονῇ τὴν ζωήν, νὰ παραβλέπῃ πατρίδα, οἰκείους, φίλους, συγγενεῖς, νὰ ὑποβάλλεται εἰς κάθε εἶδους σφαγάς, **E** νὰ ρίπτεται ὡς εἰς παίγνιον ἐπάνω εἰς τὰ ξίφη, ὅλα τὰ λαμπρὰ τῆς παρούσης ζωῆς, δηλ. τὰς τιμάς, τὰς δόξας, τὴν ἐξουσίαν, τὴν τρυφὴν νὰ τὰ θεωρῇ κατώτερα ἀπὸ τὰ ἐαρινὰ ἄνθη. Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ διδάσκει μόνον ἕνας οὔτε δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ' ὅλος ὁ λαός, καὶ ὄχι μόνον μὲ λόγια ἀλλὰ καὶ μὲ ἔργα, μὲ ὅσα πάσχουν, μὲ ὅσα νικοῦν, μὲ ὅσα νικοῦν αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἐπιβουλεύονται, μὲ ὅλα ὅσα ὑπομένουν πιὸ στερεὰ ἀπὸ τὸν ἀδάμαντα καὶ πιὸ ἰσχυρὰ ἀπὸ τὴν πέτραν, χωρὶς νὰ πάρουν ὅπλα, χωρὶς νὰ ἐξεγείρουν πόλεμον, χωρὶς νὰ ρίψουν τόξον οὔτε βέλος, ἀλλὰ περιβαλλόμενος ἕκαστος μὲ τεῖχος ὑπομονῆς, κοσμιότητος, πραότητος, ἀνδρείας, ἐντροπιάζοντες πολὺ περισσότερον αὐτοὺς ποὺ πράττουν τὸ κακὸν μὲ τὸ νὰ πάσχουν.

24. 513 **A** Τώρα λοιπὸν αὐτοὶ μὲ χαρούμενον τὸ πρόσωπον μὲ καθαρὸν τὸ βλέμμα, ἔχοντες μεγάλην παρρησίαν, παρουσιάζονται εἰς τὴν ἀγοράν, κυκλοφοροῦν εἰς τὰς οἰκίας, συχνάζουν μαζί μας εἰς τὰς συναθροίσεις· ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἔπραξαν αὐτά, καλύπτοντες ἀπὸ ἐντροπὴν ἑκάστην πονηρίαν ποὺ παρουσιάζουν, καὶ ἔχοντες μέσα των πονηρὰν συνείδησιν, τρέμοντες, φοβούμενοι, ἔτσι γυρίζουν. Καὶ καθὼς τὰ δυσκόλως φονευόμενα θηρία, μετὰ τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον κτύπημα, πίπτουν ἀγριώτερον κατὰ τῶν αἰχμῶν τῶν δοράτων καὶ καθιστοῦν μόνα των τὴν πληγὴν βαρυτέραν, τὰ τραύματα εἰς αὐτὰ τὰ σπλάχνα δεχόμενα· **B** καὶ ὅπως τὰ κύματα ποὺ συντρίβονται εἰς τοὺς βράχους μὲ τὴν πλέον δυνατὴν ὁρμὴν ἀφανίζονται καὶ διαλύονται· ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αὐτοὶ μὲ τὰς ἐπιβουλάς των ἀνοίγουν βάραθρα εἰς τοὺς ἑαυτούς των μᾶλλον παρὰ εἰς τοὺς ἄλλους. Διότι αὐτοὶ ποὺ καταtρέχονται, ἔχουν ἀνθρώπους ποὺ τοὺς ἀγαποῦν καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἀνθρώπους ποὺ νὰ τοὺς ἐπαινοῦν, νὰ τοὺς θαυμάζουν, νὰ τοὺς ἀνακηρύττουν, νὰ τοὺς στεφανώνουν, τοὺς γνωστούς των, τοὺς ἀγνώστους, τοὺς ἐκ τῶν πραγμάτων, αὐτοὺς ποὺ ἔμαθαν δι' ἐκείνους ἐκ φήμης, ἀναριθμήτους ποὺ τοὺς συμπονοῦν, ποὺ ἀγωνίζονται μαζί των, ὅλους αὐτοὺς ποὺ εὔχονται εἰς ἐκείνους κάθε καλόν. Ὅσοι ὅμως καταtρέχουν ἔχουν τόσους ποὺ τοὺς μισοῦν καὶ πολὺ περισσοτέρους τοὺς κατηγόρους, **C** τοὺς διαβολεῖς, αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἐλέγχουν, τοὺς καταντροπιάζουν, αὐτοὺς ποὺ ἐκφέρουν κατ' αὐτῶν ἀναριθμήτους κατάρας, τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἴδουν αὐτοὺς νὰ βασανίζωνται καὶ νὰ τιμωροῦνται. Καὶ αὐτὰ μὲν ἐδῶ· τὰ ἐκεῖ ὅμως ποῖος λόγος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὰ παραστήσῃ; Διότι ἂν καταδικάζεται κάποιος εἰς τοιαύτην τιμωρίαν ἐπειδὴ ἐσκανδάλισε ἕνα, ὥστε νὰ συμφέρῃ εἰς αὐτὸν μυλόπετρα νὰ κρεμασθῇ ἀπὸ τὸν τράχηλόν του καὶ νὰ καταποντισθῇ εἰς τὴν θάλασσαν (Λουκ. 17, 2)· σκέψου πόσα ἔχουν νὰ πάθουν αὐτοὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ φοβερὸν δικαστήριον τότε, πόσας τιμωρίας θὰ πληρώσουν ποὺ ἐτάραξαν, ὅσον ἦτο δυνατὸν εἰς αὐτούς, ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, ποὺ ἀνέτρεψαν τόσας Ἐκκλησίας, **D** ποὺ ἐπολέμησαν τόσην εἰρήνην ποὺ ἐτοποθέτησαν παντοῦ ἀναρίθμητα σκάνδαλα· ὅσοι δὲ ἔπαθον ἀπὸ ἐκείνους, ὅσα ἔπαθον, μαζὶ μὲ τοὺς μάρτυρας, μαζὶ μὲ τοὺς ἀποστόλους, μαζὶ μὲ τοὺς γενναίους καὶ ὑψηλοὺς ἄνδρας θὰ σταθοῦν, λάμποντες ἀπὸ τὰ κατορθώματα, ἀπὸ τὰ παθήματα, ἀπὸ τοὺς στεφάνους, ἀπὸ τὰ βραβεῖα, ἀπὸ τὴν πολλὴν παρρησίαν. Καὶ θὰ ἴδουν μὲν τοὺς ἄλλους, νὰ τιμωροῦνται, νὰ τοὺς ἁρπάσουν ὅμως ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, καὶ ἂν τὸ θελήσουν πάρα πολύ, δὲν θὰ ἠμπορέσουν· ἀλλὰ θὰ παρακαλέσουν αὐτοὶ τὸν Θεόν, δὲν θὰ τοὺς ὠφελήσουν ὅμως εἰς τίποτα. Διότι ἂν ἐκεῖνος, ποὺ παρέβλεψε ἕνα μόνον πένητα, τὸν Λάζαρον, ὑπέμεινε τόσην τιμωρίαν, καὶ δὲν ἔλαβε καμμίαν ἀνακούφισιν, **E** τί θὰ πάθουν αὐτοί, ποὺ τόσους κατεδίωξαν καὶ ἐσκανδάλισαν; Σκεπτόμενοι λοιπὸν ὅλα αὐτά, καὶ ὅσα ὅμοια πρὸς αὐτὰ συγκεντρώνοντες ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, εἰς τοὺς ἑαυτούς σας μὲν τεῖχος ἀσφαλές, εἰς δὲ τοὺς ἀσθενεστέρους ἀκόμη φαρμα-

κα κατασκευάζοντες αὐτὰς τὰς διηγήσεις, νὰ στέκεσθε ἀκλόνητοι καὶ ἀμετακίνητοι, καὶ νὰ ἀναμένετε τὰ ἐναποκείμενα δι' ἐσᾶς ἀγαθὰ ἐν τῷ οὐρανῷ. Διότι ὁπωσδήποτε, ὁπωσδήποτε θὰ σᾶς δοθῇ ἀμοιβή, ὄχι ἴση πρὸς τοὺς κόπους σας, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἀνέκφραστος. Διότι τέτοιος εἶναι ὁ φιλάνθρωπος Θεός· μὲ πολλὴν φιλοτιμίαν προθυμοποιεῖται νὰ ὑπερβάλλῃ μὲ ἀμοιβὰς καὶ ἀντιδόσεις, αὐτοὺς ποὺ προαιροῦνται νὰ κάμουν ἢ νὰ λέγουν τὸ καλόν· τὰς ὁποίας εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΓΑ

ΑΡΧΑΙΩΝ
ΚΕΙΜΕΝΩΝ